NADUČITELJ PETAR KUNIČIĆ

Prigodom Otvora

NOVE ŠKOLSKE ZGRADE

U Staromgradu 20 travnja 1908.

ZADAR
BRZOTISKOM „NARODNOGA LISTA“
1908.

NADUČITELJ PETAR KUNIČIĆ

Prigodom Otvora

NOVE ŠKOLSKE ZGRADE

U Staromgradu 20 travnja 1908.

ZADAR
BRZOTISKOM „NARODNOGA LISTA"
1908.

VAMA

MILI UČENICI DRAGE UČENICE

STAROGRADSKIH PUČKIH ŠKOLA

PRI OTVORU NOVOGA ŠKOLSKOGA HRAMA

OVE CRTICE ZAVIČAJNE ZLATNE PROSVJETE

NA POUKU NA MILU USPOMENU

DARIVAM.

POZDRAV

— Govori učenik muške škole. —

Uzgor srca! Nek prosvjeti
Slava svijetom svuda slovi,
A božici, krasnoj kćerki,
Nek se tiže tempal novi!

*

Škola nam je sjajno sunce
Kroz vjekove i za sva ljeta;
Škola nam je luč prosvjete;
Divni ures svega svijeta.

*

Zublja znanja svud po zemlji
Svojim čarom topli, grije;
A gdje svijetlo nje zabliješti,
Tu neznanja tmine nije.

*

Žarska svjetlost, blaga svjetlost,
Pamet ljudsku bistri, zlati,
I kroz srce svim prodire
I kroz čustva put nam prati.

*

Zdravo svijetlo, što nam bliještiš
I svijetliš nam cvjetne staze
I rod ljudski srećiš, dižeš,
Kad ti zrake na nas slaze!

A bez tebe što bi ljudstvo?
Opeta bi divlje bilo;
Jer bez tebe sunce isto
Ćovjeku bi potamnilo.

*

Čarobnjačkom divnom moći
Tjeraš tmine, maglu gustu,
Te u cvjetnjak sve obraćaš
I neznanstva stazu pustu.

*

Sve pred tobom niče srećno,
Raste krepko, bujno cvate,
Pa rod ljudski neka srećan
I hramove diže za te.

*

Učitelji tu su mudri,
Pravog znanja svećenici,
Okrijepljeni tu nam svima
Daju hrane uma klici.

*

A mi ćemo, pir slaveći
Radosnomu ovom godu,
Ljubit svijetlo tvoje sveto,
A na korist milom rodu.

*

Učiteljim neka čelo
Kiti vijenac lovorike,
A nas djecu znanja ruže,
Da budemo rodu dike.

*

Pa kliknimo, dok nam srca
Topi svima radost prava:
Svetom templu, učiteljstvu,
Bila dika, bila slava! . . . .

— Govori učenica ženske škole. —

Eto nam su ispunjene
Duša mladih vruće želje!
Naša srca obuzimlje
Nova radost i veselje.

*

Sred ponosnog Starigrada
Hram se diže danas novi,
Da se u njem um naš pomno
Znanjem goji i obnovi.

*

Lijep je, divan, bijel kô liljan,
Pak nam duša takvom bila!
Mila ruka učiteljke
Posred njega nas gojila!

*

Gojila nam srca mala
Kao zlatno drobno cvijeće,
Te luč znanja nek rasvijetli
Života nam premaljeće!

*

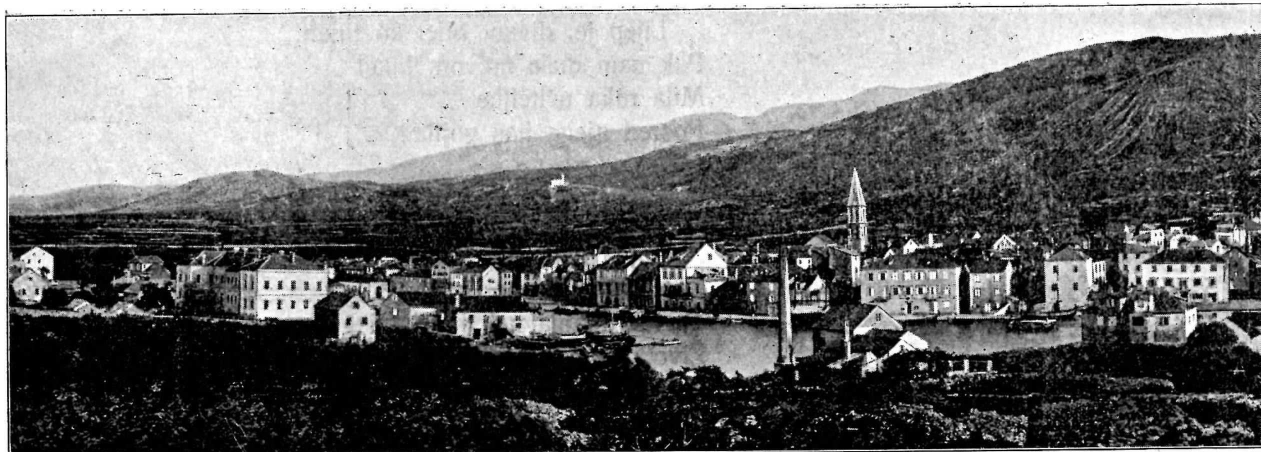
Materinskom slatkom riječju.
Kao majka kćer jedinu,
Učit će nas, da ljubimo
Boga, krepost, Domovinu . . .

*

A mi ćemo nauk sisat
Kao vrijedne, dobre male,
E da poslije kćerke, majke
Dične rodu sve postale . . . .

*

A sada mi cvijeća dajte,
Neka pospem stan naš novi:
A ti, Bože, sa nebesa
Novu školu blagoslovi!

Starigrad.

I.

Položaj Starogagrada. — Farija. — Starine. — Dimitrij Hvaranin. — Rimljani. — Avari. — Hrvati. — Razne vlade. — Vjera. — Biskupija. — Stolna crkva. — Gusari. — Prenos biskupije. — Sv. Ivan — Sv. Jerolim. — Domenikanci. — Lepant. — Pučka buna. — Turci. — Sv. Rok. — Sv. Stjepan. — Sv. Mikula. — Francezi. — Buna. — Grobište. — Glad i Kolera. — Župnik Jelinić. — Plima. — Kraljev dolazak. — Napredak kroz posljednjih 50 god. — Grad, općina, odlomci, stanovnici, itd.

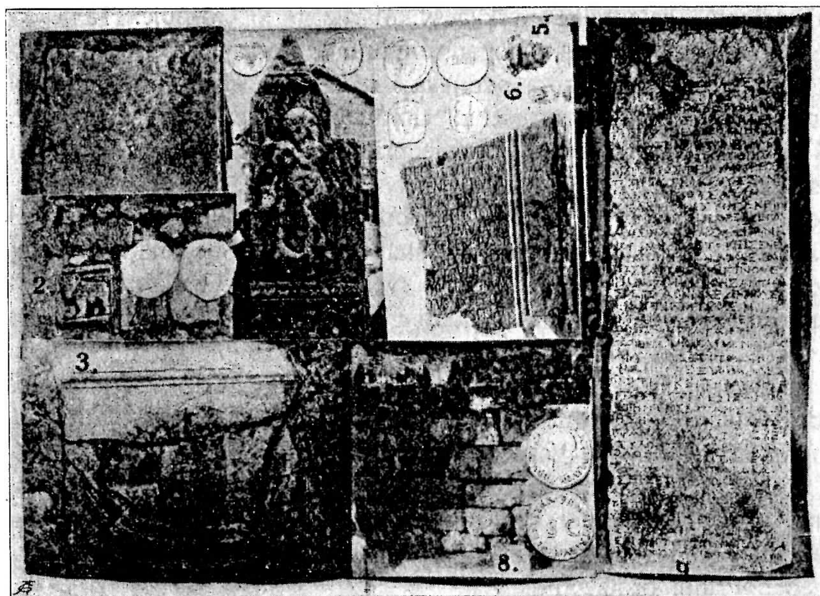
Kao biser uz obalu
Starigrad nam stoji sjajan,
Prirodnoga prepun blaga
I ponosan, veličajan,
Dok ga nebo grli blago,
A cjeliva more drago.

Anić.

U dnu prostrane uvale, koja se nalazi na zapadno-sjevernoj strani blagoga ostrva Hvara i koja svršava dugom i uskom srebrnastom lučicom poput tihe rijeke ili jezera, leži Starigrad. Sa podneva i sa sjevera rese ga želenkasti brežuljci Budinjac i Glavica. Put istoka širi se zeleno i plodno polje do Vrboske i do Jelse. To zaokružuju bijela i pitoma sela: Dol, Vrbanj, Svirče, Vrisnik i Pitve.

Još u staro doba, četiri vijeka prije Isusa, ovdje se je dizao stari grad Faros ili ti Farija (Pharia), koji su utemeljili Grci sa ostrva Pharosa. Taj grad bio je slobodan i imao je vlastiti novac. Na novcu je bila naslikana glava pjesnika Homera ili poljske božice Cerere, a sa druge strane koza i bor, ili vrč, jer je onda, uz vinogradarstvo, cvalo pastirstvo, a hvarski su kozlići bili na glasu, kao što su i danas. Farani su bili vrlo bogati i poznati trgovci. Grad je bio opasan ciklopskim zidovima. Ostanci se još vide u konobi Gramotorovih, u temeljima zvonika sv. Stjepana i sv. Petra i u zidu iza crkve sv. Ivana. Osim starih novaca i zidova, svjedoče nam o tadašnjoj prošlosti razni grobovi, žare, uresi i natpisi. Četiri su znamenite ploče u zagrebačkom muzeju, od kojih je najznamenitija ona, gdje se kaže, kako je gradska uprava odlučila poslati izaslanike k proročištu u Delfima, da pitaju, što im je uraditi, e da prestane kužna bolest, koja je Fariju nemilo morila. Trećega vijeka pr. I. stari Iliri zauzeše Fariju. Njihova kraljica Teuta imenova namjesnikom svojim u Fariji vojskovođu Dimitrija Hvarskoga.

Godine 219. pr. Isusa navališe moćni Rimljani, pod konsulom Emilijem, su 20 brodova, na Dimitrija. I ako je on imao u gradu više tisuća vojnika, ipak bi svladan. Rimljani razoriše vas grad. Dimitrij pobjegne u Grčku, gdje se proslavi kao vojskovođa, a Rimljani osvojiše vas otok. Oni kasnije podigoše opeta grad i tu gospodovahu do preko šesto godina po I., biva do dolaska Avarâ. Ti divlji narodi opustošiše grad i sve naše krajeve.

Uspomene iz Farije.

Sedmoga vijeka dođoše i na ovaj otok slavni naši pradjedovi Hrvati. Na ruševinama Farije podigoše novo mjesto, koje nazvaše Starimgradom.

Od sedmoga do počeka jedanaestoga vijeka hvarsko je ostrvo spadalo pod neretvansku kneževinu, pa kasnije pod Mlečiće. Poslije mijenjaše više puta svoje gospodare, kao hrvatsko-ugarske kraljeve, bosanske kraljeve i dubrovačku republiku za dvije godine. Uz Mletke ostade do pada lava sv. Marka t. j. do god. 1797. Tada ga Austrija zauzme, kojoj poslije Franceza 1806—1813, ponovno pripadne Dalmacija. Hvarani su bili primili sv. krštenje po solinskom biskupu i po sv. Dujmu, a nadošli Hrvati po učenicima slavenskih apostola sv. Ćirila i Metoda. Crkovno su pripadali sve do g. 1147. spljetskoj nadbiskupiji, koja je imala u Staromgradu svoga vikara. God. 1147. potjeraše vikara Crnotu i izabraše svojim biskupom Martina Manzavina, kojega potvrdi papa Aleksandar III. Neki kažu, da je prvi biskup bio Stjepan, koji je iz Makarske pobjegao ovamo i utemeljio biskupiju, a da je bila potvrđena od pokrajinskoga Sinoda g. 1135.

Stolnom je crkvom bila stara crkva sv. Stjepana, koja se je nalazila ondje, gdje je današnja župska. Naokolo su bili biskupski dvori.

Pošto je položaj grada bio takav, da ga se nije moglo utvrditi, niti opasati jakim zidovima, u više navrata lako su navaljivali razni gusari, osobito Omišani i divlji Turci.

To je potaklo imućnije građane i stanovnike obližnjih mjestija na selenje ondje, gdje je današnji grad Hvar, koji se prozvao Novimgradom ili Novim-Hvarom, da se razlikuje od Staroga-Hvara ili ti Starogagrada. Tamo su Mlečići smjestili svoga kneza i naredili plemićima, da svaki sagradi kuću i u Hvaru i tu da provede svake godine barem koji mjesec dana. Tako je — kako kažu povjesničari — biskup Nikola II., bivši spljetski kanonik, prenio biskupiju iz Starogagrada u Hvar god. 1249.

Mjesto crkve sv. Stjepana, koju su omiški gusari bili oštetili, postade glavnom, također sa nazivom „katedralke", crkva sv. Marije t. j. Gospoje. Ta je sagrađena na ruševinam vrlo starog, a možda i poganskog hrama. Kasnije se prozva crkvom sv. Ivana po kapeli, koja je bila dodana sa podneva i u kojoj je stajala krstionica, a koja je g. 1906, pri popravljanju crkve porušena. Upravitelj crkve zvao se opat sv. Marije od Hvara. Još se čuva njegov pečat. Crkvi je pridodana nadarbina, kojom danas upravlja hvarski biskup.

Tome je služila od g. 1323 sve do početka sedamnaestoga vijeka, kada je sagrađena današnja crkva sv. Stjepana. Uz stare crkve sv. Stjepana i sv. Marije, opstojila je pri ulazu u luku — gdje su se nekada sveživale verige na obranu grada — crkvica sv. Jerolima, do koje su prebivali kaluđeri glagoljaši, a kašnje bila kuća za putnike.

God. 1482. nastaniše se u Staromgradu fratri sv. Dominika. Mješćani im sagradiše samostan, sa crkvom sv. Petra Mučenika. Nešto kasnije utemeljen je samostan sv. Vicenca za domenikanske koludrice ondje, gdje je danas crkvica sv. Lucije.

Starograđani su bili na glasu pomorci i ratoborci, te su pri glasovitoj bici pod Lepantom učestvovali, zajedno sa Hvaranima, vlastitim brodom. „Polenu" toga slavnoga broda prenio je u Hvar župnik Kačić — Dimitri (Mitrović) g. 1862.

Puk je starogradski nekada imao pravo da bira svoga župnika, ali ga je tada ravno plaćao poljskim proizvodima.

I starogradski je pučanin učestvovao buni g. 1514. Kada je 6000 pučana posjednulo grad Hvar i poubijalo 28 plemića Starograđani su se sa čitavim pukom okolice branili sa Gvozda proti Mlečaninu Capellu, koji je bio iskrcao u Starigrad 1500 vojnika, te sjekao ruke, vadio oči i obješivao ljude na lantinama svojih galija.

Najgrozniji dani za Starigrad bili su g. 1539 i 1571, kada su divlji Turci uništili i popljačkali skoro čitavo mjesto. Prvi put dojedri divlja rulja, da krade, da ubija, da pali i da vodi u roblje djecu i djevojčice. Tom prigodom bio je prvi put popaljen samostan sv. Petra, pa i onaj sv. Vincenca, gdje je bilo zaklano pet koludrica. Taj je samostan bio utemeljio bogataš Kolokica za dumne Trećoretkinje sv. Domenika. One su uzgajale djevojčice nesamo iz grada, već i iz okolice. Turci su ih na najokrutniji način poubijali i po vrtlu razbacali njihova oskvernuta tjelesa. Svijet je bježao po Zagvozdu, a poslije se vraćao, uz gorke suze i lelek, k izgorenom kućištu! Slavni naš pjesnik Hektorović opisuje svoj bijeg ribarskom lađom ovako:

Nisam još probavil ni one nevolje,
Za ke bih ostavil sve dobro najbolje.
Prid čudom bježeć tja od onih turskih sil
Ne istom, da znaš ja, da svih naš veći dil;
Ognjenoj u rati, nudier misli sada,
Čeljad, stara mati, ku mi brigu zada;

Svaki nas ćuteći na srcu gorčinu;
S korabljom brodeći tu morsku pučinu:
— — — — — — — — — — — — —
S jednu stranu vode, s drugu vitri biju;
S drugu pak turska vlast prem dalek da staše,
Ne pristav jedan čas, strahom nam moraše;
Uskoci daše trud i zločinci ni,
Hvala ti na svem bud', moj Bože jedini
Koji nas od njih ruk milo obarova,
I skrativ čudnih ruk, pokoj nam darova.
Tako t' se tukući prem stasmo dan i noć,
Svi Boga zovući s uzdahom u pomoć,
Zavjete Djevici i Majci čineći,
Koj teku grešnici vazda se moleći.
Ter osminaesti dan, koj bi meda slaje,
Stavismo nogu van na latinske kraje.
Stasmo tuj za time na puno godište,
Koje me sa svime nazada potište;
Domom dohodeći pače ga svršimo
Oni dan brojeći, koji se dilismo.
Nu ovi . . . . . gi, gdi najdoh dila ma!
Kako da nisam živ, neg mrtav sa svima.
Rastrkom ležahu sve stvari jur, koje
Jedva se poznahu, da su bile moje;
Ke ne znam ja, ikad stavim li na svoj red, —
Nu misli eto sad, kakva je moja zled.
Nikola razumni, vjeruj mi za isto.
Od veće pak po tom srce mi prosiva,
Misleći za plotom ča nam počiva.
Tko bi mogal pjeti u takom žuljenju
I sreću ne kleti u tome cviljenju? . . . . . .

Po navedenim stihovima starogradskoga pjesnika lako je shvatiti bol i muku onih, kojima je bilo bježati pred zulumom!

Ali najteži udarac za Starigrad bi god. 1571. Mjeseca ožujka sultan Selim udari na Cipar, da ga otme Mlečićima. U isto doba ratni oganj zahvati i Dalmaciju. Turci pod Uluz Ali i Karakocom, sa osamdeset lađa stadoše plijeniti istočnu obalu Jadranskoga mora.

Slavni narodni pjesnik Andrija Kačić ovako pjeva:

Zareče se Ulazili bane:
Sakupit ću Turke katalane,
Oružat ću tanane galije,
Brze šajke, od boja gjemije.

Uranit ću rano prije zore,
Zavest ću se uza sinje more;
— — — — — — — — —
Porobit ću po moru otoke,
Razorlt ću palače visoke
Od Kotora do bilih Mletaka
Pohvatat ću dosta divojaka.
Razorit ću crkve i oltare,
Sagradit ću visoke munare
I džamije krajem Dalmacije,
Gdi će klanjat odže i adžije".

I doista pokupi sve, što je mogao i ne mogao, pak udari najprije na čarobnu Boku, ali uzalud. Zatim proslijedi put Korčule, no:

Korčula se Turkom ne pridaje,
Nego njima žalosti zadaje,
Jer je brane viteški građani,
Po imenu mladi Korčulani:
Dica, starci, gizdavi trgovci,
Popi, fratri, gospoda i lovci,
Udovice, žene i divojke
I njihove još starice majke.
Al poslušaj, da ti čudo kažem,
Žensko čudo, ter ništa ne lažem:
Obukoše haljine na mušku,
Pripasaše sablju na hajdučku,
Ter se brane kano muške glave,
A sada se od junaka slave.
Puške pune, meću se u Turke.
U njihove ne dadu se ruke.
Dan Marije biše Uznesenje,
Ugleda se veliko znamenje:
Vedro se je nebo otvorilo,
Iz neba je ništo govorilo:
„Nemojte se strašit. Korčulani!
Jer vas dobit ne će katalani;
Branit će vas Marija Divica,
Koja no je vaša pomoćnica".
To zlamenje i Turci vidišc,
Ter bijela jedra otvoriše . . . . . .

Poslije toga:

Zajedriše neveseli Turci,
Katalani, nevirni hajduci.

Prije zore k Visu dojedriše,
Ter bogato selo porobiše;

Isikoše malo i veliko
Jer se Turkom ne nadaše niko.

Iz Visa navališe na hvarski otok. Ponajprije poharaše grad Hvar Neki očevidac te grozote piše iz Hvara dne 19. kolovoza iste godine: „Stadoše najprije plijeniti po trgu, po varošu, zatim po gradu, neostavljajući cijele cigle kućarice i robeći i uništujući toliko stvari, da bi ti se srce zgrozilo, kada bi ti se nabrojilo, a kamo li ne bi da si to gledao . . . . . Iza kako su počinili svaka nasilja ovom tužnom mjestu, plijeneći i paleći kuće i stvari, u subotu na noć odoše mimo sv. Pelegrina za Starigrad, gdje se zorom iskrcaše. Promislite koliko štete s toga i koliko tuge! O pravedni Bože!“

. . . .

U mjestu nastade jauk, lelek. Svak bježi i trči, da se spasi.

Starci, žene, djeca vapiju pomoć. Petar Hektorović i mnogi građani brane se sa njegove tvrđave na Tvrdalju i puškaraju na galije, koje su doplovile do njegove palače. Mnoštvo svijeta bježi u samostan i u crkvu sv. Petra, a većina puka trči na brda i put Gvozda. Napadači kradu, robe, pale što mogu i nemogu. Što im je ponijeti, to nose; ostalo ruše. Nađu li bolesnika ili starca, koji je u hitnji i u smetnji ostavljen, nemilosrdno ga ubijaju. Kako svjedoči Marin Hektorović, Turci zarobiše mnoštvo ljudi, osobito žena i djece za roblje, popališe crkvu i samostan sv. Petra i više od dva dijela kuća.

Iz Starogagrada krenuše Turci na Vrbosku i popališe sve mjesto; zatim odoše na Jelsu, gdje su bili suzbijeni, kako kaže Kačić:

Već Vrbosku selo porobiše.
Na Jelsu su varoš udarili.
I onde su malo zarobili,
Jer u Jelsi bijaše junaka
Slobodnijih puno od Turaka.

Radi toga poraza stanovništvo je našega grada bilo spalo sa više tisuća na 400 duša.

God. 1686. bi popravljena i povećana crkva sa samostanom sv. Petra. Na uglovima podigoše dvije kule (torijuna), da se obrane pri novoj navali neprijateljskoj. Ti su još lijepo sačuvani.

God. 1569. slavni Hektorović sagradi crkvu sv. Roka, koja je imala istoimenu bratovštinu. Crkva je podignuta na ruševinama rimskoga kupališta.

God. 1604. i ako je grad brojio malo više od 500 stanovnika, postaviše prvi kamen lijepoj župskoj crkvi sv. Stjepana. Tom prigodom porušeni su stari biskupski dvori. Sadašnji je zvonik sagrađen g. 1753 i to ondje, gdje su bila vrata stare Farije. U zvoniku se nalazi uklesana grčka lađa „trirema“, a pred njime je na trgu „genlj smrti“. God. 1904 iskopan je blizu zvonika grčki natpis, u kojemu se spominje Farija.

Već XIV. V. opstojala je bratovština sv. Mikule sa crkvom. Do crkvice rekbi da su nekada bile dumne sv. Nikole. U polju sa podneva crkve otkrivena je podzemna

spila, sa raznim prehistoričnim stvarima. Crkva je kasnije povećana, te su na glavni oltar namještena tri krasna kipa rezbara Antuna Pori, a predočuju: sv. Mikulu, branitelja pomoraca; sv. Andriju, branitelja ribara i sv. Antonija Opata, branitelja težaka. U istoj se crkvi nalazi deset vrlo lijepih apostola, koji su nabavljeni u Mlecima XVII. vijeka. Priča hoće, da su mornarima, koji su ih nosili, dva oduzeta u Piranu ili da su ih založili, jer im na brodu nestalo hrane, pa tako postala šala „da su ih prodali za barsatu". Ti su kipovi resili crkvu sv. Stjepana do g. 1864. Od g. 1890. nalazi se tijelo sv. Reparate, koje je velikim slavljem iz Italije donešeno, uz učestvovanje biskupa Careva i svih bratovština i puka obližnjih sela, uz mnogobrojne pjesničke sastavke, sjajni triduum u župskoj crkvi i procesijom okolo grada. Do otrag malo godina vladao je običaj da na sv. Mikulu mladići dobacivaju djevojkama u crkvi jabuke: koja bi ih primila više, bila je ponosnija.

God. 1790. župnik Nikola Zudenigo i sve mjesno svećenstvo nastojali su, da se u našemu gradu uspostavi zborna crkva, ali se je tomu oprô ondašnji biskup Stratiko,

Početkom prošloga vijeka, kada Francezi god. 1806 do 1813 zauzeše otok, u Staromgradu nastade buna proti istima, a u prilog Austriji. Na čelu bunitelja bila su braća Vranjicani (Panćonovi), koji su morali bježati na Rijeku. Njihov je drug. Stjepan Botteri bio uhvaćen i ustrijeljen u Šibeniku. Poslije ustrijeljenja vlada je pitala preko općine starogradske, da Botterijev otac isplati trošak, što je tri mjeseca bilo hranjeno u hvarskim tamnicama to njegovo „nesrećeno dijete"! Kroz to doba jedan engleški brod, koji je gusario po moru između Visa, Hvara i Brača, dojedri u našu luku i uz pucnjavu topa zaplijeni Francezima brod pun hrane.

Franceska vlada zatvori domenikanski samostan sv. Marka u Hvaru i ondešnja četiri fratra opremi u amošnji. Ovdje prisvoji dobra raznih bratovština: sv. Roka, sv. Mikule, Gospe od Ruzarija, itd. Da zastraši puk, na plokati sv. Petra podigne vješala.

God. 1836. bi utemeljeno sadašnje grobište nastojanjem sindika P. Nisetea. Do tada se je kopalo po crkvama, u posljednje doba u crkvi sv. Mikule i sv. Ivana.

Kroz razdoblje od g. 1850—1860 nastade u našemu gradu bijeda i skoro pravi glad. Lozu napala nedaća (lug), maslina slabo rađala, a izdala i ribarština ljetna. Onaj, koji je tada imao sto forinta, smatran je bio bogatašem. Radi toga svak bježao trbuhom za kruhom. I ako mornarica cvala, ali najboljemu mornaru bilo mjesečno najviše 7—8 forinta. Mnogi pomorci bježali „u karavanu" t. j. ukrcali bi se na brodove, koji su tada jedrili po istoku radi krimskoga rata. A drugi nevješti moru prihvatili se nove zarade, naime „strišarenja", te počeli, vrećom preko ramena, sjekiricom i palicom u ruci, obilaziti od mjesta do mjesta po Dalmaciji, po Istri, po Kranjskoj i po Grčkoj, pa i do Carigrada, da otukuju „striš" po bačvama. Treći kupovali i preprodavali „pečetine" t. j. stare krpetine, „fecu" vinsku taložinu. Međutim imućniji dogovorno nabavili brigandin „Iride", da ga pošalju put Krimeje. Pošto to ne uspjelo, sagradiše bark „Demetrio Fario", ali i to poduzeće propade, te brod izgori usidren u Buenos-Ayresu. Niži puk sijao raž i ječam, a siromah davio se mekinama, smriječkama i žmincem!..... Kao da sve to ne bilo dosta, god. 1855. zateče još gori bič ovo mjesto. Pojavi se kužna bolest kolera. Rekbi da je sa brodom uvedena, jer je harala i drugovdje po Dalmaciji. Nemila je morija trajala od 11. srpnja do 16. kolovoza i pokosila 257 osoba (u jedan sami dan 21).

Tom žalosnom prigodom posjetio je grad i donio hrane, dalmatinski namjesnik barun Mamula i doveo sa sobom d.ra D. Markoću. Mjesni sindik, preplašen, bio pobjegao u Maslinicu, a namjesnik imenova on čas sindakom Petra Skutera. Taj je kasnije bio odlikovan „krstom za zasluge“, a sve je svoje ostavio javnoj dobrotvornosti, koja mu je podignula spomenik na grobištu (udjelao ga je vrli Rendić). Ondašnji dr. Dinko Gazzari *) i dr. Marko Niseteo nijesu htjeli, da prime zlatne medalje, što im je općina htjela da dade kovati, već su zaželjeli, da se odnosnom svotom poploči za prvi put „Srednja ulica“. Mjesni župnik d.n Matij Jelinić bio je optužen, da je ostavljao kužne bolesnike, pa ga je biskup Bordini prognao na Bogomolje. No taj podigao pravdu kod Pape i dobio, te se slavodobitno povratio u svoj zavičaj. Tom zgodom čitali su se na crkvi sv. Stjepana ovi pozdravi u hrvatskom jeziku: „*Ucviljena Zaručnica. Zagriivši. Prognana Zaručnika. Vesela. Otire Svoje Suze. — Jednom. Na Svrhu. Slavodobi. Pravednost. Radostan Puk. Svomu Miločudnom Vridnomu. Izmučenomu. Pastiru. Izmučeno Ufanje. Zadobili Krunu Slave*“.

Dne 10 svibnja 1856. zbio se je u našoj luci čudnovat pojav. Vazdan duvao „garbin“, o kojemu naš mornar veli: „Garbin ljuti do dna more muti“. U večer počela kiša, a u moru tišina. Oko desetoga sata odjednom se uzburkalo strašno more u luci, te se podigla jaka plima preko metra visine nad obalom. Veći dio grada potplivao, napunile se konobe, dućani. itd. Po crkvama brecaju, svijet viče, trči; tužni mornari sa brodova vapiju pomoć. Voda ruši, lomi, podiže brodove i po ulicama, zapliće gumine, prekida verige, koje gule donapokon stupove po obali. Pri povratku jaka šćiga još gore ruši; cipli i druge ribe ostaju na kraju; strašno se valjaju brodovi simo tamo, uz strašnu huku i lomnjavu. Zatim nastaje takova osjeka, da se moglo preći po suhu od Penog-mosta (Petravićeva kuća) do na Priko. Tom prigodom porazbijeno više brodova. — Slični se je pojav obnovio 3. svibnja 1869.

Dne 2 prosinca 1869. vihar je obalio kupolu sa zvonika sv. Stjepana i ta oštetila naokolne kuće. Ponovno je sagrađena god. 1877.

God. 1864. popravljena je crkva sv. Stjepana. Na velikomu lijepomu mramornom oltaru, što ga je podigao Niko Dujmičić god. 1745, postavljena je nova slika, izrađena od mletačkog slikara Zuccaro. Naslikani su SS. Stjepan i Ciprijan, a nad njima Bl. Gospa. Isti je slikar naslikao nebo u velikoj kapeli.

God. 1865. biran je, po ustavnom zakonu, prvi gradski načelnik i to bilježnik Ivan Vranković, koji se je malo zatim odrekao, jer biran za prisjednika Zem. Odbora u Zadru.

God. 1875. i to dne 11. svibnja, posjeti Starigrad cesar i kralj Franjo Josip I. Parobrod je ostao iza „Križa“, a on se je iskrcao na obali prama „Podloži“, gdje su u tu svrhu bile postavljene stepenice. Sred Podlože dizao se je slavoluk, u obliku Konstatinova, od aloja, palama i cvijeća. Vas je grad bio okićen i svijet se sa svega ostrva tu zgrnuo. Bila je došla glazba iz Trogira. Posjetio je crkvu, općinu i pučke škole. Jednoj djevojčici, koja je ispred njega posipala cvijeće, ispao obrusac, a on ga dignuo i ljubezno predao maloj. Načelnikom je bio kap. Petar Ivanišević, koji je tom prigodom dobio zlatni „križ za zasluge“. Po zidovima čitao se je ovaj rodoljubni pozdrav:

*) Rodom iz Hvara, ovdje je proveo vas život; glasio je kao vrstan liječnik; pokopan je na brdu Gomilici. Vidi knjižicu, koju je o njemu sastavio višegodišnji ovdešnji učeni ljekarnik i kemičar Petar Confalonieri „Alla benedetta memoria del dottor Domenico Gazzari — 21 Ottobre 1881“.

ZDRAVO KRALJU!
NASLJEDNIČE DRŽISLAVA SILNOGA KREŠIMIRA VELIKOGA
ZVONIMIRA BLAGOGA
KOJI DANAS PRVOM STUPAŠ
U STARIGRAD
U OVO GNIJEZDO STARODAVNE HRVATŠTINE
U OVAJ DIČNI ZAVIČAJ NEUMRLOG HRVATSKOG PJESNIKA HEKTOROVIĆA
I
ZASLUŽNIH ZA TVOJU TROJEDNICU VRANJICANIJA ZDRAVO!
DAN DANAŠNJI
XI SVIBNJA MDCCCLXXV
ZLATNIM SLOVIMA BILJEŽIMO U SRCIM NAŠIM
JER
STARU TI DANAS HRVATSKU VJERNOST OČI U OČI KRALJU PONAVLJAMO.
SPRAVNI ZA TE U MORE I VATRU.
U OVOJ SVEČANOJ PRIGODI
PREPORUČUJEMO TI
HRVATSKE NAŠE PRAVICE.
DAJ NAM OČE JEZIK NAŠ
NA UPRAVI I U UČIONI
DA NAM ZEMLJA OPET HEKTOROVIĆE RAĐA
POGLEDAJ NA NAS DA OVO KAMENJE ZAODIJEMO
DA NAM POLJE OPET KÔ STARINOM PROCVATE
DA MORNARICA NAŠA MILOVANA TVOJOM MOŽNOM RUKOM
TRGOVINI NOVE PUTE POKRČI
RAZNAŠAJUĆ TI SLAVNO IME
NA SVE KRAJEVE SVIJETA.
ŽIVIO HRVATSKI KRALJU FRANE JOSIPE I!

U znak iskrene vjernosti i privrženosti
Narodnjaci u Staromgradu.

God. 1897. obnovljena je s temelja i povećana crkva sv. Petra. Pri svečanom otvoru rečeno je u mojoj pjesmi i ovo:

Turska divljač zulumčarska
Groznu vatru nekad spali,
Da poruši dvore tvoje
I oltare sve razvali . . . . .

„S torijuna“ fratra bijelih
Pucale su puške ljute,
Al pucala kuća sveta
Usljed vatre zlobne, krute.

Zub vremena s rana starih
Tempal sveti oborio,
A žar divni pobožnosti
Danas ga je obnovio! . . . .

U istoj crkvi nahodi se više umjetničkih slika: Gospe Ružarice (nekada je opstojala istoimena bratovština), sv. Katarine od Sijene, sv. Jačinta, sv. Domenika itd. Znamenito je Propeće na velikome oltaru. Predaja kaže, da je to bilo opredijeljeno za Civitavecchia, a brod pogrješno dojedrio ovdje: Cittavecchia.

Veliki je oltar sagrađen g. 1786. za fratara Krtice i Pavičića, a izdjelali su ga vrbovački oltaristi Stambuk, koji su bili na glasu po čitavoj Dalmaciji. Godine 1899. donešene su u ovu crkvu moći Sv. Fulđencija Mučenika iz grobišta Sv. Hipolita.

* * *

Ovih posljednih pedeset godina Starigrad je silno procvao moralno i materijalno. Pročistili se putovi, popločale se plokate i mnogobrojne ulice, podigle se obale, prešušile se močvare, proširilo se mjesto po Njivi, sagradila se Nova-obala, nasuo se je i uredio Tvrdalj, stvorio se krasni borovnik „Vrba", sagradilo se šetalište put Duboke i put sv. Jerolima, nasulo se Malo-more, sagradio se lijepi općinski dom (1896), hrvatski dom (1893), ribarnica, popravile se sve crkve, poljepšano je grobište, itd. Kroz ovo doba osnovana su razna kulturna društva: „Casino" g. 1872. pretvoreno u „Circolo Faria" g. 1881; „Hrvatska Čitaonica" g. 1874; građanska glazba g. 1876; hrvatska glazba 1885; „pjevačko tamburaško društvo Hektorović" g. 1893; zadruga za štednju i za zajmove g. 1899; pučko društvo „Sloga" 1903; konsumna zadruga 1906. Ove godine ustrojava se društvo hrv. Sokola.

God. 1872. počeo je dolaziti prvi put Lloydov parobrod („San Giusto" i „San Marco"). I ako je parobrod usmrtio mornaricu u opće po Dalmaciji, a napose u Staromgradu (gdje je tada bilo: 5 škuna, 33 trabakula, 14 bracera, 9 gajeta i levuta, 51 lađa za ribanje, ukupno: 112 lađa), ipak je to bio znak općega napretka. Dobio je grad međutim poštu, brzojav, sud, porezni i razne druge urede i vlasti; uređena je javna dobrotvornost (utemeljena od Jelinea g. 1818); postignute su dvije ljekarnice; imenovan je općinski liječnik; uređena je javna rasvjeta, sjegurnost i javni općinski poslovi.

Kao što je grad općim poslovima koraknuo prama duhu vremena i napretka, tako i življenje pojedinaca i pojedine obitelji mnogo se promijenilo. Novi, zdravi stanovi zamijenili čađave potlehušice i mračne kućarice; novo udobno pokućstvo zamijenilo tronošce, trupove, škrinje od orahovine, slamnjače; svijeće na petrolij, na acetelenu i stearike zamijenile luč i uljanice; bečka odijela nadošla mjesto domaće marčine, sukna i domaćega lana; kišobrani mjesto ogrnjača; šivaći strojevi mjesto igala, vretena, prisukala i krosna; stakla i porculana mjesto vrča, burače, konate, tikve, palarije; pšenični i bijeli kruh namjesto žitnoga i crnoga od raži ispod čripnje; bečki postoli i klobuci namjesto jelšanskih i ispletnih poput bječve dugih kapa; muzika glasovira, klarineta, vijolina, tamburica i gramofona namjesto gusala, mješnica, dipala, surle i lire; mlin na paru namijenio „žorna" (žrvnja), kojima su po čitave noći naše divnje mlile, pjevajući narodne pjesme, i mlin na vjetar; kola mjesto ramena i čvirih, itd. Usljed novih potreba umnožile se i povećale se prodavaonice svakovrsne, te opće blagostanje i napredak utisnuše pečat svoj na svačiji život u kret.

Starigrad je dosta prostran, uredan i čist. Glavni su mu djelovi: Srednja ulica, stara i nova obala, Podloža (tu je nekada bila „loža"), Tvrdalj, Njiva, Vagan, Sv. Petar, Biskupija, (tu je bila kuća, gdje je biskup primao dohotke svojih zemalja, koje se skoro sve nahodile i danas nahode u starogradskom polju, koje se prije zvalo

„polje sv. Stjepana") Ploča, Šiberija (Otočac), Priko i predgrađe Maloselo. Sve su mu ulice popločane. Krasno je šetalište „Vrba" (po velikoj vrbi, koja je od starine bila kod bližnjega zdenca), nasađeno gustim borjem, tamariskom, eukaliptom, jorgovanom, palmom, alojem, — a naokolo teče živa voda.

U gradu je lijepih zgrada, između kojih se ističu: općinski dom, hrvatski dom, palača pok. don Šime Ljubića sa mauzolejom, palača Vicka Ljubića gdje su smješteni cesarski uredi, dvori pjesnika Petra Hektorovića, kuća braće Biankini, nova školska zgrada, itd. Slijedeće su crkve: Sv. Stjepan, sv. Petar sa samostanom, sv. Mikula, sv. Rok, sv. Ivan (Gospoja) i sv. Lucija. Pristojna je i ribarnica, na kojoj ima svakovrsne ribe.

Glavni je proizvod stanovnikâ ove općine vino. To je između boljih u Dalmaciji, osobito kao stolno vino; a „prošek" je izvrstan. Kada je dobra godina, ima do 40—50 tisuća hektolitara. Za pravljenje vina danas se upotrebljavaju noviji tijeskovi i druga racijonalnija srestva, pa mu je prodaja stalnija. Vrlo je rodno bijelo grožđe „bojdanuša" i crno „drnekuša" i „mali plavac". U općini ima dobra ulja, ali maslina ne rodi svake godine. Za meljenje maslina i za pravljenje ulja ima mlin i tijesak na paru. Općina proizvađa buhača, koji ide u trgovinu i u prahu, ružmarinova ili ti zemuradova ulja (kvatašencija), rakije, omendula, suhih smokava — koje su najbolje u pokrajini, rogača i posoljenih srdela i skuša. Na glasu je starogradski dvopek „škanjate", a osobito slatko „paprenjaci", koje i pjesnik Hektorović spominje u svome „Ribanju":

Paprenjakov, vina i voća pripravi,
Tuj tko hti užina, tko nehti ostavi.

U mjestu su dva mlina za meljenje pšenice: jedan na paru, a jedan na benzin. Pravi se tjestenina, ružulin i passarette. — U gradu su tri bogate zlatarije, između kojih se istječe Gjura Plančića, koji je vrstan u svome zanatu. Ima ukusnih dućana i radionica vrijednih zanatlija. Starograđani su vrsni trgovci. Trgovaca vinom ima u Dubrovniku, u Sarajevu, u Spljetu, u Trstu, po raznim mjestima Bosne, Hrvatske, Slavonije, Ugarske, itd.

I ako je mornarica propala, Starograđani su ipak dobri mornari, a još bolji kapetani. I danas se na škveru „Priku" popravljaju brodovi. Zadnji se je oveći brod porinuo g. 1870 i to Jerkovićeva škuna „Otac Vicko", pod vrsnim protom i mekanikom Nikolom Babarom.

Starograđani su, osobito Selčani, prvi u ovim stranama počeli gojitbom buhača. Taj nam je bio donio zlatno doba, kada mu je cijena bila ponarasla do 500. kruna po kvintalu. Starograđani su prvi uveli u nas trgovinu sa vinskom taložinom i sa strišom. I danas ćeš susresti po Dalmaciji neumornoga starogradskoga „strišora". God. 1870 i još prije, bilo se je pokušalo gojenje svilaca, ali se trud nije naplaćivao.

Težak je, čija su prava prilično uređena, pravi mučenjak: muči se od rane zore do mrkle noći, a stediša je do skrajnosti.

Starograđanin je po naravi radišan, gostoljubiv, poduzetan, pronicave i oštre pameti, vesele a mirne ćudi i zdrava sustava. Ženske su kao vrle domaćice, obdarene duševnom i tjelesnom ljepotom, na daleko znane i poznane. Ima starica, koje ti umijedu kazati na stotine hrvatskih pjesama i krasnih starinskih napjeva, kojima se pjeva

pri jematvi, pri žetvi, pri trvenju ulja, za korizmu, na prvi maža (svibnja) kada se „divnjami stavije mož". Te pjesme, kao što i razni stari običaji pri pirovanju, pri pogrebu (haromine), za Božić (kolendanje, rožonjac), itd., malo po malo iščezavaju, kao što je sasvim iščezla narodna nošnja i zlatni i srebrni uresi (probodače u kosama, „rećine na perle" kanijele). Da bi tako iščezla praznovjerja, kao zvonenje na neveru, vađenje uroka, čaranje u oči sv. Ivana, bajke i gošnice o macićima i o mrtvacima, naud, itd.

Svi su općinari Hrvati po narodnosti, a po vjeri katolici. Govore hrvatskom čakavštinom, koju lijepo izgovaraju, bolje nego li po drugim ostrvima. Ta je bogata starim oblicima i slikovitim rečenicama i poslovicama.

Ovih posljednjih godina mnogo je Starograđana išlo u tuđi svijet, da traži bolju sreću. Nema većega mjesta, bilo u sjevernoj, bilo u južnoj Americi, pa i u dalekoj Novoj Zelandi, a da ne susretiš Starograđanina. Misli se, da je danas van mjesta oko tisuću duša. Dosta ih je u Buenos-Ayresu, u Rosariju, u Valparaisu, u Iquique, u Punta-Arenasu, u New-Jorku, San Franciscu (tu se odlikuje rodoljub Ivan Tadić), Oaklandu, Fresnu, Takomi, Portlandu, itd. Neki se vraćaju, dosta lijepo opskrbljeni, a neki od tamo potpomažu svoje obitelji.

Danas Starigrad broji 800 kuća i 3700 stanovnika. Od toga spada 350 duša na dva obližnja seoca (2—3 kil. sa sjevera) na Rudinu Dulčićevu (sa crkvicom sv. Roka sagrađ. g. 1857) i na Rudinu Šejanovu (Šoljanovu); a 200 pripada na seoce sa protivne uzbrdite strane, Selca, sa crkvicom Male Gospe sagrađ. 1880. Općini pripada odlomak Dol, tri kil. sa jugo-istočne strane. Broji 200 kuća i 950 duša. Dol se je u staro doba zvao selo sv. Petra i Čikindol. Ima tri crkve: sv. Ane (starinom sv. Barbare); sv. Mihovila, koja se je sada s temelja obnovila (zaslugom Jurja Carića, za 40 godina mjesnoga župnika) i svetište Bl. Gospe gdje je g. 1904. obnovljen oltar u rusko-istočnom slogu (Rendić), a crkva naslikana po narodnu od D. Inchiostra. God. 1876 Dol je dobio vlastitu školu, koja je sada dvorazredna mješovita.

Današnje općinsko vijeće sastavljaju: *Načelnik:* Dinko Biankini, pom. kap.; *prisjednici:* Juraj Rossini pom. kap., Dinko Jelinić posj., Juraj Plančić zlatar, Niko Babare trgovac, Bartul Zaninović težak i Tadija Plančić zanatnik; *vijećnici:* Bervaldi Ante trg., Buić Ivan kap., Dulčić Mihovil tež., Dulčić Mihovil iz Rudine tež., Fabrio Ante d.r prava, Franetović Vjekoslav ribar, Franetović Vicko tež., Kovačević Niko učit., Kovačević Petar tež., Kuničić Petar naduč. i brat Marko tež. iz Dola, Lušić Ante tež., Marojević Franjo kap., Mulanović Stjepan um. župnik, Ostoić Andrija trg., Plančić Ivan trg., Petrić Vicko tež. iz Selaca, Rojić Juraj tež. iz Dola, Ruževič d.r Petar odvj., Račić Nikola zidar, Sanseović Šimun tež. iz Dola, Šoljan Marin tež. iz Rudine, Stalio Vicko trg., Tadić Marin post., Vidović Dinko kovač, Vranković Kuzma kap., Vranković Ivan tež. iz Dola, Vranković Josip posjed., Vranjican Dinko kapelan. Općinski je tajnik Ljubić Petar p. Andrije, a općinski liječnik d.r Ante Spalatin.

Podneblje je u Staromgradu, kao što i po čitavoj okolici, vrlo blago. Za zimu se ne znade, a snijeg je prava rijetkost. Na otvorenu rastu palme, naranče, limuni, aloj i razno južno cvijeće i bilje.

II.

Izobrazba. — Stariji odličniji mješćani. — Hektorović. — Lucić i dr. — Jerković. — Dobrošić. — Pulotić. — Stalijo. — Vranjicani. — Budrović. — Ostojić. — Niseteo. — Ljubić. — Biankini. — Odlične osobe za posljednjih 50 god. — Školski nadzornici. — Učitelji. — Učiteljice. — Spisatelji. — Doktori liječništva. — Doktori prava. — Pravnici. — Pom. kapetani. — Razne službe i poslovi. — Narodni zastupnici. — Sveučilištarci. — Crkovnjaci.

Starigrad spada u kolo izobraženijih i naprednijih mjesta u Dalmaciji.

Nijedan grad u Dalmaciji, obzirom na broj pučanstva, nije dao toliko izobražene čeljadi u raznim zanimanjima, koliko je dao Starigrad.

Starograđanin, bio gdje bio, vazda se je pokazao dostojnim svoga položaja, poštenim i odličnim građaninom, pa je zavičaju svome bio na diku. Potpunim pravom zato pjesnik pjeva:

Ta nam zipka ljudi slavnih,
Što podigli roda diku,
Otud divi skorih ljeta
Rodu svome na braniku....

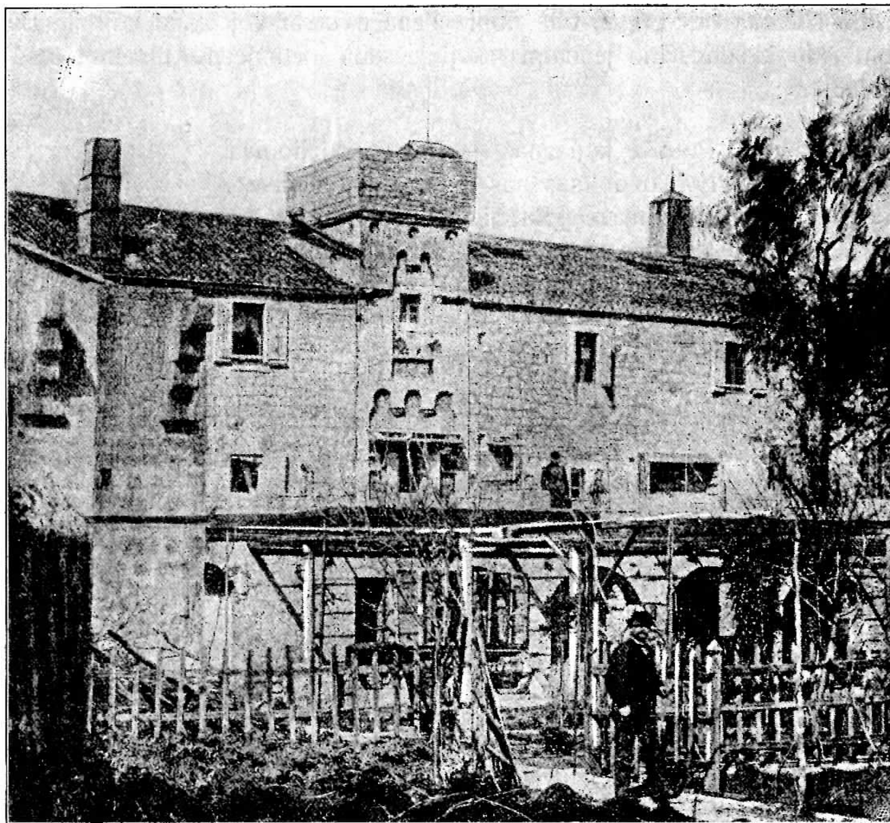
Pun ponosa između prvih,
Starigrade, uvijek novi,
Dičan, smjelo stupaj dalje,
I sa dičnih djela slovi!...

Starograđani su odavna poznati kao umni i radišni ljudi. Staro mletačko pismo veli: „Starigrad leži pri moru, u lijepoj u prostranoj luci na podanku prekrasna polja. Stanovnici su lijepa uzrasta i stasa, srčani su i veoma pametni; mnogi se bave pomorstvom, gospodujući brodovima, dok se niži puk bavi ribarštinom i građenjem brodova".

Na glasovitom Padovanskom sveučilištu spominju se, tekom prošlosti, razni profesuri s ovoga ostrva, pa je, bez sumnje, između tih bilo više Starograđana.

Od starijih odličnijig mješćana prešli su već u povjest dičnih i časnih imena slijedeći:

Hektorović Petar, vlastelin, rodio se je g. 1487. Proslavio se je kao hrvatski pjesnik, te spada u oce naše književnosti. Glavno mu je djelo „Ribanje i ribarsko prigovaranje“, zatim pučka igra „Prikazivanje života sv. Lovrinca“, koja se je u Staromgradu javno prestavljala na Ploči, na dan sv. Roka, gradskoga obranitelja, sve do g. 1837. On je sagradio udobne dvore, sa perivojem i sa ribnjakom, — po

Hektorovićevi dvori.

kojemu i danas plivaju mnogobrojni krasni cipli — i sa stanom za siromahe (pro pauperibus), za putnike (pro itinerantibus) itd. Nad zgradom podigao je tvrđavu, po kojoj se je vas kraj prozvao „Tvrdaljem“. To je on sve opisao u svojim pjesmama i uresio mudrim latinskim i hrvatskim natpisima, kao:

Misli, ki stiš ovoj — dvi stvari korisne
Da te u vičnji znoj — zgrišanje ne tisne,
A to: da ć' umriti — ter pusti zle ćudi
I napokon priti — k Bogu da te sudi.

Pri navali Turaka g. 1571. njegova je tvrđava — sred koje je natpis „Omnium Conditori“ — spasila njega i mnoge građane. Suvremenici spisatelji spljetski i dubrovački mnogo su cijenili našega pjesnika. Nalješković mu pjeva: Zašto si ti slava našega jezika! — Hektorović se je bavio i glazbom, osobito narodnim napjevima. Umro je 1572. u sedamdesetišestoj godini života. Pokopan je pred velikim oltarom, u obiteljskoj grobnici, u crkvi sv. Petra. *) U toj se je crkvi nalazio njegov oltar „Pokopanje Isusovo“. Poslije obnovljenja iste, čuva se jedino lijepa slika, na kojoj je i on naslikan u ulozi Josipa Arimatejca a do njega kćerka. Ta je slika g. 1900, sa ostalim umjetničkim slikama one crkve, bila popravljena u cesarskoj akademiji u Beču. Na vanjskomu zidu kapelice bio je natpis, koji je sada neumjesno umetnut nad malim vratima klaustra:

Putniče koji znaš — čim se raj dobiva,
Evo ovdi Isus naš — u grebu počiva:
Poj mu se pokloni, — poštuj Boga tvoga,
Neka te ukloni — oda zla svakoga.

Petar Hektorović i njegova jedinica Lukra.

*) Komad stare ploče sa grobnice uzidan je u klaustru.

Hektorović je iza sebe ostavio jedinicu Lukru, udatu za Petra Gazarovića. Zanimiva je njegova oporuka, jer ostavlja svote za vjenčanje siromašnih djevojaka, za siročad, za crkve i manastire — osobito za manastir sv. Petra —, a siromašnim kmetovima oprašta dugove.

Zadnj od slavne porodice bio je Marko-Antonij (um. 1707.). Ovaj ostavi popa Matija i kćeri Ljudevitu i Poliksenu: prva se uda za Hvaranina Tomu Rafaeli, a druga za Bračanina Antuna Nižetića. Don Matij umre g, 1737., a svoje ostavi sinovima sestara. Rafaelovi rasprodadoše baštinstvo i iščeznuše, a Nižetićevo dobro naslijedi dijelom živući d.r A. Spalatin po svojoj majci, kćerki učenjaka P. Nižetića. Hektorovićevi dvori danas su svojina poglavito d.ra Spalatina, zatim drugih nasljednika Nižetićevih, Franjke Spalatin-Politeo, Marije Spalatin-Bujić i župnika K. Scarpe.

Pjesme su Hektorovićeve prvi put tiskana u Mlecima g. 1568., a zadnji put n Zagrebu 1874.

Lucić Hanibal, Hektorovićev rođak, rodio se je g. 1480 od vlastelinske obitelji, koja je imala svoja dobra i kuće na Hvaru, ovdje i na Visu, kako on isti pjeva:

„Sad me Vis, sad Stari, sad ima Novi Hvar„.

Lucić spada u red prvih starih hrvatskih pjesnika. Glavnije su mu radnje: Pjesni ljuvene, igrokaz „Robinja“ i razni prevodi iz Ovidija. Za njegova doba, osim Hektorovića, na našem su otoku živjeli hrvatski spisatelji: Mikša Pelegrinović, napisao „Jeđupku“; Jerolim Bartučević, o kojemu Lucić pjeva „Njega ti iznosi slavan glas do zvizda“ i sin mu Hortensije, o kojemu Nalješković veli „Hortense pošteni, slavo svih Harvata!“; Ivan Parožić, ispjevao „Vlahinju“; N. Gazarović i Marin, ispj. „Ljubica“ i „Murat gusar“; Gracijoza Lovrinčević, o kojoj Hektorović pjeva „Da po svoj državi, ka ni mala — Tvoja čast u slavi svuda je procvala“ i Franjo Božićević. Svi su ovi pripadali i Staromgradu i Hvaru, jer, kako je već rečeno, gospodi je bilo prebivati ovdje i ondje.

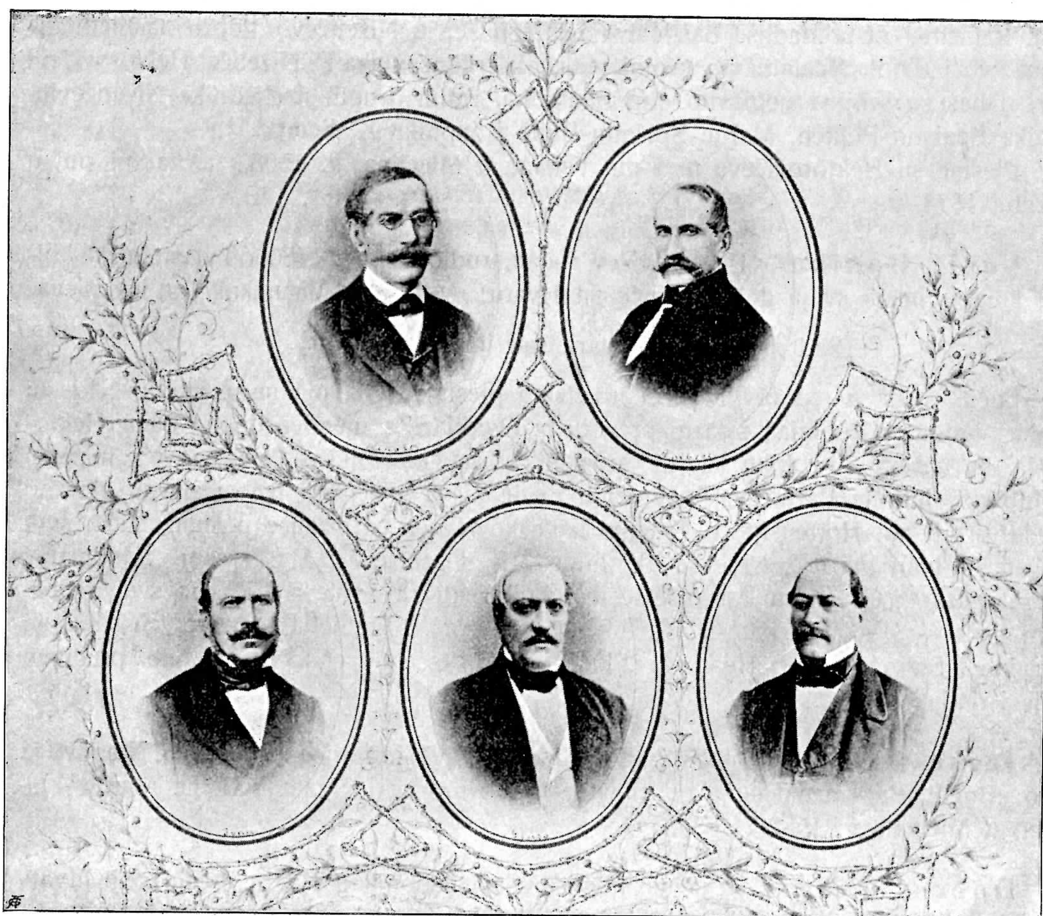
Jerković Matij, pisac pobožnih djela. Živio je šesnaestoga vijeka. Njegovo je djelo „Bogoljubna razmišljanja od slavnoga sv. Ruzarija Isukrsta i B. D. Marije“ tiskano u Mlecima g. 1582 i 1634.

Dobrošić Marko, učitelj bogoslovlja i kanonik u Hvaru, bavio se je hrvatskom knjigom. Objelodanio je u Mlecima, g. 1790, prevod pjesama hvarskoga biskupa Stratika.

Pulotić Juraj, mekanik na glasu, rodio se je polovicom osamnaestoga vijeka. Živio je u Spljetu, gdje se je izvrsno bavio sastavljanjem raznovrsnih satnika, glazbila, glasovira, dalekozora i raznih strojeva. God. 1792 bio je pozvan u Padovu za nadzornika umjetnosti.

Stalijo O. Bonagracij, franjevac, živio je osamnaestoga stoljeća. Šesnaest je godina predavao u Kopru kanoničko pravo i bogoslovlje. Bio je vizitatorem, mjesto đenerala, u Bresci. Odlikovao se je sa duboke učenosti, osobito u kapitulu u Valenci. Napisao je više stvari, no sačuvao se je jedino jedan govor latinski, tiskan u Mlecima 1765.

Vranjican braća, baruni Dobrinović. Početkom prošloga stoljeća, kada Francezi zauzeše naše ostrvo, podigoše puk proti istima braća Vranjican (Panćonovi). No zato im je bilo bježati iz zavičaja, pa se nastaniše na senjskoj Rijeci. *) Od Šimuna i Rakele poteklo je pet sinova. Ti se proslaviše odličnim radom, poštenjem i hrvatskim rodoljubljem, a to su: Juro, rođ. u Staromgradu 1791, um. u Mlecima 1869; Mate r.

Braća baruni Vranjican.

ovdje 1800, um. na Rijeci 1870; Ambroz r. ovdje 1801, um. u Rogacu 1870; Nikola r. ovdje 1804, um. u Karlovcu 1876; Ivan r. ovdje 1806, um. na Rijeci 1865. Ovi stekoše krasno imanje, zadobiše od kralja naslov baruna Dobrinovića i utemeljiše tri

*) Pri rasprodaji pokućstva moj je pok. djed Marko Kuničić (Sansejović) kupio njihovu zipku. Ta se još čuva u kući moga oca; u njoj smo se svi odgojili, a zvali smo je „panćonovica“.

odlične hrvatske porodice: na Rijeci, u Karlovcu i u Zagrebu. Kada su ovamo bile zavladale gladne godine, radi nedaće po vinogradima i opće nerodice, Vranjicani su slali svome rođenome gradu brodove pune žitom i za mnogo godina novčano potpomagali siromašnije obitelji, osobito rodbinu. Za popravak crkve sv. Stjepana darovali su lijepu jabuku i utemeljili zadužbinu, pa i danas znadu siromasi, kada se mole mise Panćonovih.

Budrović Donko-Nikola. Rodio se je god. 1765, a umro 1847. Bio je domenikancem u hvarskom manastiru sv. Marka prije dolaska Franceza, zatim se je zapopio i postao učiteljem vjere u zadarskoj gimnaziji, a poslije učiteljem bogoslovlja u onda narodnom sjemeništu. On je prvi urednik prvih političkih novina u Dalmaciji. Te su počele izlaziti u Zadru g. 1806 na hrvatskom i na talijanskom jeziku pod imenom „Kraljski Dalmatin". Bile su službene, izlazile su sedmično, a trajale su do g. 1810.

Budrović je sabrao zbirku hrvatskih naših narodnih pjesama; bio je članom zlamenitoga povjerenstva u Zadru, g. 1824, za uređenje novog pravopisa za hrvatske knjige; preveo je na hrvatski građanski zakonik. Bavio se je u rođenom mjestu poučavanjem djece i mladića. Ostavio je crkvi sv. Petra lijepo propeće, koje visi na zidu ispod orgulja, i razne knjige.

Ostojić d.r Nikola, liječnik, umrô premlad g. 1848. Surađivao je u raznim ondašnjim pokrajinskim listovima, a bavio se je ponajviše arheologičnim i ekonomičnim pitanjima. Napisao je raspravu u mramoru u Makarskoj i o maslinama po našim ostrvima.

Niseteo (prije Nižetić-Gozić) Petar. Rodio se je g. 1774. Bio je učiteljem fizike i matematike i gimnazijalnim upraviteljem u Gorici. Poznat je bio radi opsežne učenosti, navlastito u prirodnim znanostima i u arheologiji. Napisao je oveći snop učenih rasprava, koje zahvaćaju petnaest rukopisnih svezaka. Surađivao je u raznim ondašnjim listovima, a dopisivao se je sa najučenijim hrvatskim i tuđim ljudima. I ako je sve pisao talijanskim jezikom — kako je tada bio običaj u Dalmaciji —, ipak je priznavao i ljubio narodnost i jezik hrvatskoga puka, iz kojega je izniknuo. Kao gradski poglavica javnim oglasom g. 1832 hvali hrvatsko predstavljanje, koje se je tada obavljalo javno u Staromgradu, oduševljeno pjeva „Uskrsnuloj Iliriji"; posebnom raspravom dokazuje hrvatstvo ovoga ostrva; piše o običajima slavnih Hrvata; sakuplja pučke pjesme, od kojih je objelodanio u „Zori Dalmatinskoj" pjesme „Kraljević Marko", „Pedepsa nevirnosti" itd.; uzveličaje svoj hrvatski narod i hrvatski jezik prispodablja sa modernim kulturnim i starim jezicima, i diči se što je članom Akademije u Zagrebu. Kao baštinik dvora i dijela dobara pjesnika Hektorovića, što je njegov otac Nikola baštinio od Poliksene i don Matija posljednjih grana slavnoga roda, bio je umnožio i uredio bogatu knjižnicu i stvorio zbirku starinâ, prirodinâ i svakovrsnih domaćih uspomena. Godine 1857. bio je utemeljio u zavičaju „Poljodjelsko društvo". Mnoštvo njegovih rukopisa čuva njegov unuk d.r A. Spalatin. Umro je u 92. godini.

Ljubić Šime, svećenik, rodio se je g. 1822. Najprije je postao gimnazijalnim učiteljem u Spljetu, u Osijeku i na Rijeci, zatim upraviteljem ili bolje stvoriteljem starinarskoga muzeja u našemu bijelomu Zagrebu. Uman i radišan, poput prave pčele radilice, objelodanio je na snopove svakovrsnih rasprava iz povjesti, iz književnosti, iz

numizmatike i arheologije, iz narodnih običaja, itd. Počeo je pisati kao Ilirac u „Zori Dalmatinskoj“, a između prvih knjiga bile su mu ove: „Običaji u Dalmaciji“, „Numizmatika“, „Ogledalo jugoslavenske književnosti“, „Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia“. Čudo je toga priopćio u „Radu“ jugoslavenske Akademije i u „Starinama“. Utemeljio je i uređivao je „Vjesnik hrv. arheološkoga društva“. Zanimiva je za nas njegova povjesnička knjižica, koju je posvetio općini g. 1873 „Faria

Šime Ljubić.

Cittavecchia e non Lesina“. Njegov rad počastiše razne akademije, razna književna društva i razne okrunjene glave (posjednik medalje „Pro litteris“, vitez Danilova crnogorskoga reda i Talijanske Krune). Umro je g. 1896. i pokopan je u mauzoleju, što ga je podigao, uz vlastitu lijepu kuću, u zavičaju, u Lučici, gdje je proveo zadnje dane svoga rodoljubnoga i neumornoga rada. Žalosno je, što njegovi baštinici nijesu sačuvali na okupu njegovu knjižicu, uspomene i odličja!

Biankini (starinom Mastilčević) Juraj, pop, rođen g. 1847, spada u najvrijednije hrvatske publiciste i zastupnike u Zadru i u Beču. Od god. 1871. neprestano je urednikom „Narodnoga Lista“ u Zadru, buditelja i nositelja narodne misli u Dalmaciji. Za mlađih dana sastavljao je rodoljubnih stihova i prevađao je poučne knjižice („Pučki mudrac“ nagradila „Matica Dalmatinska“). Darovit i radišan na novinarskom peru,

još je darovitiji na žarkoj i rodoljubnoj lijepoj besjedi. Njegovim imenom već se nazivlju razna hrvatska društva i u dalekoj Americi. Svi narodni preporoditelji, osobito slavni hrvatski Mecena veliki biskup Juraj Strosmajer, veoma su ga cijenili i ljubili.

Juraj Biankini.

Posjeduje prsten sa draguljem i satnik sa grbom crnogorskoga Knjaza Nikole I., mnoštvo počasnih diploma i uspomena i narodni dar prigodom svoga 30.godišnjega novinarskoga jubileja. Njegova slika resi rodoljubnija društva. Daroviti kipar Meštrović izradio mu je poprsje.

* * *

Ako je Starigrad ovih zadnjih pedeset godina materijalno napredovao, duševno je, sudeći po broju odličnih radnika na svakom polju, prehitio skoro sve gradove u pokrajini. A baš duševnom napretku treba da zahvali radi materijalnoga napretka. Duševni uzgoj podiže i blagostanje, jer svijetli stazu i pokazuje pravi put kroz čovječji rad i život.

Ja ću nabrojiti imena osoba, koje su kroz 50—60 godišnje razdoblje pripadale odličnijim stališima. Taj lijepi broj neka bude najboljim mjerilom za procijenjivanje umnoga razvitka ovoga grada, dok dična imena neka budu milom uspomenom, a i jakim poticalom, sinovima mlađima.

Najprije ću spomenuti imena radnikâ na njivi, sa koje niče prosvjeta i napredak čovječanstva, biva na učiteljskoj njivi plemenitoj.

ŠKOLSKI NADZORNICI.

Plančić (Šnjurević) Juraj. Rodio se je g. 1782, a umro je u Mlecima 1852. Godine 1819, kao vrijedniji profesor bogoslovlja u Zadru, bio je imenovan prvim pokrajinskim nadzornikom pučkih škola u Dalmaciji. God. 1820 napisao je „Saggio d' idee tendenti a migliorare e promuovere l' istruzione elementare in Dalmazia" i početnicu „Abbecedario della lingua italiana ed illirica", koju je predložio odboru za ustanovljenje hrvatskoga pravopisa. Tri godine kašnje izdao je u Zadru, za namjesnika Tomašića, pravilnik za pučke škole „Regolamento e istruzioni per l' attivazione delle scuole elementari nella Dalmazia"; također „Katekizam mali s upitivanjim i odgovorim za dičicu".

Plančić je zaslužio ime utemeljitelja pučke nastave u našoj zemlji. Godine 1832 bi imenovan glavnim nadzornikom za Lombard-Mletačku i c. k. savjetnikom. U Mlecima postade počasnim kanonikom patrijarhalne crkve sv. Marka i župnikom sv. Marije Formose. Ostavio je zakladu za uzgoj svećenika iz Plančićeva roda.

Carić (Bujas) Stjepan, svećenik, bio je najprije gimnazijalnim učiteljem u Spljetu, zatim u Zadru. Tu je postao nadzornikom srednjih škola. Godine 1876 postade nadzornikom i pučkih. Dvije godine kasnije bi premješten u Istru. Umro je u Zadru g. 1879.

Ostojić Jerko. Rodio se je god. 1782. Bio je mjesnim kapelanom i privatnim pučkim učiteljem, a za neko doba i župskim upraviteljem. Godine 1823. bi imenovan prvim dijocezanskim školskim nadzornikom za Hvar, Brač i Vis; a već prije toga bi kanonikom u Hvaru, gdje je i preminuo godine 1850.

Škarpa (starinom Karpač-Krpač) Juraj, kanonik u Hvaru, rodio se je god. 1810. Bi imenovan glavnim dijocezanskim nadzornikom god. 1852. Bavio se je sastavljenjem prigodnih latinskih pjesama. Umro je u Hvaru god. 1880.

Jelčić Vicko rodio se je god. 1811. Još mladićem bio je pučkim učiteljem u Zadru, zatim postade učiteljem pomorske škole u Kotoru, a kasnije kotarskim škol. nadzornikom za Kotor do godine 1872. Bavio se je lijepom knjigom, pa je objeloda-

nio u „Osservatore Triestino" Roman pučkoga učitelja na selu. Između radnja na hrvatskom jeziku odlikuju se drame „Ruža" i „Smrt Danila I.", koje je bio posvetio biskupu Strosmajeru. Ostavio je sinove Eugenija i Josipa, koji su rođeni u Boci. Oba su brata usposobljeni učitelji trgovačko-nautičkih škola i napisali su više znanstvenih i povjesničkih knjiga. Prvi je sada na ministarstvu u Beču kao izvjestitelj trgovačkih i pomorskih škola u Austriji, a drugi je pokrio dotadašnje bratovo mjesto, biva upravitelja trgovačko-nautičke škole u Trstu.

Plančić Matij, brat nadzornika don Jurja, rođen je god. 1804. Bio je župnikom u Svirčima i počasnim kanonikom. Za mnoštvo godina bio je kotarskim nadzornikom. On je iskupio od Demanija starinsku crkvu sv. Ivana i do nje sagradio kuću, koju je ostavio na uživanje svećeniku od Plančićeva roda. Umro je ovdje g. 1873.

Juraj Plančić.

Jelčić Ivan rodio se je god. 1822. Najprije je župnikovao u Brusju, zatim postade profesorom u Zadru, kasnije upraviteljem prvoga (talijanskoga) muškog učiteljišta, a poslije kotarskim nadzornikom za zadarski kotar. Umro je ovdje god. 1883.

Marojević (Kostanić) Vicko rodio se je u Malomselu godine 1834. Položio je, već kao pučki učitelj, ispite gimnazijalne, a prvim učiteljem tih nauka bio mu je učeni pop Budrović, zatim, kao glazbe, stric poznati franjevac u Hvaru O. Bonagracij. Ovdje je upravljao školom od g. 1865 do 1873, kada bi imenovan kotarskim nadzornikom u Kotoru. Tu je službu obavljao šesnaest godina na zadovoljstvo učiteljstva. Cesar i Kralj Franjo Josip I. odlikovao ga je zlatnim krstom za zasluge.

UČITELJI.

Umrli: Budrović Jerko; Budrović Ante u Spljetu; Godoj Franjo; Kovačević Ivan-Niko; Jerković Ivan-Pavao u Korčuli; Jelčić Ante; Ljubić Dinko u Makarskoj; Petravić pop Niko, posjednik krsta za zasluge, upr. na Bolu, vještak na vijolinu; Plančić Josip ovdje i sin Ante na Dicmu; Ružević Nikola; Skarpa pop Ivan, i braća Kuzma na Bolu, Josip na prep. vježbaonici u Zadru, i sin Kuzmin Ivan-Pavao u Lošinju; Stalijo Vjekoslav u Spljetu, kasnije u Mlecima; Radoslavić Makso; Vranković Jakov (rođ. u Dolu) u Hvaru, odlikovan „krstom za zasluge", ostavio je javnoj dobrotvornosti u Dolu dvije tisuće kruna; Vranjican pop Franjo, up. u Pagu, bivši domen. i prev. učitelj gimn. u Spljetu.

Živi: Botteri Josip-Ivan u Rimu; Biankini Petar na polj. teč. u Šibeniku, um.; Deletis (Letić) Ivan na Olibu; Fabrio (Kovačić) Dinko na građ. u Makarskoj; Grego Petar (rođ. na Bolu) na Selcima; Kovačević Niko; Kristić Stjepan u Skradinu; Kuničić Petar (rođ. u Dolu); Ilijić Stjepan u Mostaru; Justinijanović Mihovil; Ljubić Gajo Jurjev na Braču; Marojević Marin; Marojević Vicko; Miklausić Josip u Visu; Petravić Stjepan; Plančić Josip u Zlarinu; Posinković Niko (rođ. u Dolu) u Dolu; Ružević Vicko; Škarpa Josip Kuzmin, sada činovnik, i brat pop Vicko u Lošinju; Škarpa Franjo Ivanov up. um. u Zlarinu i brat Mihovil; Šoljan (Sejan) Ivan na građ. u Hvaru; Šoljan Vicko; Šerjanović Petar u Sarajevu bavi se prirodnim znanostima; Vidović Ivan-Pavao um. upr. u Milni; Vlahović Ante u Mandalini kod Šibenika; Zaninović Petar u Solinu.

Kandidati na učiteljstvo: Posinković Ante (rođ. u Dolu) Ivanov; Vranković Kuzma Jurjev; Zaninović Jordan Nikolin.

UČITELJICE.

Umrla: Plančić Verka.

Žive: Bartulović (Šimić) Katica udata Marojević; Fabijani-Godoj Dobra; Fabrio sestre Katinka i Marijanka Ivanove; Grego Antica u Visu; Kuničić Zlatica (rođ. u Visu) Petrova u Vrbanju; Jelinić Benka, bila u Vrbanju; Lušić Franjka; Marinković Benka na Visu; Pichler-Batistić Marica u Blatu; Radić-Lušić Marija um.; Škarpa Lucija u Metkovićima i sestra Katica u makar. kotaru; Šoljan Marica udata Matulović; Vidović-Kuničić Marica; Žarko Marija (rođ. u Dolu) u Svirčima.

Učitelj. kandidatica: Marojević Lukra Franjeva.

SPISATELJI.

Osim već spomenutih spisatelja: Hektorovića, Lucića, Jerkovića, Budrovića, Plančića, Ostojića, Nižetića, Jelčića (sa sinovima Eugenijom i Josipom), Ljubića i Biankinia, dužnost mi je, da spomenem imena raznih osoba, kojima lijepo pero pristoji:

Jelčić Petar, otac Vickov, vulgo „Bumbista", rođen g. 1787. i ako samouk, ostavio je u ruropisu više svezaka pjesama i nekoliko pozorišnih igara, između kojih „Dimitrij Farij". Darovit po naravi, privatno je poučavao mladiće u pomoskim naucima; sastavljao je župniku propovijedi; bio je općim poslovačem i savjetnikom u parnicama, pa je u puku bila nastala riječ: „Homo na svit u Bumbiste!" Radi optužbe pri sastavljanju neke oporuke bio je osuđen na trogodišnju tamnicu u Kopru. Svoje je tamnovanje, kao i svoju nevinost, opjevao dosta lijepim stihovima.

Radoslavić Makso, učitelj, pisao je po raznim listovima. Bavio se je osobito opisima i crticama iz bodulskoga života („Vila", „Tumba", „Duda", „Marko Kopo") i prevodima uzgojne naravi. Umro je ovdje god. 1899 (Vidi moje podlistke „Nar. Lista" br. 44-48 iste godine).

Politeo (Pulotić-Kotižorović) Dinko, vrstan novinar, urednik Spljetskoga „Naroda" i suradnik domaćih i inostranih listova. U Zagrebu bio je utemeljio smotru „Mladu Hrvatsku". Objelodanio je opose „Izabrane članke" većinom bijografije viđenijih ličnosti zadnjega hrvatskoga preporoda. Umro je u Zagrebu g. 1903

Kovačević-Bego Petar umro je u Zagrebu god. 1904 u najljepšoj dobi života. Nakon izučenja zadarske gimnazije, ode u Zagreb i dade se na novinarstvo, uz borbu za svagdašnji kruh. Napisao je na talij. jeziku, pod pseudonimom, „Peroslava", knjižicu proti Jezuvitima, kojima je onda bila povjerena mladež u Zmajevićevu sjemeništu. Kasnije postade urednikom „Dana" i činovnikom na banci u Zagrebu. Govori se, da je sastavio neke drame, a te da su drugi prisvojili, te on s toga poludio. Ostavio je našemu Malomselu zbirku poučnih knjiga.

Polić Ante, trgovac na Rijeci, pisao je u raznim listovima. Dopisivao se je sa učenjakom N. Tommaseom i bio je u prijateljstvu sa odličnijim hrv. ličnostima. Objelodanio je više knjižica, punih zdrave i rodoljubne pouke, kao „Primjeri čega nam treba". Sjećao se je vazda zavičaja i njegovih zavoda, te je upisao naše škole u društvo sv. Jerolima. Preminuo je u Zagrebu g. 1906.

Biankini L. Petar, profesor poljodjelstva, um. učitelj ratarstva, brat urednika Jurja, administrator „Narodnoga Lista" i osnovatelj-urednik „Gospodarskoga Poučnika", koji je punih 18 godina izlazio u Zadru. Učiteljevao je na Dvogodišnjem Ratarskom tečaju u Šibeniku, a bio je pri zasnovanju i upraviteljem poljodjelskoga zavoda u Gružu. Objelodanio je djelo: „O uzgoju i njegovanju cvijeća i uresnoga grmlja i drveća", str. 1112, slika 952, i poučne knjižice: „Buhač" (Pyrethrum cinerariaefolium), „Mane i bolesti vina", „Duhan" (Nicotiana) ili naputak kako se goji i priredjuje, „O uporabi dropa i drugih vinskih zaostataka". Uredio je patrimonijalna

dobra Velikog Vojvode Toškanskog Nj. C. K. Visosti Nadvojvode Ferdinanda IV. Izveo je i prešušenje močvare Alberese u Toškani u Italiji, radi česa bio je pohvaljen i odlikovan Toškanskom komendom za civilne zasluge. Uvaženi list „Illustrazione Italiana“ iznio je njegov rad i sliku. Stanuje u Zadru.

Ilijić Stjepko, učitelj u Mostaru, piše u raznim književnim smotrama i uređuje učiteljski list „Zoru“. Objelodanio je „Pjesme i proze“ (Vidi moje podlistke „Nar. Lista“ g. 1900), „Lopudsku siroticu“ i odužu pjesmu, prožetu narodnim stihovima i duhom „Ali-beg Čengijić i Biserka“. Piše i u raznim talijanskim listovima o našoj književnosti. Rođen je 1864.

Ljubić Josip Dinkov, sudac, napisao je više brošura političke naravi (balkanizam), pod pseudonimom „Ild Bogdanova“. Izdao je pjesme „Juvenilija“ i dramu „Smrt Petra Svačića“.

Petravić Ante, pop, rođen 1874, piše u raznim književnim listovima. Objelodanio je opose: „pjesme“, „Studije i portreti“ (pregled života i rada raznih književnika, između kojih i našega Petra Nisetea) i pjesmu „Seljačka buna“, koju je poklonio zastupniku Biankinu. Preveo je više Carduccijevih pjesama.

Plančić Niko, župnik u Murteru, rođen 1863., objelodanio je u narodnom srokovanom desetercu život sv. Mikule Putnika, pod imenom „Tri zlatne jabuke“. Ima zbirku lijepih propovjedi za svu godinu, koje će objelodaniti.

Sabić Marin, bilježnik na Visu, suradnik „Nar. Lista“, urednik i utemeljitelj puljskoga „Il diritto croato“. Piše u raznim književnim listovima. God. 1901. izdao je zbirku pjesama „Trenuci“. Poznaje i francusku i rusku književnost, a odlikovao se je prevađanjem hrvatskih i slavenskih pjesama na talijanski jezik.

Škarpa Vicko, brat učiteljâ Franja i Mihovila, župnik u Šibeniku, roden 1841., sakupio je bogatu zbirku narodnih poslovica, koje marljivo proučava i prispodablja. Te će domalo objelodaniti u Šibeniku pod imenon „Hrvatske poslovice“.

Vidović Ivan, kanonik u Šibeniku, rođen 1839, piše skrovito u raznim hrvatskim listovima. Opose je objelodanio nabožno djelo: „Duhovni Dnevnik“ izabrane izreke i djela Svetaca, itd. po talijanskom izvorniku; također prevod „Grobovi Jakova Herveya“. U mlađim godinama napisao je više članaka o odličnijim ljudima našega mjesta.

Vlahović Jerko, domenikanac, rođen g. 1846., napisao je pobožne knjižice „Mjesec Listopad“, „Ljubica“, „Svibanjska ruža“ i „Kraljice Mučenika“. Bavi se i propovijedanjem za poslanstva.

Vranjican d.r Petar, umirovljeni prvenac liječnik u pokraj. bolnicama u Šibeniku i u Zadru, sada specjalista za nutrnje bolesti u Trstu, napisao je više zdravoslovnih rasprava, a god. 1902. poučnu knjigu „La tubercolosi umana e i suoi rapporti coll' educazione fisica e colla vita sociale“.

Zaninović (Donkić) Jordan, biskup u Hvaru, rođ. 1840, ispjevao je više talijanskih i hrvatskih pjesama, osobito prigodnih soneta. Također je napisao nekoliko šaljivih igrokaza, kao „Aleluja" u bodulskom narječju.

Kuničić Petar, suradnik raznih listova, objelodanio je opose ove knjige: „Pupoljci", zbirka pjesama i proze, Zadar g. 1887; „Srce" po De Amicisu, 6 slika, Zagreb 1888; „Glava" po Mantegazzi, nagradio „Hr. pedag. zbor", Zagreb 1889; „Uzgojne pripovijetke" od Soave, Zagreb 1890; „Viški boj", 52 slike, Zagreb 1892; „Modra špilja na Biševu", 1 slika, Zagreb 1893; „Srce" (II. izdanje), 11 slika, Zagreb 1893; „Hrvati na ledenom moru", 70 slika, Zagreb 1893; „Stjepan Buzolić", spomen-knjiga, 2 slike, Zagreb 1894; „Uspomene", pjesme, Zagreb 1896; „Kumpanjija, bojni ples u Blatu", 4 slike, Zagreb 1897; „Lokrum", 7 slika, Sarajevo 1897; „Mjesec dana pješke", putopis od Korčule do Cetinja, Zadar 1898; „Viški boj" (II. izdanje), 56 slika, Zagreb 1899; „Srce" (III. izdanje), 67 slika, Zagreb 1901; „Vrboska i njezine rijetkosti", 20 slika, Sarajevo 1902. Priredio je i predgovorom popratio: Buzolić. „Bog, rod i svijet", pjesme, Zagreb 1896; Buzolić. „Danteov Pakao", sa Doreovim slikama, Zadar 1899. U rukopisu ima ovo: „Ljetopis Viškoga Skupa", „Ljetopis Blatske Plovanije", „Ljetopis Starogradske čitaonice" „Pjesme prigodnice". Objelodanio je snop prigodnicâ, od kojih su neke bile prevedene na druge jezike, neke uglazbljene, a neke se (kao rodoljubna alegorija „Tri dara") često deklamavaju. Razni hrv. listovi donijeli su njegovu sliku (Vidi pedag. list „Skola", br. 7. god. 1901). — Ovih je dana izišlo III. izdanje „Viškoga Boja".

Osim nabrojenih, ima i drugih osoba, koje znadu sastaviti lijepu prigodnicu, kao n. p. zlatar Gjuro Plančić, učitelj Mihovil Justinijanović, Frano Kovačević u Trstu („Hrvatski Iseljenik"), Luka Bervaldi-Lučić (bavi se i starinama), pop Dinko Ljubić, pravnik Juraj Botteri (piše osobite crte), prav. Petar Sabić i pok. pop Vinko Petravić.

DOKTORI LIJEČNIŠTVA.

Umrli: Jelčić Vicko u Americi, gdje se je bio usposobio; Ljubić (Vranjiškovi) Šime, kot. u Hvaru; Niseteo Marko, opć., odlikovan radi kolere krstom za zasluge; Ostojić Vicko u Visu; Ostojić Petar (sagradio kuću na Budinjcu i mlin u Jorinam, a imanje ostavio crkvi sv. Stjepana) i sin mu Nikola umro mlad, rekbi otrovan; Plančić Juraj, sinovac nadz. Jurja i Matija, u Misiru; Politeo (Rakelić) Baldo, prije u Trpnju; Santić Serafin u Spljetu; Stalijo Vicko Petrov u Spljetu; Vlahović Pavao sveučilišni profesor u Beču zatim na glasu u Padovi.

Živi: Biankini Ante, brat zastupnika Jurja, u Chicagu u Americi; Botteri braća Ivan i Albert u Zadru; Buić Jure u Spljetu; Fabijani Vicko, prije u Vrboski; Lušić-Matković Vicko, okulišta u Zagrebu; Ljubić Šime Nikolin kot. lječ. u Korčuli; Marinković Niko (sanatorij Račić-Marinković) u Spljetu; Milašić Vicko, otišao neuk u sjev. Ameriku i tamo se usposobio; Niseteo Niko Antunov (rođ. u Zadru) na Bolu; Ostojić Juraj, vojnič. u Zadru; Politeo Petar Baldov u Vrgorcu; Selem Petar u Skadru; Spalatin Ante od preko 20 god. općinski ovdje, vrlo zaslužan za hrvatski preporod ovoga grada; Stalio Ivan Vickov u Spljetu; Vranjican (Viskoša) Ivan u Makarskoj i sinovi mu Vladimir u Skradinu i Vjerko u Kninu; Vranjican Petar u Trstu.

DOKTORI PRAVA.

Umrli: Botteri Ivan, prije bilježnik na Orebićima, zatim odvjetnik ovdje; Politeo Andre, odvj. u Trstu.

Živi: Botteri Ivan-Ante, odvj.; Botteri Petar, fin. savjetnik u Zadru; Botteri Vicko Vickov, odvj. vjež. u Trstu; Ivan Buić-Kovačević, odvj. u Drnišu; Fabijani Vicko, odvj. u Visu; Fabijani Ivan, fin. savjet. u Trstu; Ivanišević Ivan, fin. čin. u Beču; Ljubić Niko Nikolin, odvj. u Spljetu; Fabrio Ante, sud. pristav; Franetović Ante, odvj. u Požegi; Niseteo Vicko, odvj. u Spljetu; Ružević Petar, odvj.; Selem Vicko Antunov, prisluš. u Spljetu; Spalatin Stjepan, sudac u Zadru; Vranjican Vladislav Ivanov, odvj. u Beču; Vranjican Marcel, odvj.; Vranković Bare Josipov, odvj. u Makarskoj.

PRAVNICI.

Umrli: Botteri Stjepan d.ra Ivana, sud. činov. u Zadru; Jelineo-Bervaldi Petar, vitez papin. reda sv. Grgura, savjetnik u Zadru; Vranković Ivan (rođ. u Dolu), bilježnik, prisjednik Zem. Odbora, vitez Leopoldova reda i „željezne krune"; Vranković Bilizarij (otac mu, sud. činov., rođ. u Dolu, on u Hvaru, ovdje je služio 40 g.), bilježnik, vrlo učen, napisao je knjižicu o Fariji, znao je sastaviti lijepih „soneta" (osobit mu je za moje vjenčanje 1885.).

Živi: Buić Vicko, sud. savj. u Spljetu; Dulčić Jakov, sudac u Hvaru; Jelineo Stjepan, sudac u Makarskoj; Ilijić Vjekoslav, dvorski savj., priz. sudišta u Zadru i sin Bruno (rođ. u Zadru) pristav u Makarskoj; Ljubić Josip Dinkov, sudac u Zadru; Marojević Marin, sud. savjet. na Rabu; Niseteo Franjo. savjet. priz. suda u Zadru; Politeo Mihovil, sud. prisluš. u Spljetu; Sabić Marin, bilјež. u Visu; Stalio Petar Vickov, bilјež. u Imotskomu; Vranković Jakov Jurjev (rođ. u Dolu), pristav u Imotskomu; Vranković Ivo Josipov, pristav u Sinju.

POMORSKI KAPETANI.

Umrli: Damijanić Niko, Garbati Josip, Ilijić Tadija p. Tad., Iijić Tadija p. Stj. i brat Ante, Ivanišević Petar, Jelčić Ambroz (utopio se), Jelčić Petar, Jelčić Baldo, Ljubić Andrija, Ljubić Niko, Ljubić Ante, Lušić Nikola, Marojević Juraj Franjev, Politeo Vicko (utopio se), Polić Stjepan, Pulotić Dinko (utopio se), Radovinić Stjepan, Radovani Slavo (utopio se), Radovani Ante, Radovani Tripo, Rossini (Keršić) Dinko, Stalijo Vicko, Stalijo Mate, Tanašković Stjepan, Zuviteo Ante, Zuviteo Juraj.

Živi: Biankini Anđeo, Biankini Dinko, Buić Ante, Buić Ante Iv., Buić Ivan, Damijanić Vicko, Fabijani Stjepan, Fabijani Dinko, Jerković Juraj i sinovi Vicko i Nikola, Ljubić Kuzma, Lušić Dinko, Marojević Franjo i sin Vicko, Politeo Andrija, Petravić Fabijan, Rossini Juraj, Stalijo Pavao, Šerjanović Ante, Viličić Vicko, Vranković Kuzma, Vranković Petar Jurjev, Zaninović Juraj Julijev.

RAZNE SLUŽBE I POSLOVI.

Umrli: Carić Antun, blagajnik pokrajinski u Zadru; Fabijani Jerko, pošt. čin. (umro mlad, 15 dana poslije vjenčanja); Godoj Marko, pošt. činov.; Ilijić Ante, luč.

čin. u Gružu; Jelčić Dinko, brat nadz. Vicka, porez. čin. u Boci; Ljubić Ivan, ljekarnik i sin Petar, ljek. u pokraj. bolnici u Dubrovniku; Miklausić Dragutin, pošt. čin. u Velojluci; Niseteo Niko, inžinj. u Zadru, otac uprav. Ante, savj. Frana, odvj. Vicka i čin Marka; Ostojić Vicko, vitez vojnič. reda, kolonel u Spljetu; Vlahović Josip upravitelj realke u Trstu, napisao je više znanstvenih rasprava; Vranjican Vicko, car. čin. u Jelsi.

Živi: Botteri Jakov, um. gimn. prof. u Gracu; Botteri Petar d.ra Ivana, pošt. čin. u Dubrovniku; Babare Vicko Nikolin, porez. čin.; Biankini Prošper, višegodišnji načelnik u Palestrini, upravitelj dobrotvornih zavoda u Mlecima, vitez reda Talijanske Krune; Boman Ivan, porez. čin. u Sinju; Buić Ante, luč. čin. u Spljetu; Buić Dinko Ivanov, inžinj. u Trstu; Bucić Frano, čin. u Argentini; Čubretović Stjepan, prof. trg. akad. u Trstu; Dulčić Mihovio, učitelj pom. škole u Kotoru; Godoj Dinko, pošt. čin.; Grego Vjekoslav, pošt. čin.; Kašić Ante, pošt. čin. u Spljetu; Kastelica Šimun, sud. čin. u Spljetu; Kovačević Frano, sud. čin. u Trstu; Ilijić Franjo, porez. činov. u Cavtatu; Ivanišević Niko, voj. kap. u Zadru; Jelčić Ivan, pošt. čin. u Zadru; Jelčić Evgen, dvorski savjetnik, izvjestitelj naut. i trg. škola na ministarstvu u Beču, i brat mu Josip, uprav. trg. akad. u Trstu; Jelčić Julij (rođ. u Banovini, a podrijetlom odovle), uprav. trg. škole u Spljetu; Jelinić Ivo, porez. čin. u Zadru; Jerković Niko, luč. čin. u Visu; Ljubić Petar Nikolin, pošt. čin. u Benkovcu, brat Vjekoslav, pošt. čin. u Spljetu i brat Hinko, porez. čin.; Ljubić Šime Ivanov, ljekarnik; Ljubić Vicko p. Vicka, voj. časnik; Ljubić Vicko, sud. čin. u Visu; Marojević Vicko, luč. čin.; Miklausić Ante, porez. čin. ovdje i brat Herman, čin. u Rusiji; Niseteo Ante, šk. savjetnikt uprav. realke u Zadru i Marko, bivši čas. ratne mornarice, luč. poglavar u Zadru; Novak Nikola, sud. čin.; Ostojić Andrija, badž. čin.; Plančić Josip, kipar u Mlecima, potporom bisk. Strosmajera izučio je lijepe umjetnosti u Rimu, njegovih je radnja u djakovačkoj katedralci, odlikuje se u radnjama u „ceramiki“, život mu je isprepleten zanimivim zgodama; Politeo Juraj, bivši sveuč. prof. književnosti u Padovi i učenjak, sada u Mlecima; Politeo Vicko, porez. čin.; Politeo Ivan-Krstitelj, sud. čin.; Petravić-Vranjican Niko, sud. čin.; Radovinić Dinko, sud. čin. u Zadru; Radovani Pavao, fin. čin. u Spljetu i brat Trifo, učitelj gimn. u Zadru; Skarpa Petar, fin. čin. u Zadru; Skarpa Josip, sud. čin. u Mostaru; Selem Stjepan. car. čin. u Obrovcu; Šepić Josip, sud. čin.; Stalio Vjekoslav uvaženi mekanik u Mlecima; Šoljan Ivan, sud. čin. u Skradinu; Stalio Ivan, sud. čin. i brat Kuzma, ljek.; Tadić Franjo, pošt. čin.; Viličić Vicko, car. čin. u Zadru; Vranković Vladimir, enolog; Zuviteo Augustin (rođ. u Spljetu), učitelj ženskog preparandija u Dubrovniku; Zaninović Luka, nadporučnik u Sinju.

NARODNI ZASTUPNICI.

Umrli: Botteri d.r Ivan; Vranković Ivan, prisjednik Zem. Odbora preko 30 god., predsjednik Gospodarskoga Vijeća.

Živi: Biankini Juraj u Zadru i u Beču, više puta u Delegacijama; Botteri d.r Ivan-Ante (bio); Buić-Kovačević d.r Ivan (bio); Ružević d.r Petar (bio); Spalatin d.r Ante (bio); Vlahović Drago, nastanjen u Senju, u saboru u Zagrebu.

SVEUČILIŠTARCI.

Botteri Juraj; Botteri Vjekoslav; Boglić Bartuo; Buić Ivan Antin; Botteri Ivan Vickov; Berković Josip; Domančić Mihovil; Kovačević Franjo (rođ. u Dubrovniku); Ilijić Niko; Ilijić Stjepan p. Ante; Jelčić Ambroz; Ljubić Vicko Ivanov; Ljubić Šime i brat Ljubo p. Vicka; Miklausić Luka; Mulanović Dinko; Marojević Ivan; Niseteo Niko Franov; Niseteo Karlo Antin i brat Petar (rođ. u Zadru); Ostojić Cvjetko; Politeo (Rakelić) Ante; Plančić Ante; Petrić Petar; Radovani Ante i brat Slavo; Sabić Petar; Stalijo Šime (rođ. u Spljetu) Vickov; Vlahović Ivan; Vlahović Vicko p. Jurja; Vranković braća Juraj i Petar p. Ivana.

Učenikâ raznih srednjih zavoda danas imade oko 60.

CRKOVNJACI.

BISKUPI.

Ilijić Andrija, d.r bogoslovlja u Zadru, biskup u Hvaru od g. 1876 do 1888; Zaninović fr. Jordan domen. redodrž., biskup u Hvaru od g. 1903.

MITRONOSNI OPAT.

Škarpa Vicko, umro u Skradinu.

KANONICI.

Umrli: Bucić Dinko, poč. u Šibeniku; Jelinić Mate, poč. ovdje; Ostojić Jerolim u Hvaru; Plančić Juraj, poč. u Mlecima i brat mu Matij poč. u Svirčima; Skarpa Juraj u Hvaru i brat Ivan u Kotoru; Vlahović Nikola, nadž. u Hvaru.

Živi: Marojević d.r Rajmund u Spljetu; Skarpa Kuzma, poč. i župnik ovdje od g. 1885.; Skarpa Vicko Ivanov, poč. u Šibeniku; Vidović Ivan u Šibeniku.

ŽUPNICI I SVEĆENICI.

Umrli: Bucić Filip u Dolu; Budrović prof. Niko-Dinko; Carić Stjepan, nadz.; Fabijani Petar u Vrboski; Kovačević L. Nikola; Ivanišević Nikola u Vrisniku; Ilijić Kuzma u Zastražišću; Jelčić Ivan u Brusju; Justinijanović Juraj, preminuo nakon osme mise; Ljubić prof. Šime; Matijević Pavao, muzik, u Dubrovniku; Ostojić Andrija na Braču; Petravić Niko, uč. na Bolu; Petravić Vicko, kap. ovdje; Plančić Matij u Zlarinu, pala mu kap dok se kupao; Plančić Juraj Josipov u Mlecima; Plančić Juraj, posjednik „krsta za zasluge“ radi viškoga boja, *) u Brusju; Radovinić Šimun; Skuteri Matij, umro od pasje bjesnoće; Stalijo Dobrovoljić Ivan na Braču; Stančić Niko (rođ. u Dolu) u Sv. Nedilji, umro mlad; Vranjican Matij, žup. ovdje; Vranjican Juraj, bivši domenik. u Hvaru, u Vrboski; Vranjican Šimun; Vranjican Franjo prije dom. redodržavnik; Zudenigo Juraj, nadž. u Visu.

Živi: Baković Ivan, kap. u Trogiru; Bervaldi Josip, glagoljaš, u Solinu (sada uči u Rimu arheologiju); Biankini Juraj, urednik u Zadru; Fabris (Kovačević) d.r Franjo u Americi, prevalio je pješke put od Spljeta do Jeruzolima pa do Rima; Ko-

*) Vidi moju knjigu „Viški boj“.

vačević Jerko u Pitvama; Kuničić Ivan (rođ. u Dolu) u Dolu; Ilijić Bartul u Vrisniku um.; Ljubić Dinko u Gornjem Humcu; Matušić Juraj u Splitskoj; Mulanović Stjepan u Vrbanju um.; Moscatello (Muzgat) Nikola (rođ. u Dolu), kap. ovdje; Petravić Ante na Murvici; Plančić Juraj nadž. na Sućurju um.; Plančić Ivan u Vrbanju um.; Plančić Nikola u Murteru; Politeo Ante učio je u Rimu, u Americi; Selem Vjekoslav-Juraj u zadar. bisk.; Škarpa Vicko, uč. u Lošinju; Vranjican Dinko, kap. ovdje.

REDOVNICI.

Umrli: Bojanić (Juše) Anđeo, domen. redodrž., učitelj bogosl., sabirač starih novaca na Bolu; Marojević Bonagracij, franjevac, priv. uč. gimnazijalnih nauka u Hvaru i muzik; Marojević Jakov, franj. misijonar u Turskoj; Marojević Jerko, franj.; Plančić Rajmund, dom.; Stalijo Jačint, dom. redodrž. i uč.; Šoljan (Šejon) Anđeo, dom. sastavio je Molitvenik za „Trećoretkinje“, umro mlad; Vranjican Anđeo, dom., slikai.

Živi: Botteri Josip-Ivan, reda kongregacija kršć. škola u Rimu; Domančić Petar, dom.; Franetović Dalmacije, dom.; Franetović Rajmund, dom. učitelj mladeži; Marojević Pijo, dom.; Marojević Dinko, dom.; Marojević Bernard, dom.; Moscatello (Muzgat) Petar (rođ. u Dolu), dom.; Moscatello Alfonso, dom. (rođ. u Dolu); Novak Anđeo, dom., današnji ovdešnji prijur; Posinković Anđelik, dom. (rođ. u Dolu); Vlahović Jerko, dom., misijonarski popovjednik (vidi ploču na crkvi sv. Petra).

KOLUDRICE (dumne).

Babare Flavija, milosrdnica u Spljetu; Babare Marija Terezija, milosr. u Spljetu; Bucić Domina u Rimu; Budrović Margerita, milosr. u Dubrovniku; Budrović Pija, dom. u Šibeniku; Fabris Vijolante, milos. u Spljetu; Franetović Andrijana, benedik. u Americi; Franetović M., milosr. u Trstu; Kovačević Amata, dom. u Šibeniku; Ilijić Anđelka, dom. na Korčuli; Milašić Ina, dom. na Korčuli; Skarpa Josica, presv. Srca u Pulju; Šoljan Kornelija Maloga Isusu u Sarajevu.

III.

Škola je izvor napretka. — Privatne početne škole. — Utemeljenje javne muške pučke škole. — Ondašnje vlasti, odnošaji, sustav. itd. — Razvitak i vas život iste škole. — Utemeljenje i život ženske škole. — Mjesno školsko vijeće. — Nova školska zgrada. — Odbor. — Nacrti. — Izvedenje. — Vanjština i nutrnjost. — Položaj. — Pokućstvo.

Ako je Starigrad kroz zadnju polovicu prošloga vijeka dao toliko uzgojnih i izobraženih ljudi, komu je za to da zahvalimo?

Uz vrijednost i marljivost pojedinaca i uz požrtvovanje pojedinih obitelji, treba da zahvalimo izvoru svake izobrazbe i svakoga napretka.

A tko je taj izvor?

To je škola. To je pučka naša škola, koja je izvor i početak mudrosti.

Kako se ne može da pomisli na čvrstu zgradu bez čvrstih temelja, tako se ne može da pomisli na izobrazbu jednoga mjesta bez šlole.

Škola je hram prosvjete; škola je sunce, koje nas rasvjetljuje, koje nas grije i razvija nam životnu klicu mudrosti. Mjesto bez škole živi u divljaštvu, živi u tmini. A pučka je škola zajednički hram svjetlosti, otkuda se širi luč prosvjete nad čitavim narodom. Škola je hram, u kojemu se diže bratska, zajednička molitva i suglasna pjesma duševnoga napretka i života. Iz toga se svetišta šire zlatni trakovi svjetlosti i nad bogatim i nad siromašnim dječakom. Te blage zrake rasvjetljuju um i oplomenjivaju srce, bilo to u grudima čeljadeta u svili i u kadifi, ili u prsima pokrivenim siromašnim dronjcima. Svjetlo škole nas rasvjetljuje, jači; podiže i potiče čovjeka na stazu krjeposti, vodi ga putem napretka i tjelesnoga i duševnoga života.

Pučka opća škola, koja združuje svu djecu kao milu braću i drage sestrice, otvara i goji djetinju dušu i srce, i tim mu pokazuje stazu čovještva i sreće. Pučka škola otkriva darove naravi u dječaku, ispravlja nježnu mladicu. Učitelj je pučke škole prvi sijač, prvi klaštrioc, najbolji otac i vođa, a vazdą najplemenitiji i najzaslužniji radnik čitavoga čovječanstva. A učiteljica je, uz sve to, i druga majka, prava zlatna majka.

Dobro je tunomadne pisao jedan moj drug:

„Svi kulturni narodi punim pravom daju pučkoj prosvjeti veliku znamenitost i posvećuju osobitu pažnju; no temelj na kojemu se ta prosvjeta osniva i stup okolo

kojega se ona uspješno razvija i na kojem se podiže, svakako je pučka škola, ta najveća voditeljica čovječanstva k pravomu napretku, naobrazbi i blagostanju. I svi kojima je zbilja do svestranog i temeljnog prosvjetljenja narodnog, morali bi voditi većeg računa o tome najznamenitijem kulturnom faktoru, te upoznati i zanimati se djelovanjem i napretkom pučke škole u pokrajini, jer nije opravdana tvrdnja, da to pripada samo onima koji se direkte odgojem bave, već bi sveta dužnost, ne samo svakog roditelja, nego i svakog iskrenog ljubitelja ove grude bila, sa osobitim interesom pratiti razvoj školstva u svojoj domovini".

Blagodati redovite javne pučke škole kasno je mogao da uživa naš Starigrad. Otac, koji je želio, da se dijete nauči, usilovan je bio, da traži posebnike i da troši.

Prije postignuća opće pučke škole u našemu gradu poučavali su imućniju djecu obično svećenici. Malo je tko znao pismo, osobito srednje i niže ruke, kako je sada rijedak čovjek, koji ne zna čitati i pisati.

Mletačka vlada nije se nimalo bigovala za prosvjetu puka. Njoj je bilo do galija i galijota po našemu moru! Tekar za Napoleunovo doba vidimo u Staromgradu učitelja početne škole (maestro elementare) mješćanina domenikanca o. Jačinta Stalija. I ako je ta škola bila privatna, franceska je vlada podupirala i nagrađivala je učitelja. Fratru je Staliju god. 1809 bio pridodan, kao pomoćni učitelj, Ivan Fabijani, koji je kasnije bio za više godina općinskim tajnikom i privatnim učiteljem odraslije mladeži u naucima srednjih škola. Pri imenovanju pomoćnika vlada mu veli, u spisu 13 srpnja 1909 (Regno d' Italia — Il provveditore generale della Dalmazia): „I ovom prigodom Vi ćete razumjeti, koliko Vlada cijeni Vaše korisno djelovanje i nastojanje za dobro Vaših sugrađana". Stalijo je bio i vrstan propovjednik. Izučio je škole u Italiji, gdje je postao učiteljem bogoslovije. Umro ovdje u 82 g. života, god. 1863.

Poslije školovanja učitelja fratra Stalija i odlaska Franceza, nalazimo učiteljem djece svećenika Jerolima Ostojića. Njega je općina imenovala god. 1816. Njegova se je škola nazivala početnom općinskom, jer mu je općina davala na godinu for. 160. U toj školi bilo je oko 40 učenika. Bila je namještena u kući Marka-Antuna Rafajela iz Hvara, uz godišnji najam od for. 80. Godine 1824 ta je privatna škola prešla u kuću Ivana Stalija pok. Anđela na obali, uz najam od for. 70. Tom je prigodom općina nabavila prvo školsko pokućstvo, biva: 20 klupa, 2 table, 1 stol, 2 sjedalice, 2 stola za učiteljevu sobu, 1 ormar i 1 poltroncinu: ukupni trošak for. 210.

Istodobno su poučavali djecu razni privatni učitelji, većinom svećenici: Nikola Kovačević, Kuzma Juroković, Dinko Budrović, Matij Plančić i Vicko Krtica. Ovaj zadnji, rodom korčulanin, bio je prije domenikancem na Hvaru; sastavio je pobožne pjesme, koje se ovdje pjevaju pri jutrnjicama božićne devetnice. Slaba je bila nagrada tima učiteljima. Ponajviše dijete bi ponijelo učitelju koji dar: za Svesvete „obliju", za Božić „rožonjac" i „hrustulih", za Uskrs „garitulu", a kad bi ćaća došao s brodom „pašulinih" i „smokov od levonta". Dakako da je bilo i drugih podređenih „meštrih", koji bi mnogo lakše šegrta uvjestili kako se šije šilom i pila pilom, nego li kako se čita „beabà—beobò"!

Kroz prvi četvrt prošloga vijeka postade glavnim školskim izvjestiteljem u Zadru naš mješćanin d.n Juraj Plančić. On se je dušom i srcem zauzimao za procvast pučke nastave. Njegovim nastojanjem Starigrad zadobi javnu pučku mušku školu.

To je bilo godine 1828. Dne 4 prosinca iste godine naša pučka škola bi svečano otvorena, u nazočnosti odličnijih građana i uz veseli pozdrav svega puka.

I tako Starigrad stupi u kolo prosvjetljenih mjesta i zadobi ono, bez česa ne može da bude pravoga napretka, niti blagostanja, niti trajne slave.

Pri svečanom otvoru izrekao je pozdrav ondašnji gradski sindik Petar Niseteo *), a ispjevao je „Priđi Duše“ mjesni župnik d.n Matij Vranjican, uz pomoćnika d.n Jerka Ostojića.

Starigrad je onda brojio 2703 duše (1328 muških, 1375 ženskih), 400 kuća, 627 obitelji, 40 brodova, 20 konja, 8 volova 34 mula, 50 magaraca, 88 ovaca, 40 koza i 4 svinje. Odlomak je Dol imao 370 stanovnika, 70 kuća i 88 obitelji. Vas je općinski proračun bio od samih for. 538 (danas je od oko 30 tisuća Kr.), biva for. 250 za sve opće poslove i troškove, 295 za školstvo, a 38 za župski stan. U gradu je stanovalo 12 svećenika. Liječnikom je bio d.r Petar Ostojić, a ljekarnikom Gajetan Brizzi.

Nova se je škola zvala „niža početna škola“ (scuola elementare minore). Takovih je škola bilo tada u čitavoj Dalmaciji 21, a u spljetskom okružju, kojemu je pripadao hvarski kotar, 14. U gradu Hvaru, kao što u glavnijim gradovima, opstojala je „glavna početna škola“ (caposcuola elementare). Učenici, koji su htjeli stupiti na daljnje nauke, polagali su ispite četvrtoga razreda pri takovoj glavnoj školi. **)

Godine 1827. bi sastavljeno u glavnom gradu Dalmacije povjerenstvo za upravu posala početnih škola za čitavu pokrajinu. Tomu je predsjedao zadarski nadbiskup. To je povjerenstvo djelovalo sve do g. 1840, kada su uprava i nadzor nad školom povjeri biskupskim naredbeništvima. Naša je biskupija imala svoju upravu već god. 1832. Glavnim je dijocezanskim školskim nadzornikom (ispettore in capo della diocesi) bio imenovan naš mješćanin kanonik Jerko Ostojić.

Pri novoj našoj školi odmah su bila namještena dva učitelja. Prvi je bio glavnim učiteljem i poučavao je vazda učenike viših tečajeva; a drugi je bio pomoćnikom (assistente) i učio je sveđer u prvom rezredu.

Ondašnji su učitelji morali da posjeduju svjedodžbu pohađanja tromjesečnog metodičnog tečaja, koji se održavao pri glavnim početnim školama u Spljetu, u Dubrovniku i u Kotoru. (Muški je preparandij utemeljen tekar g. 1866, a ženski 1875).

Učitelj je primao plaću od općine, ona ga je i predlagala pri natječaju, — i to na godinu for. 130, a za stanarinu for. 30. Pomoćni je učitelj brao for. 70, a za stan 15. Za najam školskih prostorija općina je plaćala godišnjih for. 50. Tako je ukupni općinski školski doprinesak bio od for. 295 iliti K. 590, — dok danas općina doprinaša K. 4580, t. j. devet kruna na svako dijete. Danas zemaljska vlast, kojoj pripadaju pučke škole, plaća učitelje i to ovdje učitelju daje od K. 1400 do 2600, a upravitelju od K. 1950 do 3150, prama godinama službe; također plaća i najam za školsku kuću.

*) Od tada do danas bili su slijedeći *sindaci:* P. Niseteo do g. 1833, Stj. Ljubić 1834, Vicko Zudenigo 1841, Iv. Stalijo 1843, Jer. Budrović 1847, P. Pulotić 1850, Stalijo 1854, N. Ilijić 1855, P. Skuteri (posjednik krsta za zasluge) 1858, Cvjetan Ostojić 1861, V. Botteri 1864, N. Ilijić 1865; *načelnici:* I. Vranković do g. 1865, P. Ivanišević 1871, Iv. Vranjican 1874, P. Ivanišević (posjednik krsta za zasluge) 1878, d.r Iv. A. Botteri 1885, d.r Ante Spalatin 1893, Iv. Ljubić (posjednik krsta za zasluge) 1896, V. Stalijo 1900, J. Ljubić 1901, d.r P. Ružević 1903, D. Biankini; *župnici:* M. Vranjican do g. 1837, Iv. Kačić-Dimitri (Mitrović) uprav. 1841, Matij Jelinić 1855, I. Kačić-D. 1858, Jur. Zudenigo uprav. 1860, M. Jelinić 1881, Bart. Ilijić uprav. 1885, Kuzma Skarpa.

**) Danas je u pokrajini 428 pučkih škola sa 392 učitelja i 304 učiteljice.

Naša je škola bila namještena u kući Joakina Boglića iz Hvara, koja je sada vlasništvo Ivana Bujića p. Ivana, a nalazi se u ulici, koja vodi iz Podlože put sv. Roka i to prama ulici, što zakreće put mora, — a ima gvozdene rešetke na prozorima.

Župnik je bio upraviteljem škole (direttore). On je nadzirao učitelje i školu, vodio je upravu, i sa kotarskim šk. nadzornikom predsjedao je ispitima učenika, koji su se obavljali svakoga polugodišta, u nazočnosti sindika i odličnijih građana. Svako je ostrvo u biskupiji imalo svoga kotarskoga nadzornika, a ti su bili podložni glavnomu, koji je stanovao u Hvaru. Ta odlična mjesta pokrivali su vazda svećenici. Tako je trajalo sve do god. 1870, kada je stupio u krjepost novi školski zakon.

Odmah na početku školovanja pri našoj školi bilo je oko sto učenika. I ako pohađanje nije još bilo prisiljeno, kako je dandanašnji, ipak je odešnja općinska vlasti silila globom nemarne roditelje na vršenje najplemenitije roditeljske dužnosti. Znao je općinski poslužnik nemarnim roditeljima zarobiti staru kotlušu, rominču, donapokon malan!

God. 1836. pređe škola u udobniju zgradu Kuzme Jelušića (kasnije Margarite Vidović). Ta se nalazi na „Škoru" sa podneva, na uglu ulice, koja kreće ispod „volta" Ljubića put sv. Stjepana, a u koju je poslije prešla ženska škola.

God. 1865. naš je zavod podignut na „glavnu početnu župničku školu" (caposcuola elementare parocchiale), sa tri učiteljske snage. Glavni je učitelj bio ravnajući učitelj (maestro dirigente) ili ti nadučitelj, upravitelj. Tako je naša škola postala samostalna i neodvisna od župnikove vlasti.

God. 1873. škola po treći put promjeni stan, naime pređe u prostraniju kuću, a to Petra Bervaldia Pečetora, koja se nahodi na sjevero-istočnom početku Srednje ulice, a koja je kasnije postala svojinom udove J. Santić, Ruže Bervaldi, itd. Tu je ostala sve do danas. U njoj su bile četiri prostorije, dvije na prvom podu, a dvije na drugomu i soba za upravu.

Školske godine 1875—6. bi pridodana našoj školi četvrta snaga kao podučiteljska. Ta je trajala jedino devet godina. No ponovno bi uspostavljena god. 1891—2., i poslije sedme god. bi podignuta na učiteljsku. Razlika između učitelja i podučitelja sastojala se je tada jedino u plaći.

Zbog novoga zakona i osnove škola je bila porazdijeljena na šest školskih tečajeva. Svako je dijete dužno, da ih redovito i potpuno izuči. Međutim su razne zlamenite promjene uvedene, kojima je bila svrha, da se pučka nastava preporodi na bolji život i tim da se pučka prosvjeta proširi. Sa novim nastavnicima nadošao je i novi duh, nova svijetla, rumena zora. Nova zgodna metoda olakotila učitelju trud, a učeniku muku da shvati, da nauči. Škola s toga, malo po malo, postala više zabavištem za djecu, nego li mučilištem; više kućom lijepe i medene riječi, nego li straha i šibe.

Dne 11. svibnja 1875. posjeti našu školu Svjetla Kruna cesar i kralj Franjo Josip I. Tom rijetkom prigodom sva je školska zgrada bila okićena zastavama, cvijećem i zelenilom. Na školskom ulazu dočekaše visokoga gosta članovi mjesnoga šk. vijeća. Namjesnik Rodić predstavi kralju predsjednika Ostojića. Stupi kralj, sa pratnjom, najprije u prvi razred. Na njegov zahtjev, bila su ispitana dva učenika. Zatim ode u drugi razred. Tu kralj zapita za broj djece. Bijahu ispitani razni učenici, a po želji kraljevoj u hrvatskom jeziku. Kralj očitova zadovoljstvo i upita učitelja (a bio je

zamjenik Godeja Josip Škarpa, bez ikakovih ispita) otkada učiteljuje i je li izučio preparandij. Poslije stupi u viši razred, gdje je poučavao upravitelj Selem. Kralj ga upita, je li on glavni učitelj. Dva učenika ispita učitelj talijanski u zemljopisu. Kralj ga tada upita, poučava li i hrvatski; te po njegovoj želji proslijedi ispitivanjem hrvatski. Djeca su izvrsno odgovarala, pa će kralj učitelju i djeci: — Dobro, dobro! — Pri dolasku i pri odlasku učenici su V. i VI. tečaja pjevali „cesarevku" i klicali „živio". Na vratima škole Ostojić, u ime šk. vijeća i učiteljskoga osoblja, podastre kralju zahvalu, što se je udostojao posjetiti naš zavod. Učenicima je bio podijeljen dvodnevni praznik.

God. 1875. utemeljena je školska knjižnica. Pet godina kasnije upisao je istu u družtvo sv. Jerolima mješćanin Ante Polić i upravio je šk. vijeću ovo pismo:

Slavno učionsko Vijeće. U Zagrebu opstoji sv. Jerolimsko društvo, kojemu je svrha izdavati književna djela, namijenjena pučkoj prosvjeti. U znak harne uspomene što sam pred trideset godina polazio tamošnju učionu uzeo sam se slobodu, upisat, ju među članove spomenutoga društva. Čast mi je dakle to javiti sl. Vijeću, s molbom da izvoli primiti dotične knjige i s njima umnožiti učionsku knjižnicu na korist učeće mladeži, potpisajući se sa najodličnijim štovanjem sl. Vijeća.

Rijeka, 8 siječnja 1879.

Pokorni sluga
Ante Polić.

Knjižnica danas posjeduje oko 300 uzgojnih djela.

Godine 1876—5. počinje kronaka ove škole. Spisi uprave počeli su god. 1857. Dotadašnji su se čuvali kod crkovne vlasti, pošto je župnik vodio uredovne spise, koje e predao upravitelju — učitelju dne 2 prosinca 1869.

Godine 1876. započelo je nedjeljno poučavanje djece, koja su primila „otpusnu svjedodžbu", a nijesu navršila četrnaestu godinu.

Od postanka škole sve do god. 1870. talijanski je jezik imao svu prednost nad hrvatskim. Tim se je jezikom sve pisalo i poučavalo — i ako je svima učenicima, kao što i svima učiteljima, hrvatski (harvoski) bio materinskim jezikom. Tako su bili na muci učitelji, a još više učenici. Pučki jezik, kojim je ipak svaki učitelj bio usilovan da govori, ako je želio da ga dijete razumije, učio se je jedino kao predmet a i to dosta slabo s nestašice zgodnih knjiga i s nedovoljne učiteljeve pripreme. Takva su bila vremena i ondašnje predsude, pa se „Zora Dalmatinska" još god. 1844. potpunim pravom tuži: „Naučni Dalmatinci maldane svi prigrliše talijanski novi jezik, zapustiše materinski, ostaviše ga cijeneći da gubi svoga poštenja, svoje slave, svoga imena oni, koji pučki govori i piše za nauk i za prosvjetljenje puka. Od ovud slijedi, da puk u Dalmaciji nalazi se u tminama i u siromaštvu, da ne napreduje . . . ." Narodna je svijest još spavala. — Godine 1868. dalmatinsko namjesništvo naredi našoj općini, da se vijeće izrazi, koji jezik želi, da bude naukovnim: hrvatski ili dotadašnji talijanski. U sjednici dneva 25. ožujka raspravljalo se je o tome pitanju. Vijeće je priznalo, da je u ovom gradu, kao što u pokrajini, jedna jedina narodnost, i da je slaba korist, ako se hrvatski jezik poučava jedino kao predmet, pa je jednoglasno odlučilo, da našoj školi bude pridodan četvrti učitelj, koji će poučavati jedino hrvatski kao drugi nastavni jezik. Toj želji viša vlast nije udovoljila. I tako je slijedilo talijanskim jezikom,

kao naukovnim i nadalje. — Godine 1872. posjeti našu školu pokrajinski školski nadzornik d.r Cesar Pavičić. Još je talijanski jezik zauzimao odličnije mjesto. I ako je Pavičić očito naginjao na taiijanštinu u Dalmaciji, ipak je, iza svoga posjeta, upravio mjesnomu šk. vijeću, slijedeću opasku, koja najbolje označuje tadašnju sveopću besmisao i protinaravnost: „Učitelji prvoga i drugoga razreda bili bi mnogo više postigli, da su poučavanje započeli hrvatskim jezikom, koji je vrlo dobro poznat svakomu, namjesto što su započeli talijanskim, koji je slabo ili malo komu poznat. Da se unaprijeda postigne više uspjeha, u prvim tečajevima, zamolio sam općinsku vlast starogradsku, da uzme u obzir ono, što smo opazili preko ispitivanja, biva preveliku smetnju, u kojoj su bili učenici, ako su htjeli da odgovaraju talijanski. Preporučio sam jedinu i naravnu metodu za pučke škole u mjestima, gdje se ne govori nego hrvatski, t. j. da se pouka započme jedino tim jezikom. Rekbi, da su onda bili uvjereni o mojim opaskama g. načelnik Vranjican i općinski prisjednici".

Godine 1880. pohrvaćena je sasvim škola na neizmjernu korist učenika i na olakoćivanje truda i muke učiteljima. Tim je učinjena velika pravica učiteljima, djeci i puku. Učiteljima je olakoćen trud, da djeci tumače svojim jezikom ono, što su prisiljeni bili da ih uče tuđim. Djeca odmah shvaćaju učiteljeve riječi, razumjedu sve, što čitaju i što uče na pamet, i tako se stoput više okorišćuju blagom školskom poukom. Narodu je tim djelom učinjena pravica, jer je tekar sada pučka škola postala pučkom, kada je pučkom jeziku, jeziku naših djedova, naših otaca i matera, našem hrvatskom bogatom, jedrom i lijepom jeziku podano odlično prvo mjesto. Tim je po primljen savjet najvećih naučitelja i uzgojitelja, da treba djecu poučavati i govoriti joj u školi jedino onim jezikom, kojim je majka naučila dijete da govori, da se Bogu moli, da se veseli, da pjeva i da plače. Taj su savjet poprimili svi izobraženi narodi po svemu svijetu, pa svaki narod u svojim školama uzgaja djecu svojim materinjim jezikom i uči djecu, da se ne stide besjede svoje mile majke, već da ljube svoj jezik po riječima velikoga našega pjesnika Preradovića:

Ljubi, rode, jezik preko svega,
U njem živi, umiri za njega!
U njem sve si blago slaviš,
Što ti osta od starine
Nemaš ljepše ni baštine,
Sinovima da ostaviš! . . . . .
Svaka ptica svojim glasom pjeva,
Ti jezikom svojim zbori!
Slatkim glasom materinim
Odlikuj se među inim!
Bog bo mili s njim te stvori . . . . .
Tuđ tuđinu, tebi tvoj doliči,
Tuđi poštuj, a svojim se diči!

Talijanski je jezik ostao — a i sada se lijepo poučava tri puta na sedmicu — kao predmet u četvrtom, petom i u šestom tečaju.

Godine 1904. ova je škola dobila na dar krasnu svilenu zastavu, sa ovim pismom:

Uglednoj Upravi muške škole.

Mjesto.

Prigodom pira moje jedinice Cvijete, dne 11 travnja t. g., na predlog g. škol. upravitelja Petra Kuničića, sakupljena je svota novaca, da se nabavi svilena zastava i da se je pokloni toj školi na dar u ime pirnika. Čast mi je taj nalog ovršiti, te darivam priloženu zastavu toj ugl. Upravi, želeći tomu zavodu najljepši procvast na korist našega grada. Prilažem originalni popis *) darovateljâ, e da se sačuva na uspomenu. Sa štovanjem.

Starigrad, 17. 5. 1904.

D. Biankini.

O tome lijepome daru školska kronika bilježi: „Dne 18 svibnja 1904. načelnik Dinko Biankini darovao je ovoj školi školsku zastavu i to u ime pirnika svoje jedinice. Zastava je od crvene svile, veličine 1·25—1·75 m. Na njoj je naslikan „Isus prijatelj djece"; sa protivne strane kita liljana, znak nevinosti. Zastava ima naslikane i zlatne obrube, sa kitama. O koplju, koje je od pozlaćene kovine na crvenome štapu, visi dvostruka svilena modra vrpca, sa zlatnim natpisom: Pučka Muška Škola — Starigrad 11. 4 1904. Izrađena je u Udini, a zapada 200 kruna. — Dne 19 svibnja slijedio je svečani blagoslov iste zastave u crkvi sv. Petra. Taj je ganutljivi obred obavio biskup Zaninović. Učestvovala su sva djeca muške i ženske škole sa učiteljskim zborom, mjesno školsko vijeće, svećenstvo, mnoštvo gospode i puka. Kumovali su isti darovatelj i upraviteljica ženske škole g. Joska Fabrio. Barjaktarom je bio učenik VI. tečaja Marin Radoslavić pok. učitelja Maksa, a pomoćnicom kuminom učenica. VI. t. Natalija kći upravitelja i učiteljice Kuničić. Biskup je izrekao krasno slovo. Poslije blagoslova zastave, blagoslovio je svu djecu. Iza toga izmolio je sv. misu, preko koje su učenici i učenice izmjenično pjevali, za prvi put, uz orgulje, pobožne pjesme „Pred Tobom". Poslije mise sva su djeca, predvođena glazbom, pod blistajućom krasnom zastavom, prošla preko grada i dopratila je do škole. Nesamo djeca i učiteljstvo, već i građanstvo bilo je veselo i ganuto pri tom krasnom činu, koji se je prvi put obavio u ovome gradu".

Godine 1904. školska vlast, ujedno sa crkovnom, odredila je radi udobnosti, da crkva sv. Petra bude mjesto, gdje će školska djeca obavljati vjerske vježbe.

Od postanka škole do godine 1870. srednji je broj pohađajućih učenika bio oko 100; od tada do g. 1880 br. 180; do 1890 br. 215; do 1900 br. 270. Školske god. 1893—4 bio je najviši dosadašnji broj, biva 299 učenika. Od 1900 do danas srednji je broj 213, a to radi seljenja u Ameriku kroz zadnje vrijeme. Danas je u školi 203 učenika: 38 u prvom tečaju, 26 u drugom, 32 u trećem, 39 u četvrtom, 42 u petomu, a 26 u šestomu. Lani se je porazdijelio najviši dosadašnji broj „otpusnih svjedodžaba",

*) Supruzi Petar i Marica Kuničić, mladoženje Gustav Javurek i Cvijeta Biankini, Juraj Biankini, dn. Stj. Mulanović, fra A. Novak, dn. J. Plančić, supruzi sudac Šime i Draga Petrović, dr. Spaiatin i gospođa, K. Gamulin, dn. I. Plančić, Petar i Ivanica Biankini sa Juricom, Sokolom, Nevenkom i Vesnom, supruzi Juraj i Jelisava Rossini, A. Buić i obitelj, Mandica Gamulin, Iv. Fabrio, dn. J. Matušić, F. Petravić, d.r J. Buić, Marica Buić, Gjuro i sin Ivan Plančić.

naime 35 i to jedino učenicima šestoga tečaja. Nedjeljna škola danas broji 34 učenika. Od obvezanih učenika, bilo svagdašnje, bilo nedjeljne škole, svi do cigJoga pohađaju.

Današnji učiteljski zbor sastavljaju: Kuničić Petar, nadučitelj; Kovačević Nikola, učitelj; Škarpa Mihovil, učitelj; Galzigna Lav. pr. učitelj; Vranjican pop Dinko, učitelj vjere.

Škola je tekom svoga postanka kroz 80 godina učestvovala svim radosnim i žalosnim događajima, koji su pripadali prejasnom Vladajućem Domu i školskim i crkovnim Poglavicama.

Nauk vjere poučavali sa obično župski pomoćnici: Matij Plančić od g. 1832 do 1837; Ivan Škarpa do 1841; Matij Jelinić do 1851; Kuzma Ilijić do 1855; Luka Lučić iz Vrboske do 1860; Juraj Zudenigo do 1862; Juraj Biankini god. 1870- 1; Bartul Ilijić do 1878; Ivan Plančić do 1900; Ante Petravić do 1903; Dinko Vranjican do danas. Katkada su poučavali isti učitelji.

Tekom vremena posjetili su našu školu razni c. k. Namjesnici, kao Mamula, Filipović, Rodić, Jovanović g. 1885 i 1887, Blažeković 1889, David 1892, Handel 1903; razni pokrajinski šk. nadzornici *): Plančić, Pavičić dva puta, Stipčević 1865, Bakotić 1883, Peričić 1888 i 1896, i sadašnji vit. Antun Ströll 1899. Redovito su je pohađali svi kotarski nadzornici. Do zakona 1869. bio je kotarskim nadzornikom dn. Matij Plančić, a dijocezanskim dn. Jerko Ostojić, dn. Juraj Škarpa i dn. Luka Torre, komižanin. Po novom zakonu bili su kotarski nadzornici: Nikola Stipišić, župnik u Vrbanju, do 1871; dn. Ivan Pavlović iz Hvara do 1876; dn. Pavao Marinković iz Komiže, biskupov tajnik, do 1882; Petar pl. Machiedo iz Hvara, upravitelj pučke gradarske škole, do danas. — Posjetili su školu razni biskupi, kao Bordini, Duboković, Ilijić, Carev i Zaninović.

* * *

Uz nastojanje za izobrazbu i za prosvjetu muškića, nije su mogla zapustiti izobrazba ženskih i ako su naše žene, bez ikakovih posebnih javnih škola, odavna poznate kao vrsne domaćice i uzgojiteljice.

Pučke ženske škole tekar su se posljednjih decenija umnožile.

Između poučnijih naših domaćica bilo je nekih, koje su, uz malu ili skoro nikakovu nagradu, sakupljale okolo sebe po nekoliko djevojčica boljih obitelji, te ih poučavale ručne radnje i u čitanju, a katkada i u pisanju. Zadnjih godina prije utemeljenja naše ženske škole bavile su se poučavanjem curica slijedeće: Plančić Dinka Jakovljeva, Jelčić Pavica, Marojević Anka, Jelčić Jerka Fabijanova, Mulanović Margarita Dinkova i Justinijanović Šima.

Nastojanjem mjesne vlasti i ondašnjega nadučitelja Vicka Marojevića našemu gradu bi podijeljena javna ženska škola. Ta bi radosno pozdravljena i svečano otvorena dne 1 travnja 1869.

*) Pokrajinski su nadzornici bili: dn. Juraj Plančić do g. 1832, dn. Matij Šantić do 1839, dr, Cesar Pavišić 1858 i ponovno od 1869 do 1876, Vicko Laukotsky od 1860 do 1864, dn. Dimitar Stipčević 1867, dr. Miho Klaić do 1869, dn. Stjepan Carić od 1876 do 1878, Antun D. Bakotić do 1887. Josip Peričić do 1897, Antun Ströll do danas.

O prvom ispitu poslje otvora ove škole čitao se je u „*Nar. Listu*“ slijedeći prvi hrvatski dopis, što ga je sastavio ondašnji mladi klerik Juraj Biankini:

Slarigrad na hvarskom otoku, 8 rujna.

-B- *(Ispit novoustrojene ženske učione).* Ter turobno oko svrneš na nesretno stanje miloga nam roda hrvatskoga, nigdje rodoljubnom srcu utjehe lakšije nenahodiš što u pučkom poučavanju. Kolo sreće neprestance se kreće, ali žalibože za Hrvata, kreće se teško, jer ſoj stari naši grijesi a tuđinska zloba zapinju. Neka, neka! mogu sve,

„Al nam jedno oteti nemogu:
Duh i radnju na duševnom polju.“

Zlatne ove vrstice našeg pjesnika Kukuljevića na um mi padoše i obveseliše pri ispitu mjestne ženske učione, o kojem nakanio sam u kratko izvijestiti štioce „*Narodnoga Lista*“. Ovdi nam je napomenuti da je ovo prvi put što Starigrad prisustvuje javnom ispitu redovite obćinske ženske učione. Do ove godine sa žalošću smo gledali, kako nježne naše krasotice, od Boga nadarene riedkimi duhovnimi sposobnostima, zanemarene bijaše u izobrazbi. Javna hvala vrlom našem zemljaku Vrankoviću i svim ostalim, koji su se postarali da doskoče toj neprilici.

Sad o uspjehu ispita držana u ponedjeljak u 4 sata p. p. pred vanrednim i mnogobrojnim obćinstvom, pozvanim objavom, a i shodnim ponutkovanjem prepošt, župnika Mate Jelinića. Ako promislimo, da nije nego samo pò godine da je učiona nastala, a da djevojčice većim dijelom za prvi su put u učionu stupile, ter uz to da puno ih ima malo vještih taljanskom naukovnom (po nesreći) jeziku, nemožemo nego diviti se izvrstnom uspjehu; a od tud veća hvala izvrstnoj učiteljici primorkinji Joski Antunovića, a i dobrovoljnoj pomoćnici njenoj seki Klimentici. I doisto, liepo je bilo čuti male điklice kako pametno, nježno i skladno odgovarahu na upite, kako su neke točno čitale, na izust vjerozakon naški i lacmanski sipale, a i u računici oštroumne se pokazivale. Ni u ručnih radjah nisu izostale; primjerci vrlo su zadovoljili, obziruć se na vrieme kratko i nježnost djevojčicâ. Primjerci pak pisanja dobroskladnim (eufoničkim) načinom dobiveni i odmah prisutnim prikazani, mnogo su se svima dopali. Sbog zadocnenja nisu se mogle pripraviti radnje u sitnom vezu, ali dojduće godine i tomu zaisto će doskočit vještina i nastojanje naše učiteljice. Radostno je ovdi napomenuti kako ne samo gospoda — čemu se nečudimo, — ali i prosti starograđanski puk rado šalje, na jagmu rekao bi, svoju djecu na nauk, te nije trebovalo, kako je žalibože u mnogih mjestih po Dalmaciji, globe udarati da se prisile slati ju.

Nebi odgovorio dopisnikovoj zadaći a gore rodoljubnoj, kad bi mimoišao jednu što me je vrlo iznebušilo i smutilo na ispitu. Okviri našem milom jeziku, recimo pravo, puno su tiesni u ženskoj učioni ove godine bili. Mi smo uvjereni, da će se do godine znatno raširiti i da se je to samo lietos zbilo, sbog zadocnenja u otvaranju učione. A i razboritost, i uhar naše djece iziskuje da nebudemo inostranci u svojoj kući, tuđini u Izrailu. Tim ne tražimo da se isključi taljanski jezik. Ne; to bi bila plačna zanešenost. Neka se i njim reše naše krasotice, ali nikako cieniti i ljubiti ures više nego potrebitu odjeću, nikako predpostaviti tuđinski svome materinskom jeziku! Onom jeziku prirodnom cielome stanovništvu, s kojim smo prve naše misli izrazili i milog babajka i majku zazvali, onom jeziku, rekoh, s kojim dično proslaviše ime starograđansko u našoj književnosti zemljaci naši Hektorovići, Ljubići i t. d.? Ne zabo-

ravimo ponos, kojim svaki se narod ponosi u gojenju svoga jezika; ne zaboravimo svrhu svega, da je majka jezgra obitelji, da iz majčina krila zalieću se dalmatinski labudovi po širokomu sinjemu moru. A sreća po nas, što nam se desila lijepa zgoda da se naše krasotice dobro uvježbaju materinskim jezikom, pokle učiteljica Josa Antunović i njena seka Klimentica — koju uhvamo se stanovito u dojduću godinu vidjet potvrđenom pomoćnicom — dobro su vješte skladnom jeziku posestrime njihove biokovske vile.

Ostavljam da drugi vaši dopisnici vas obavijeste o ispitim muške učione, a ja vam samo za sada s radošću javljam, da veleučeni mjesto-ravnatelj g. Maroević duševno goji i naš jezik, te zaključujem uhvanjem da pravica i korist puka neće biti zanemarena, a da vavjek

„Duh će vodit u budućnost bolju,
Rad dovesti slovinsku nam slogu"! —

S početka je imala samo jednu učiteljicu i brojila je oko 60 učenica. Bila je namještena u kući Stjepana Ljubića (Vranjiškovi), koja se nalazi put „Vorbe", a sada pripada njegovoj kćeri udov. Mandi Fabijani. Tu je učiteljica imala i svoj stan. Tamo je ostala do godine 1872., kada je prešla za godinu dana u kuću Petra Bervaldi Pečetora, otkle se prepomakla u dosadašnju zgradu, gdje je do tada bila muška škola.

Školske god. 1873—4. bi pridodana ovoj školi druga učiteljica, a godine 1876—7 treća.

Ženska je škola učestvovala kroz skoro 40 godina svim javnim svečanostima, kojima i muška, te bila posjećena od istih starješina i od Njegova Veličanstva g. 1875. Također je bila podložena svim promjenama glede naukovnog jezika, nastavne osnove, itd. kako i muška.

I žensku je školu upisao u društvo sv. Jerolima rodoljub Ante Polić. Srednji je broj učenica prvih deset godine bio 100; a 144 do g. 1890; 190 do g. 1900; 131 do danas. Ove je godine u školi 187 učenica, a od tih pripada prvom tečaju 56, drugomu 26, trećemu 36, četvrtomu 21, petomu 32, šestomu 16. Za nedjeljno poučavanje ima 34 učenice.

Današnji učiteljski zbor sastavljaju: Fabrio Jozica, nadučiteljica; Kuničić Marica, učiteljica; Lušić Franjka, učiteljica; Moscatello pop Nikola, učitelj vjere.

Vjeronauk su poučavali slijedeći: učiteljica prve dvije godine; dn. Bartul Ilijić do g. 1876; Ante Dobronić iz Jelse, sada kanonik u Hvaru, do g. 1883; Ivan Duboković iz Pitava, gdje je umro kao župnik, do g. 1885; Vicko Bojanić, sada žup. u Vrisniku, do 1887; Ivan Plančić do 1899; Ante Petravić g. 1899—00; Ivan Kuničić do 1906; Stjepan Bojanić iz Vrisnika g. 1906—7; a danas Nikola Moscatello.

* * *

Za vanjske školske poslove jedne i druge škole bi sastavljeno mjesno školsko vijeće. To sačinjavaju: upravitelj muške škole i mjesni župnik po pravu i 3—5 članova sa strane mjesne općine. Prvo je imenovano dne 4 studenoga 1871.

Do sada su pokrivali to odlično mjesto ovi građani:

God. 1871: Stj. Ljubić, prvi predsjednik; članovi Cvjetan Ostojić, Franjo Godoj i Ivan Fabijani.

God. 1876: dr. Ivan Botteri, preds.; članovi Godoj, Ivan-Nikola Kovačević i dr. Ivan-Ante Botteri.

God. 1885: Godoj, upravljač.

God. 1887: Godoj, predsj.; članovi Ivan Ljubić, dr. Ante Macchiedo, dr. Vicko Niseteo i Niko Politeo-Rakelić.

God. 1890: Vicko Marojević, predsj.; članovi Niseteo, Macchiedo, Politeo i pop Ivan Plančić.

God. 1897: Marojević, predsj.; članovi Macchiedo, Plančić, dr. Petar Ružević i Nikola Kovačević.

God. 1901: Marojević, preds.; članovi Ruževič, Kovačević, pop Stjepan Mulanović i Andrija Ostojić.

God. 1904: Isti.

* * *

Današnji svečani i radosni događaj, naime prelaz u krasnu novu zgradu, naročito sagrađenu, zlatnim slovima zapečaćuje dosadašnje stranice ljetopisa naše muške i ženske škole. U sto dobrih časova!

Kako što je u svakom pogledu naš grad napredovao, tako se je sve to većma osjećala ljuta potreba posebne nove zgrade za mjesne pučke škole, koja bi odgovarala propisima moderne pedagogije i higijene.

Lijepa crkva pobuđuje u vjerniku čustva pobožnosti, a lijepa i uredna školska zgrada pobuđuje štovanje prama školi. Djeca se u takovoj školi lako priviknu redu i čistoći. Prostrana i rasvjetljena je zgrada pravo blago za zdravlje učitelja i učenika, a to je sveopća korist i potreba. U dobro uređenoj zgradi djeca su veselija, marljivija, urednija, a učiteljev je rad oduševljeniji i uspješniji.

Želja nove zgrade potjecala je najviše iz učiteljskoga kruga, a nalazila je odjeka kod odličnijih građana. S toga općinsko upraviteljstvo, još pod načelnikom d.rom A. Spalatinom, dne 22. veljače 1889., poprimi načelo, da općina starogradska sagradi posebnu pristojnu zgradu za pučke škole i to baš na onome mjestu, gdje se je i sagradila. Kasnije se je zapustila ta osnova, jer nadvladala druga želja, naime da se prije sagradi općinski dom. Godine 1894. općinsko vijeće, za načelnika Ivana Ljubića, u svojoj skupštini 16. 12. imenova odbor, koji će se pobrinuti za novo tlo, jer se mnogi protivili prvome položaju. Taj su odbor sastavljali gg.: predsjednik škol. vijeća V. Marojević, učitelji M. Justinijanović i M. Marojević, općinski liječnik dr. Spalatin i vijećnici F. Godoj, Iv. Politeo-Kotižorović i dr. P. Ruževič. Odbor je proučavao razne položaje, te je u sastanku 24. 4. 1895. — kojemu je učestvovao i član pokrajinskoga šk. vijeća i prisjednik Zem. Odbora Ivan Vranković — odlučio, da se škola podigne na prvomu mjestu t. j. kod „Maloga Prika“ (Vrtlić), gdje je do nazad godina bilo „malo more“. Školska vlast, mjeseca studenoga iste godine, odobri položaj. Dne 1. 10. 1898, za načelnika Vicka Stalija, po odborovoj želji, posjeti tlo za građu arhitekt Ćiril Iveković, a to da sakupi potrebite podatke za izradbu osnove i nacrta. God. 1900 bi odobren nacrt sa trebovnikom.

Međutim je školska vlast neprestano nutkovala mjesne vlasti na konačno započimanje željne osnove.

God. 1903, za načelnikovanja d.ra Ruževića, bi utanačen u tu svrhu zajam od 50 tisuća kruna kod „Hrv. slav. zemalj. hipotekarne banke“ u Zagrebu. Pokrajinska je škol. zaklada došla u pomoć bezkamatnim zajmom od 24 tisuće.

Pri javnoj dražbi za zakup gradnje, koja je bila tekar g. 1904., opazilo se je, kako je nacrt donekle nepotpun. Po naputku Petra Biankinia i njegova brata Dinka, sadašnjega načelnika, bi obnovljen od spljetskoga mladoga inžinjera Jurja Botića, a po narudžbi poduzetnika „Jelaske i Radice“, koji su pri dražbi g. 1906. odlučili poduzeće građevno. Novi je nacrt bio izložen u Spljetu, pa su ondješnji listovi o tome pisali:

„Ovih dana smo imali prigodu vidjeti krasan nacrt za mušku i žensku školu u Staromgradu. Ne ćemo pretjerati ako rečemo, da onakove škole neće biti nigdje u pokrajini, pa će biti na diku onoj općini i mjestu.

Kad bi i Spljet imao onakovu zgradu za školu mogao bi se š njome ponositi, a kamo neće Starigrad. Evala Starograđanima. Na čast im i diku!“

Početkom svibnja 1906. započele su prve radnje. Koncem kolovoza bili su dovršeni temelji. Ti su mnogo brige i truda zadali, jer su se gradili na živome kamenu, sred jakih vrutaka žive vode i gliba, do tri—četiri metra dubine. Koncem travnja 1907. nastavilo se je radnjom, koja je kroz zimsko doba bila prekinuta.

Bijeli je kamen doveden iz bračkih kamenoloma iz Sumartina, a domaći je ubran u luci, kod „Križa“.

Koncem kolovoza zgrada bi pokrivena, a početkom ove godiue, na opću radost i veselje, srećno dovršena. Tekom građenja nije se dogodila niti najmanja nezgoda.

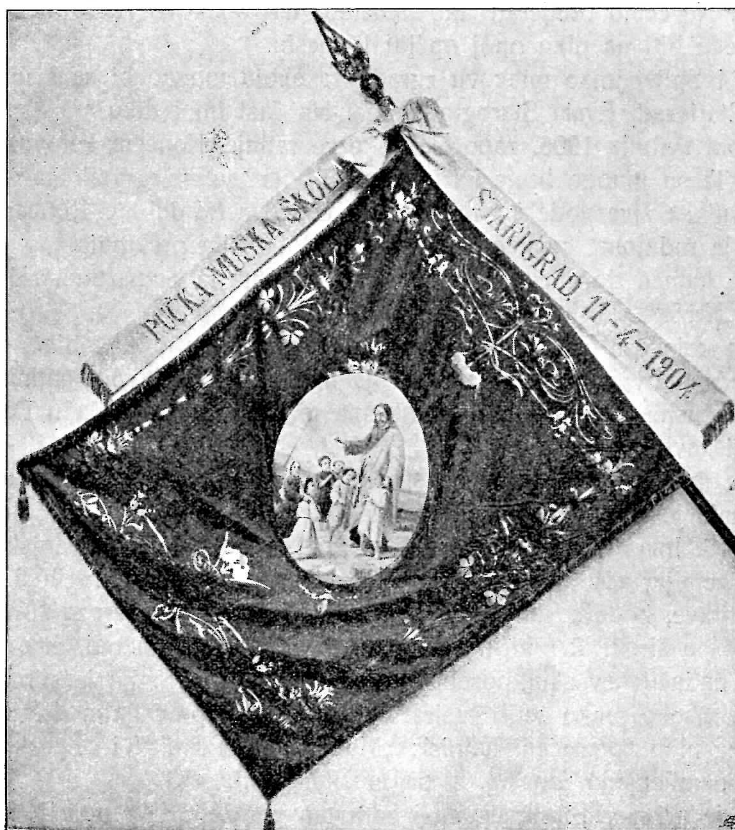
Ovako ukusne i prostrane zgrade nema nijedna pučka škola u Dalmaciji, a malo i koji srednji zavod.

Pročelje je, kao i obe pobočne strane, sve od bračkoga bijeloga, fino isklesanoga, kamena; zadnja je strana od domaćega, također fino isklesanoga. Zgrada je duga 43 m, a široka 18. Ima 72 prozora, visoka 2, a široka 1 m., i 4 vanjska i 34 nutrnjih vrata. Na prizemlju, koje je uzdignuto, nalazi se 5 prostorija dugih 9 m a širokih 7, 2 sobe za uprave, hodnik, atrij i zahodi; na katu isto, više stan za upravitelja. Hodnici su dugi 27 m, a široki 2.; atriji su široki 3. Za svaki razred, kao i za učiteljsko osoblje i za nadučiteljev stan, posebne su osebice. U potkrovlju je soba za poslužnika. Prostorije su visoke preko četiri metra. Na izbočenim pročeljnim stranama podignute su atike, a na njima pozlaćeni natpisi: „Muška pučka škola“ i „Ženska pučka škola“. Prizemlje je namijenjeno ženskoj, a kat muškoj školi.

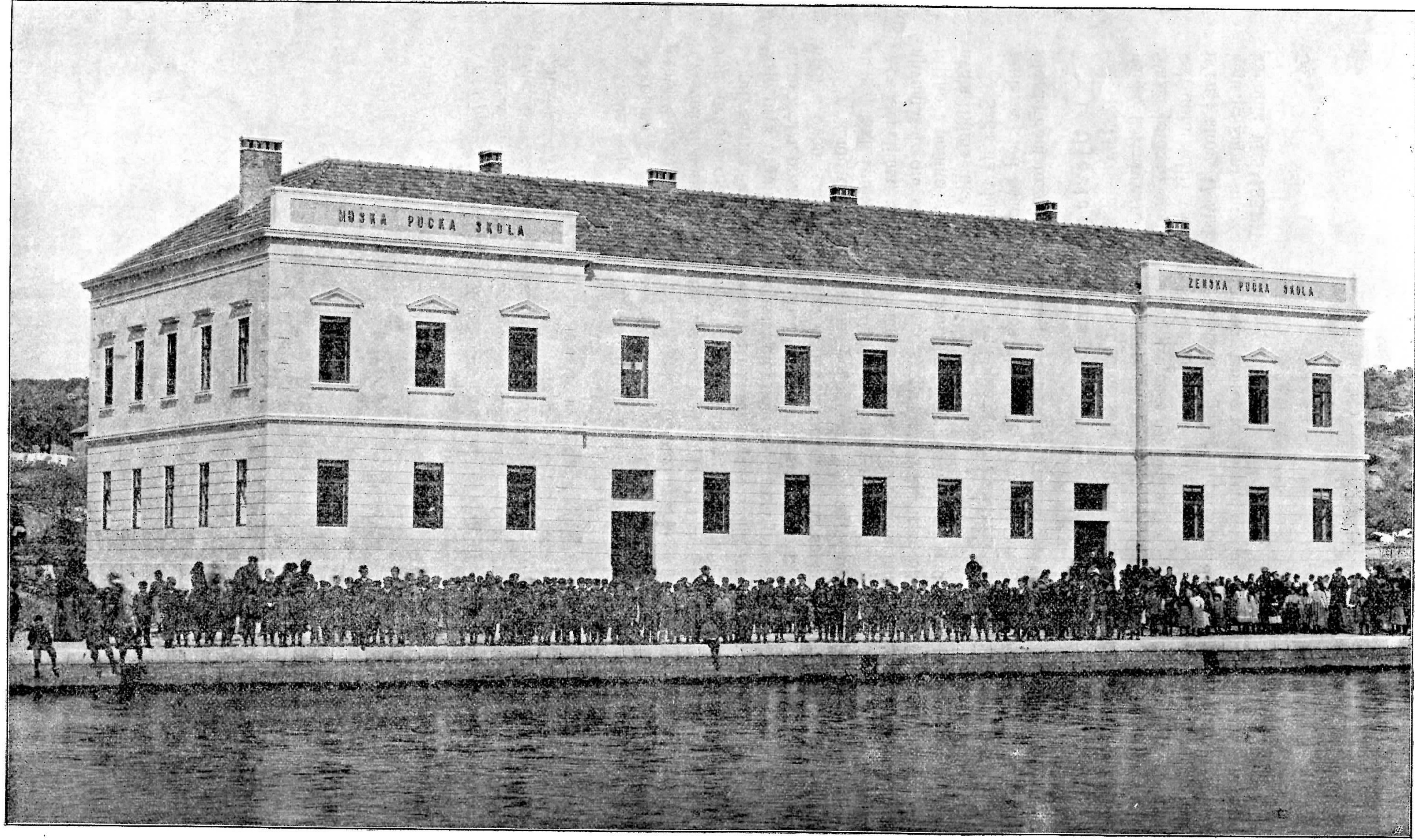
Zgrada je pri moru, na krasnom i zdravom položaju. Okrenuta je spram podneva. Naokolo je prostrana poljana, koju ne može nikada nitko da zapremi, pošto je općinsko tlo, već će služiti za gimnastiku, za igralište, šetalište i za perivoj. Tu je zdenac žive vode. Sa podneva je more, a sa sjevera vinogradi i maslinjaci. Tako će škola uživati mir i tišinu — i ako je položaj skoro u središtu mjesta —, sunčanu blagu svjetlost i zdravi morski i poljski vazduh. Boljega položaja nije bilo moguće da se zamisli. A međutim je zgrada pravi ures čitave luke.

Potrošeno je za svu zgradu preko 80.000 K. S vremenom će se okolo zgrade postaviti ograda, a sprijeda gvozdena rešetka, sa dva ukusna ulaza.

Tako lijepa zgrada zahtjevala je i lijepo novo pokućstvo. Pokrajinsko je šk. vijeće udovoljilo našoj želji i uresilo je našu kuću sa 240 klupa po najnovijem sustavu, sa više stolova, sjedala, ormara, itd. Sve su to izradili mjesni zanatnici, a na čelu im Dinko Aviani. Potrošeno je oko 5.000 kruna. Škole su providene i najmodernijim učilima i pomagalima.

Školska zastava.

Školska zgrada.

IV.

Upliv starogradske škole. — Dosadašnji učitelji. — Kronološki raspored. — Dosadašnje učiteljice. — Kronološki raspored. — Slava dosadašnjim radnicima. — Današnje veselje, dječija radost. — Hvala svima! — Riječ roditeljima i srcu učeće mladeži. — Ljubite svi školu!

Sve prije nabrojene čete školnika, doktora, pravnika, spisatelja, crkovnjaka, itd. — kojima se ponosi naš Starigrad — prošle su kroz našu školu. Tu su svi ti radnici primili i naučili prvi kret, prve korake po stazi znanja.

Svi ti dobročinitelji na raznim poljanama ljudskoga rada i napretka, svi su —, osim nekoliko starijih i nekih rođenih van mjesta — prve nauke primili u ovoj školi. Stupili su maleni, nerazvijeni, a izišli su sa jakom klicom znanja i plemenitosti. Ona ih je prva primila u hram prosvjete, ona ih je prva pokrstila, ona ih je prva zadojila mudrošću i pokazala im putove uma i srca, staze života. Oni su cvjetovi, koji su iznikli u ovom našem perivoju. A naš zavod može da se time diči i ponosi!

A komu da zahvalimo na postignuću toli ogromnoga broja umnih razvijenih snaga, koje iznikoše i proklijaše iz rasadnika našega?

Učiteljima, učiteljima, plemenitim i trudnim radnicima. Oni su se trudili na ovoj njivi našoj; oni su znojem čela svoga zalijevali neizbrojni broj mladica. Oni su ih brižno i pomno gojili roditeljima, zavičaju, domovini i ljudskomu ponosu. Njima dakle hvala, njima dika!

Sada da vidimo redom sve te plemenite i zaslužne radnike, koji su od utemeljenja škole, t. j. od osamdeset godina otrag, sve do danas ovdje radili i žrtvovali sve umne sile dobrom uzgoju i uspjehu djece našega grada.

1. Ujević pop Juraj.

Rodom je iz Krivodola odlomka sela Poljica u Imotskoj krajini. Učio je visoke nauke u Padovi. On je bio imenovan prvim glavnim učiteljem pri osnutku naše škole. Služio je četiri godine, zatim je prešao u Makarsku, gdje je učiteljevao više godina kao upravitelj i vjeroučitelj pučkih škola. Bio je visoka stasa, ali kost i koža; vrlo učen i strog. U Makarskoj je uzdigao javnu dobrotvornost. Imao je bogatu knjižnicu, koju je kupio dn. Kaže Ljubić. Umro je kao upravitelj filipinskih dobara i počasni kanonik 11/5 1857.

2. **Vekarević Mihovil.**

Rodio se je u Hvaru god. 1791. Služio je kao prvi pomoćni učitelj tri ljeta, zatim kao učitelj dvadesetak godina u Komiži, kasnije u Visu, pa u Hvaru, gdje je umro. Stari su mu dani bili ogorčani romantičnom zgodom svoje kćerke, koja mu je bila ugrabljena i povedena u Tursku.

3. **Budrović Jerolim.**

Rodio se je u Staromgradu god. 1809. Služio je od škol. god. 1831-2. do 1836-7. u svojstvu pomoćnog učitelja dvije godine, a kao glavni četiri. Bila mu se je pomutila pamet, s toga je bio dignut sa službe. Umro je u 45. godini svoga života. Rekbi da se bavio i lijepom knjigom, za koju mu je bio udahnuo ljubav učeni stric d.n Donko Budrović, a koji ga je bio pripravio za učitelja.

4. **Arnaud Ante.**

Rođen je u Zadru god. 1814, a podrijetlom zaličito francez. Služio je jedino godinu dana (1832-3.) kao prevremeni glavni učitelj. Bio je šantav. Kasnije ga nalazimo u Šibeniku, u Spljetu, u Kotoru i u Dubrovniku. Rekbi da je starost proveo u Carigradu. Od njegove krvi odavna nema više nikoga u Zadru.

5. **Kovačević Ivan-Nikola** (Žan-Niko).

Rodio se je ovdje, u Malomselu, god. 1809. Službovao je od g. 1833-4 do 1852-3, kao pomoćni učitelj osam godina, a kao glavni dvanaest. Kasnije služio je u Hvaru, gdje je postao upraviteljem. Bavio se je glazbom, te je više godina bio orguljašem. Kralj Franjo Josip I. odlikovao ga je „krstom za zasluge“. Ovdje je, kao umirovljen, bio upraviteljem gradske glazbe i članom šk. vijeća. Umro je u 76 godini.

6. **Škarpa pop Ivan.**

Rodio se je u Staromgradu g. 1808. Služio je kao glavni učitelj od 1837-8, do 1840-1. Iza toga preselio se je u Vrbosku. Tu je bio župnikom i učiteljem. Poslije bio je imenovan kanonikom u Kotoru i tamo je preminuo god. 1886. Bio je odlikovan viteškim krstom Franje Josipa I. Zanimala ga je lijepa knjiga, kao i brata mu kanonika nadzornika u Hvaru, sa kojim je bio dobročinitelj svoje rodbine.

7. **Gazzari** (Gazarović) **Aleksandar.**

Hvaranin, učiteljevao je kao pomoćni učitelj od 1840-1 do 1843-4. Kasnije bio je imenovan u Sutivanu na Braču. Umro je u Spljetu. Ostavio je dva sina: d.ra Julija, odvjetnika u Šibeniku i Antuna bilježnika u Metkovićima.

8. **Jelčić Ante.**

Rodio se je ovdje god. 1797. Bio je krojačem. Učiteljevao je kao pomoćni učitelj četiri godine, od 1844-5 do 1847-8, zatim se je nastanio u Brusju, sa sinom župnikom Ivanom, koji je kasnije postao kot. nadzornikom u Zadru. Tu je i umro.

9. **Ružević Nikola.**

Rodio se je u Vrboski god. 1829. Služio je kao pomoćni učitelj devet godina,

naime od 1848-9 do 1856-7. Zatim se je odrekao službe. E da kasnije zadobije dio mirovine, služio je u Vrisniku i kao prvi učitelj u Dolu. *) Umro je početkom ove godine. Ostavio je sinove Vicka učitelja na Rijeci i Petra odvjetnika ovdje i brata Ivana nadučitelja u Jelsi.

10. Godoj Franje.

Rodio se je ovdje god. 1825. Učiteljevao je najprije u Bolu na Braču, zatim ovdje od 1853-4 do 1872-3: kao glavni učitelj jedanaest godina, a kao učitelj devet poslije dolazka prvog upravitelja. Bio je orguljašem za više godina, poštarskim opremačem i pokrivao je razne mjesne časti, pa je u mnogočemu vodio glavnu riječ. Prije njegove smrti — god. 1901 — umrli su mu odrasli sinovi.

11. Domančić Ante.

Rodom iz Hvara, g. 1826, služio je ovdje kao pomoćni učitelj dvije godine 1857-8 i 1858-9; zatim je prešao na Selca, u Sutivan, a napokon u rodno svoje mjesto, gdje sada živе u mirovini od god. 1880.

12. Plančić Josip.

Rodio se je ovdje god. 1816. Bio je vazda pomoćnim učiteljem u prvom razredu za dugih dvadeset ljeta, biva od 1859-60 do 1879-80. Umro je g. 1899, a ostavio je sina učitelja Antu. Do posljednjih dana života poučavao je privatno sitnu djecu.

13. Marojević Vicko.

Rodio se je ovdje, u Malomselu, god. 1834. Najprije je služio u Skradinu, pa u Milni ua Braču. Kada je naša škola, g. 1865, bila podignuta na glavnu župnu, on je bio imenovan prvim upraviteljem. Služio je u tome svojstvu do g. 1872-3, kada je bio promaknut na kot. nadzorništvo u Kotoru (vidi stavku „nadzornici"). Osim školovanja, bavio se je poučavanjem mladeži u predmetima srednjih škola i orguljanjem. Ostavlja sina Marinka sud. savjetnika i živе ovdje u miru kao višegodišnji predsjednik mjesnoga vijeća. Posjeduje „krst za zasluge".

14. Plančić Ante Josipov.

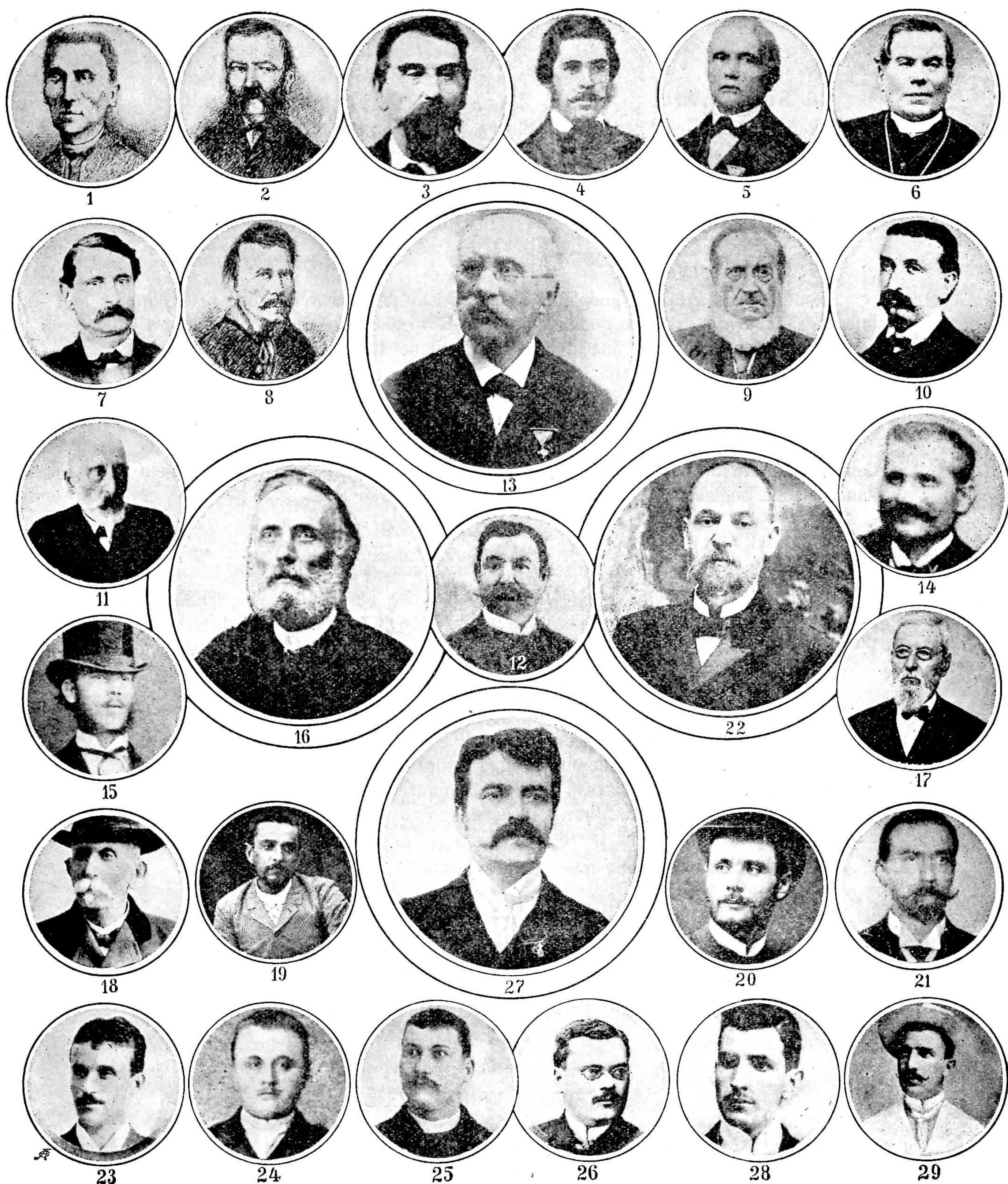
Rodio se je u Staromgradu god. 1851. Zamjenivao je jedne godine (1870-1) učitelja Godeja. Kasnije učiteljevao je u Boci, u šibenskom, u korčulanskom i u sinjskom kotaru. Umro je preko praznika g. 1906 kod kćeri Ljubice, udate Potočnik, u Malom Lošinju.

15. Škarpa Josip.

Rodom mješčanin god. 1852., zamjenivao je dvije godine, 1873-4 i 1874-5, učitelja Godeja. Zatim je službovao u Vrisniku — ali bez učiteljskih ispita —, a poslije je ostavio učiteljstvo i išao u Bosnn kao sudbeni činovnik. Danas je kod suda u Mostaru.

*) Do sada su se izmijenile u Dolu ove uč. snage: Ružević Nikola, Justinijanović Miho, Ilijić Stjepan, Škarpa Miho, Fabrio Dinko, Posinković Niko i Zaccagna Marcela.

Jakov Grabovac, J. Karandinić,

Učitelji od 1828 do 1908.

1. Ujević. — 2. Vekarević. — 3. Budrović. — 4. Arnaud. — 5. Kovačević I. — 6. Škarpa I. — 7. Gazzari. — 8. Jelčić. — 9. Ružević N. — 10. Godoj. — 11. Domančić. — 12. Plančić J. — 13. Marojević. — 14. Plančić A. — 15. Škarpa J. — 16. Selem. — 17. Fabrio. — 18. Kovačić. — 19. Kovačević. — 20. Radoslavić. — 21. Ružević V. — 22. Justinijanović. — 23. Marojević M. — 24. Koludrović. — 25. Škarpa M. — 26. Šoljan. — 27. Kuničić. — 28. Petravić. — 29. Galzinja.

16. Selem Ante.

Rodio se je u Jelsi god. 1838. Služio je najprije u Korčuli, u Visu i u Hvaru, zatim ovdje, kao upravitelj, 23 godine, biva od 1873-4 do 1895-6. Do sada je najviše služio u ovome zavodu. Za njegove uprave pohrvaćena je naša škola. Živi u Spljetu, gdje je nekoliko godina, iza umirovljenja, učiteljevao u privatnoj školi. Oženjen je u Hvaru i ima sina doktora prava.

17. Fabrio Ivan.

Rođen je u Vrboski god. 1827. Učiteljevao je u Svirčima, 24 g. u rodnome mjestu, zatim ovdje trinaest godina, od 1875-6 do 1887-8. Oženjen je sa upraviteljicom ženske mjesne škole i ima dvije kćeri ispitane učiteljice: Katinku i Marijanku. Imao je i brata Nikolu učitelja na Visu.

18. Kovačić Andrija.

Rodom iz Pučišća na Braču g. 1838. Učiteljevao je u zavičaju, zatim ovdje sedam godina, 1875-6 do 1880-1 i g. 1883-4, pak u Komiži. Sada je u Spljetu kao kancelista na poglavarstvu. Imao je sestru nadučiteljicu u Bolu.

19. Kovačević Nikola.

Rodio se je ovdje, u Malomselu, g. 1858. Službovao je tri godine pri ovoj školi (1881-2 do 1882-3), zatim u Pitvama, u Vrbanju, pa ponovno ovdje neprekidno od g. 1891-2. Služio je jednu godinu (1902-3) kao pr. upravitelj. On je prvi učitelj pri našoj školi, koji je izučio redovite nauke u novom preparandiju.

20. Radoslavić Maksimilijan.

Mješćanin, rodio se je 1862. Ovdje je služio prve dvije godine 1881-2 i 1882-3, zatim u Visu, u Komiži i na Bogomolju. Radi gluhoće ostavio je školovanje i bio je pisarom pri kotarskomu školskomu vijeću u Zadru. Umro je ovdje u 37. g. i ostavio sina siroče. (Vidi stavku „spisatelji“). Bio je izobražen; vesele ćudi, rodoljub i ispustio je plemenitu dušu sasvim razabran; meni je napisao oprosno pismo, a drugo da mu se preda sinu, kada stupi na razbor.

Na mrtvačkom odru bila mu je ova epigrafa:

JUČER DADE DUŠU BOGU
DANAS MATERI ZEMLJI VRAĆA NJENO

MAKSO RADOSLAVIĆ

UČITELJ UZGOJITELJ
UMOM SRCEM DJELOM.

— . —

SVEGA ŽIVOTA VJERNO SLUŽIO JE
BOGU NARODU
ZBOROM PEROM PRIMJEROM.

— . —

TEGOBA TRUDA RANO GA SLOMI
SHRVAN NE POLOŽI ORUŽJA DO SVRHE.

— . —

MNOGO LJUBLJAŠE
U BOGU LJUBAVI NAŠAO.

— . —

RADNIČE JUNAČE
SBOGOM!

Ožalošćeni Drugovi.

21. **Ružević Vicko.**

Sin učitelja Nikole, rodio se je ovdje g. 1854. Učiteljevao je u Lošinju, gdje se je oženio, zatim ovdje šest godina od 1883-4 do 1889-90. Sada poučava u talijanskoj školi na Rijeci.

22. **Justinijanović Mihovil.**

Rodom je odavle, g. 1857. Radio je kao učitelj na Sućurju, na Bogomolju, u Dolu, zatim pri našoj školi osam godina, a kao upravitelj šest, od 1888-9 do 1901-2. Oženio se je, dok je služio u Dolu (Vidi moje pjesme „Uspomene“, str. 14). Bio je više puta izaslanikom za pokraj. uč. skupštinu. Sastavio je „početnicu“, koju mu je vlada zagrebačka poprimila i nagradila. Sada je učiteljem u Spljetu. Tu je tajnikom „Saveza dalm. učiteljstva“ i suradnikom „Učitelj. Glasa“. Kao ovđešnji učitelj i općinski vijećnik neumorno je nastojao, da se općina odluči na građenje školske zgrade i to na današnjemu položaju.

23. **Marojević Marin.**

Sinovac bivšeg nadzornika Marojevića, rodio se je ovdje, u Malomselu, g. 1866. Učiteljevao je u Vrisniku, zatim ovdje šest godina, od 1889-90 do 1894-5. Godine 1895 bi premješten na pučko-građansku školu u Hvaru, za koju se je kasnije usposobio i pri kojoj i danas službuje. U Hvaru se je oženio. Zanima ga i glazba.

24. **Koludrović Mate.**

Učitelj iz Jelse, rođen g. 1877, služio je prevremeno godinu dana (1895-6). Iza toga bio je u Pitvama, na Visu, a sada je ponovno u Pitvama.

25. **Škarpa Mihovio.**

Rodio se je ovdje g. 1865. Službovao je u Betini, u Zatonu, u Zloselima, u Dolu. God. 1896-7 bi imenovan pri ovoj školi. Ovdje se je oženio. Ima brata učitelja Franja.

26. **Šoljan Vicko.**

Rodio se je ovdje g. 1878, gdje učiteljevao od g. 1896-7, sa prekinućem jedne godine na Visu, do konca 1904-5, kada je dobio dvogodišnji dopust da se pripravi za ispite građanskih škola kod bečkoga „Pedagogijuma“. Sada je prev. namješten pri pučko-građanskoj školi u Hvaru.

27. Kuničić Petar.

Rođen je u Dolu g. 1862. Učiteljevao je deset godina u Visu, šest u Blatu na Korčuli. Ovdje je imenovan g. 1901 učiteljem, a g. 1903 upraviteljem. Napisao je dvadesetak knjiga, od kojih je dvije kralj Franjo Josip I. postavio u svoju fidekomisnu biblioteku, odlikujuć pisca zlatnim darom. Vitez je kraljev. reda sv. Save; pravi je član „Hrvat. pedag. književnog zbora“ i „Društva hrvat. književnika“ u Zagrebu; posjeduje razne uspomene općine Visa, Komiže i Blata, uz pohvalnice raznih društava, vlasti i odličnih osoba. Izaslanik je za pokraj. učitelj. konferenciju; a bio je odbornikom „Učitelj. Glasa“. Žena mu je učiteljicom ovdešnje škole, a kćerka Zlatica u Vrbanju.

28. Petravić Stjepan.

Rođen je u Staromgradu g. 1881. Služio je u metkovskomu kotaru, zatim je učiteljevao pri ovoj školi, kao zamjenik Šoljanov, g. 1905-6 i 1906-7.

29. Galzinja Lav.

Rodio se je na Rabu g. 1876. Služio je u raznim mjestima zadarskog kotara, zatim je g. 1903 bio imenovan u Vrisniku. Služio je jednu godinu (1906-7) u Visu. Ovdje je došao početkom ove šk. godine. Oženjen je u Vrboski.

KRONOLOŠKI RASPORED.

Škol. god.	Glavni učitelj. — Nadučitelj ili ti upravitelj.	Učitelji.	Učitelj vjere.	Broj učenika.
1828-9	Ujević Juraj	Vekarević Mihovil	Ujević Juraj	93.
1829-30	»	»	»	86.
1830-1	»	»	»	89.
1831-2	»	Budrović Jerko	»	84.
1832-3	Arnaud Ante	»	Plančić Juraj	92.
1833-4	Budrović Jerko	Kovačević Ivan N.	»	83.
1834-5	»	»	»	80.
1835-6	»	»	»	91.
1836-7	»	»	»	87.
1837-8	Škarpa Ivan	»	Škarpa Ivan	86.
1838-9	»	»	»	85.
1839-40	»	»	»	86.
1840-1	»	»	»	84.
1841-2	Kovačević I. N.	Gazzari Aleksandar	Jelinić Matij	87.
1842-3	»	»	»	89.

Škol. god.	Glavni učitelj. — Nadučitelj ili ti upravitelj.	Učitelji.	Učitelj vjere.	Broj učenika.
1843-4	Kovačević I. N.	Gazzari Aleksandar	Jelinić Matij	92.
1844-5	„	Jelčić Ante	„	95.
1845-6	„	„	„	103.
1846-7	„	„	„	108.
1847-8	„	„	„	113.
1848-9	„	Ružević Nikola	„	118.
1849-50	„	„	„	92.
1850-1	„	„	„	94.
1851-2	„	„	„	97.
1852-3	„	„	Ilijić Kuzma	129.
1853-4	Godoj Franjo	„	„	125.
1854-5	„	„	„	105.
1855-6	„	„	„	120.
1856-7	„	„	Lučić Luka	116.
1857-8	„	Domančić Ante	„	116.
1858-9	„	„	„	113.
1859-60	„	Plančić Josip	„	107.
1860-1	„	„	„	124.
1861-2	„	„	„	104.
1862-3	„	„	Učitelji	102.
1863-4	„	„	„	106.
1864-5	Marojević Vicko	Godoj Franjo, Plančić Josip	„	121.
1865-6	„	„ „	„	137.
1866-7	„	„ „	„	121.
1867-8	„	„ „	„	120.
1868-9	„	„ „	„	151.
1869-70	„	„ „	„	134.
1870-1	„	Plančić Ante, „	„	155.
1871-2	„	Godoj Franjo, „	Biankini Juraj	156.
1872-3	„	„ „	Ilijić Bartul	196.
1873-4	Selem Ante	Škarpa Josip, „	„	206.
1874-5	„	„ „	„	204.
1875-6	„	Fabrio Ivan „ Kovačić Andrija	„	237.
1876-7	„	„ „ „	„	202.
1877-8	„	„ „ „	Plančić Ivan	216.
1878-9	„	„ „ „	„	201.

Škol. god.	Glavni učitelj. — Nadučitelj ili ti upravitelj.	Učitelji.	Učitelj vjere.	Broj učenika.
1879 80	Selem Ante	Fabrio Ivan, Plančić J., Kovačić Andr.	Plančić Ivan	204.
1880-1	„	„ Kovačević Niko „	„	179.
1881-2	„	„ „ Radoslavić Mak.	„	190.
1882-3	„	„ „ „	„	190.
1883-4	„	„ Ružević Vicko, Kovačić Andre	„	205.
1884-5	„	„ „ —	„	209.
1885-6	„	„ „ —	„	228.
1886-7	„	„ „ —	„	191.
1887-8	„	„ „ —	„	250.
1888-9	„	Justinijanović M. „ —	„	242.
1889-90	„	„ Marojević Marin, —	„	242.
1890-1	„	„ „ —	„	265.
1891-2	„	„ „ Kovačević Niko	„	273.
1892-3	„	„ „ „	„	287.
1893-4	„	„ „ „	„	299.
1894-5	„	„ „ „	„	294.
1895-6	„	„ „ „	„	279.
1896-7	Justinijanović M.	Kovačević N., Škarpa Miho, Šoljan V.	„	273.
1897-8	„	„ „ „	„	259.
1898-9	„	„ „ „	„	244.
1899-00	„	„ „ „	„	235.
1900-1	„	„ „ „	Petravić Ante	231.
1901-2	„	„ „ Kuničić Petar	„	255.
1902-3	Kovačević Niko	Šoljan Vicko, „ „	„	227.
1903-4	Kuničić Petar	Kovačević Niko „ Šoljan Vicko	Vranjican Dinko	249.
1904-5	„	„ „ „	„	258.
1905-6	„	„ „ Petravić Stjep.	„	228.
1906-7	„	„ „ „	„	241.
1907-8	„	„ „ Galzinja Lav.	„	203.

Ukupno je dosada bilo pri našoj muškoj školi dvadesetidevet učiteljskih radnika. Od tih je umrlo trinaest. Još ih žive šesnaest, od kojih deset u službi, a šest u zasluženom miru i općinku. Od ukupnoga broja našoj ih općini pripada osamnaest.

* * *

Kod ženske škole do sada su učile slijedeće učiteljice:

1. Antunović-Fabrio Jozica.

Rodom iz Makarske, bila je imenovana prvom učiteljicom ovdješnje ženske škole pri osnivanju iste, god. 1869. Svu je svoju službu od skoro četrdeset dugih ljeta provela pri istoj školi, te se potpunim pravom ponosi, što je bila uzgojiteljicom i svijuh matera današnjih učenica. God. 1873-4 postade učiteljicom. Udata je za učitelja Nikolu Fabria i ima dvije kćeri ispitane učiteljice.

2. Radić-Lušić Marija.

Odovle je; bila je imenovana učiteljicom pri podignuću ove škole na dvorazrednu god. 1873-4. U tom je svojstvu služila četrnaest godina. Udata je, bez poroda.

3. Fabijani-Godoj Dobra.

Rođena je ovdje. Učiteljevala je kao prevremena treća učiteljica od god. 1876-7 do 1878-9. Udala se je za sina učitelja Godoja, poštarskog činovnika, pa ostavila školu.

4. Plančić Verka.

Odovle je rodom, prva je učiteljica, koja je izučila novi javni preparandij — pošto su do tada pripravnice učile kod milosrdnica na Pilama — u Dubrovniku. God. 1879-80 bi namješćena pri ovoj školi. Ovdje je služila 14 godina, dok je mladu, dobru i vrijednu ne pokosi nemila smrt dne 5. 3. 1894. Djevičanski lijes bio je okićen ovim cvijećem:

VERONIKI PLANČIĆ

PUČKOJ UČITELJICI

ZADNJI POZDRAV

OŽALOŠĆENIH DRUGARICA I DRUGOVA

S Bogom, djevo, mučenice skromna,
S Bogom, sejo, na gorkom rastanku.
Ti ostavljaš našu njivu pustu,
Drugarice umna, neumorna.
Naša njiva pusta nepregledna,
Naša njiva puna velja drača
Naša njiva puna velja truda!
— Krasna moma za ranoga danka
Puna dara, puna svakog čara,
Ti pristupi na nju razdragana
Željna rada, željna harna truda.
— Zasukanih bijelih rukava
Sijala si cvijeće miloduho,
Zalijevala milu uzdanicu,
Plijevila korov samonikli.

Učiteljice od 1869 do 1908.

1. Antunović. — 2. Radić. — 3. Fabijani. — 4. Plančić. — 5. Boscarioli. — 6. Talija. — 7. Petras. — 8. Kovačević. — 9. Gaberscheg. — 10. Zaccagna. — 11. Lušić. — 12. Barbarić. — 13. Kuničić.

Pržilo te sunce sa visine,
Znoj te bio po bijelu licu,
Al ti mlada prkosila svemu,
Dokle s truda ne zadobi ranu.
— Ubila te za tegobe dana,
Ubila te sirotu u majke!
S Bogom, djevo, mučenice skromna!
S Bogom, rano, neprežalna naša!
S Bogom, sejo, hvala ti na trudu!

Mihovil Justinijanović.

BLAGOJ USPOMENI

VERKE PLANČIĆ

PUČKE UČITELJICE

PREMINULE U OŽUJKU MDCCCXCIV

Svijet za tobom odveć žalit ne će,
Mučenice svog visokog zvanja!
Nit će tebe — prem te smrt nemila
Vaj! pokosi u naponu tvomu —
Oplakivat laskavaca mnoštvo,
Kojim srce djevojačko nije
No igračka u dosadi žića. —
Za tobom se obrositi hoće
Još od strasti nezbunjeno oko
Mladih duša nevinih srdaca,
Kojima si materinskom njegom
Požrtvovno, duševno i rado
Um pìtala prosvjetom i znanjem,
A srce im zanosila mlado
Ljepotama kršćanskih krjeposti.
Gorke suze rastužene majke,
Uzdisaji već shrvane seje,
Vapaj bolni obitelji cijele,
Kojima si sve na svijetu bila,
Svjedokom su, da što uči riječju
Još i svojim ti potvrdi činom.
U samrtnom hrvanju si često,
Obrnuta prama onoj strani
Otkud tebe svakog jutra sunce
Pozdravljalo kroz okance malo,
Upirala Tve velebno oko,
Ko da otkle ispunjenje tražiš

Neke tajne n' izrecive želje . . . .
Sunce prosja — svojom blagom zrakom
Pomilova ledeno Ti čelo . . . .
U poljupcu svjetlosti Ti usnu
Tiho, blago, djevičanski, sveto! . . . .

D.n Vice Petravić.

5. Boscarioli Milica.

Rodom dubrovkinja, služila je ovdje dvije godine, biva 1887-8 i 1888-9. Zatim je prešla u sinjski kotar, gdje je još mlada usnula u Gospodinu.

6. Talija Filomena.

Rodila se je na Lopudu pokraj Dubrovnika. Učiteljevala je ovdje od g. 1889-90 do 1890-1. Kasnije je otišla u Kotor, zatim u Vrhgorac. Kasnije se je odrekla školovanja i udala se je u Kotoru.

7. Petras Kristina.

Rodom je iz Dubrovnika. Ovdje je poučavala samo jedne godine i to 1891-2. Prije toga bila je na Orebićima. Sada je u Spljetu. Ima sestru učiteljicu.

8. Kovačević Magda.

Rođena je u Korčuli. Službovala je u korčulanskomu kotaru, zatim ovdje osam godina od 1892-3 do 1899-00. Dne 27. 4. 1900 preminu ovdje malo dana prije vjenčanja.

9. Gaberscheg Milica.

Rodom je iz Šibenika. Zamijenivala je bolesnu Plančić i poučavala je dvije godine 1893-4 i 1894-5. Prije toga učiteljevala je po jednu godinu u Pitvama i u Komiži. Godine 1895-6 izučila je prepravni tečaj za građanske škole, te je od tada u građanskoj ženskoj školi u Spljetu.

10. Zaccagna-Politeo Marcela.

Rodila se je u Dubrovniku. Ovdje je učiteljevala četiri godine 1895-6 do 1897-8, zatim 1900-1. Udata je; sada je učiteljicom u Dolu.

11. Lušić Franjka.

Odovle je rodom. Učiteljevala je najprije u Vrbanju. Ovdje je namještena od god. 1898-9, gdje je već dva mjececa god. 1892-3 zamjenjivala bolesnu Plančić.

12. Barbarić Dinka.

Rodom iz Brusja, ovdje je prevremeno služila četiri mjeseda š. g. 1899-1900. Kasnije se je odrekla učiteljstva, te se je udala za trgovca A. Bervaldi.

13. Vidović-Kuničić Marica.

Rođena ovdje, poučavala je u Komiži, u Visu, u Blatu na Korčuli, a pri ovoj je školi od godine 1901-2. Udata je za nadučitelja muške škole i ima kćerku učiteljicu. Objelodanila je dvije konferencijalne rasprave: „O uljudnosti djevojčica“ (Zora 1887) i „O taštini djevojčica“ (Napredak 1894).

KRONOLOŠKI RASPORED.

Škol. god.	Nadučiteljica ili ti upraviteljica	Učiteljice.		Učitelj vjere.	Broj učenica.
1869	—	Antunović Jozica		Učiteljica	45.
1869-70	—	»		»	50.
1870-1	—	»		Ilijić Bartul	78.
1871-2	—	»		»	87.
1872-3	—	»		»	104.
1873-4	Antunović Jozica	Radić Marija.		»	124.
1874-5	»	»		»	122.
1875-6	»	»		»	112.
1876-7	»	»	Fabijani Dobra	Dobronić Ante	143.
1877-8	»	»	»	»	153.
1878-9	»	»	»	»	145.
1879-80	»	»	Plančić Verka	»	150.
1880-1	»	»	»	Duboković Ivan	120.
1881-2	»	»	»	»	103.
1882-3	»	»	»	»	123.
1883-4	»	»	»	»	136.
1884-5	»	»	»	»	140.
1885-6	»	»	»	Bojanić Vicko	145.
1886-7	»	»	»	»	159.
1887-8	»	Boscarioli Milica	»	Plančić Ivan	137.
1888-9	»	»	»	»	162.
1889-90	»	Talija Filomena	»	»	189.
1890-1	»	»	»	»	171.
1891-2	»	Petras Kristina	»	»	189.
1892-3	»	Kovačević Magda	»	»	193.
1893-4	»	»	Gaberscheg Milica	»	194.
1894-5	»	»	»	»	200.
1895-6	»	»	Zaccagna Marcela	»	185.
1896-7	»	»	»	»	201.
1897-8	»	»	»	»	196.
1898-9	»	»	Lušić Franjka	»	188.
1899-00	»	Barbarić Dinka	»	Petravić Ante	195.
1900-1	»	Zaccagna Marcela	»	Kuničić Ivan	192.
1901-2	»	Kuničić-Vidović Marica	»	»	190.
1902-3	»	»	»	»	181.

Škol. god.	Nadučiteljica ili ti upraviteljica	Učiteljice.		Učitelj vjere.	Broj učenica.
1903-4	Antunović Jozica	Kuničić-Vidović Marica,	Lušić Franjka	Kuničić Ivan	184.
1904-5	»	»	»	»	194.
1905-6	»	»	»	»	176.
1906-7	»	»	»	Bojanić Stjepan	189.
1907-8	»	»	»	Moscatello Niko	187.

Ukupno se je izmijenilo pri ženskoj školi trinaest učiteljica, od kojih je šest mješćanka; tri su preminule, a tri su ostavile učiteljstvo.

Časovíto su poučavale učiteljice: Bartulović Katica mješćanka, udata Marojević u Pučišću, dva mjeseca 1885; Šoljan Marija, odovle, udata Matulović u Spljetu, mjesec dana 1883.

* * *

Svima gore nabrojenim radnicima i radnicama čast i slava!

Čast im i slava, što se je toliko umne snage, kojom obiluje i kojom se ponosi Starigrad, začelo u njihovoj školi!

Neka je slava i živućima i mrtvima, a osobito onima mrtvim radnicima, kojima je školski napor skratio život i ugrabio ih je prerano obitelji i drugovima!

Slava svima starijima, koji su se mučili još više, uz oskudicu potrebitih i zgodnih učevnih pomagala, uz poteškoće još nerazvijene metodike, uz zaprijeke tuđega govora i to u tijesnim, mračnim, zadušljivim prostorijama!

Slava i dug život onima, koji smjerno provode življenje, zadovoljni, što su pošteno svršili tešku dužnost svoju!

A nova snaga živima i mlađima, koji su dočekali ovaj veseli pir! Nova snaga neka krijepi njihov duh. Neka im ulije nove snage, e da sveđ to većim oduševljenjem vrše svoje uzvišeno zvanje, najodličniji rad namijenjen najvećoj koristi našega naroda i čitavoga čovječanstva. Učitelji su prvi sijači. Oni siju prvo, zdravo i klicavo zrnje. Njihov rad ne može da nagradi ni zlato, ni srebro, već jedino duševni ponos i zasluženo zadovoljstvo savjesti, da su oni prvi prijatelji i najveći dobročinitelji mile otadžbine naše.

Našoj današnjoj radosti vesele se svi nabrojeni radnici, koji su se znojili za napredak i za uzgoj starogradske djece. I duh mrtvih i odsutnih učitelja i učiteljica ovoga časa lebdi oko nas. Njihov je rad zaslužio, da bude okrunjen, kao neuvehlim lovorom, ovom krasnom zgradom, gdje će se i nadalje nastaviti plemenitim djelom. Njihov nas duh vidi i uživa s nama zajedno. Njihova se duša s nama svima danas veseli, a raduje se osobito s vama, o roditelji starogradske djece, kao što i s vama, mila djeco!

Ovom radosnom prigodom veselite se svi roditelji, što je djeci vašoj priređeno ovo lijepo prebivalište. Baš ovom svečanom zgodom usadite u dušu svoju, da vam je jedna od najsvetijih dužnosti, da redovito šaljete sinove i kćeri svoje u školu. Neka su vam djeca uredna, čista i providena potrebitim učilima. Svaka majka neka bude poput one plemenite majke rimkinje Kornelije, koja se je ponosila i dičila sa dobrim uzgojem djece svoje! A vaša će se djeca dobro uzgojiti u školi, ako se vi prvi zaljubite u školsko djelovanje. Upamtite, o roditelji, škola je ova kuća vaša, dom djece vaše, poroda vašega, jezika vašega, duše vaše! Ljubite vi prvi školu, pa će je ljubiti i djeca vaša. Nije dostojan imena roditelja onaj, koji ne cijeni i ne štuje škole, pa se ne brine da mu se dijete okoristi tim najvećim dobrom ili prekovoljno šalje dijete jedino, da izbjegne pedepsi više vlasti. Pravi roditelj smatra školu pravim svetilištem, kućom nauka i mudrosti, naputkom znanja i plemenitosti, stazom uljudbe i sreće. Pravi roditelj često ispituje za svoje dijete učitelja i učiteljicu i suglasno s njima radi i brine se oko uzgoja dječaka svojega. Ljubite, o roditelji, učitelja i učiteljicu. Oni su vam najveći dobročinitelji, najbolji i najvjerniji prijatelji. Njihov trud, njihov rad može jedino da naplati ljudska harnost. Zato štujte, zato ljubite učitelja svojega djeteta. Njegovo ime spominjajte jedino ljubavlju i harnošću. Njegovo ime neka vam je vazda sveto, kao dobročinitelja, prosvjetitelja. Kada ga sretete po putu, recite u svome srcu: Ovaj čovjek živi za moje dijete; on živi za prosvjetu i za napredak čovječanstva. Zdravo, učitelju! Pa često uhvatite na krilo svoje dijete i recite mu od srca k srcu, kako je onaj plemeniti otac u „Srcu" svome Milanu govorio: „Časti i ljubi svoga učitelja, sinko! Ljubi ga, jer ga tvoj otac ljubi i časti; jer žrtvuje svoj život za dobro djece, koja će ga zaboraviti. Ljubi ga, jer ti otvora i rasvjetljuje razum i uzgaja dušu. Kad jednom budeš čovjekom, i ne bude na svijetu mene ni njega, često će ti se njegova slika stvarati u pameti do moje i tada vjeruj, sinko, tada ćeš se sjećati nekih izražaja muke i truda na njegovu dobrom i poštenom licu, kojih sada ne opažaš, pa će te savjest gristi i poslije trideset godina; tada ćeš se zastidjeti i rastužiti, što ga nijesi ljubio, što si se napram njemu zlo vladao. Ljubi svoga učitelja, jer on pripada onoj velikoj obitelji pučkih učitelja, koji su razasuti po našoj domovini, koji su duševni oci tolikih tisuća dječaka, koji rastu s tobom. Oni su radnici zlo pripoznani i zlo nagrađeni, koji pripravljaju našemu hrvatskomu narodu bolju budućnost, koji su prvi stali da mu oči otvaraju, prvi ga počeli učiti njegovim materinjim jezikom, prvi ga zapitali domaćim hrvatskim štivom i naučili ga, kako da ljubi svoje svetinje. — Ja nijesam zadovoljan, da ljubiš mene, ako ne ljubiš sviju onih, koji ti čine dobra; između ovih, za tvojim roditeljima, prvi je tvoj učitelj. Ljubi ga, kao što bi ljubio moga brata. Ljubi ga, kad te miluje i kad te kori, kad ima pravo i kad ti se čini da ima krivo. Ljubi ga, kad je veseo i ljubezan, a ljubi ga još i više, kad ga vidiš zlovoljna. Ljubi ga uvijek. I uvijek s poštovanjem izusti ime *učitelj*, koje iza imena *otac* jest najplemenitije i najslađe ime, što može da čovjek dade drugomu čovjeku".

Dragi učenici, mile učenice! S vama se svi oni, koji vas ljube, danas najviše raduju. Grud nam je svima puna neizmjerne vlasti i zadovoljstva. Vama se danas osobito radujemo! Ovo je vaša radost, vaše pirovanje!

Ova nova ponosna zgrada, rasvjetljena i zgrijana zlatnim božjim suncem, provjetrena morskim zdravim zadahom, a prokađena tamjanom morskih alga i miomirisom bližnjega borovnika „Vrbe", vama je, draga djeco, namijenjena i vašemu umnomu i

tjelesnomu razvitku poklonjena. Vi ćete u ovoj zdravoj palači, uz život i procvast uma, krijepiti i svoje zdravlje, pa uz umnu snagu, sticat ćete i tjelesnu jačinu, jer zdrava pamet u zdravu tijelu.

Ali ovaj hram nije namijenjen jedino vama, djeco, koja sada stupate u nj: ona je namijenjena svoj djeci, koja će poslije vas doći, da uče iste stvari, da teže za istim ciljem.

Vi ćete, djeco, podrasti, pa ćete ostaviti ovaj hram prosvjete — kao što laste ostavljaju gnijezdo, kada im krila podrastu —; a za vama će doći druga djeca. I tako će se kroz godine i godine, kroz vjekove i vjekove, redati neprestana i neprekidna povorka male ali hrabre čete marnih učenika i rumenih učenica. Jedni će dolaziti sitni, mali, neuki; a drugi će izlaziti odrasli, razvijeni i okrjepljeni znanjem i naukom. Od koljena do koljena ova će ponosna kuća prelaziti u baštinstvo starogradske djece. Na istim školskim klupama biti će vazda poredana učeća mladež i sva pomiješana, bili tu sinovi i kćeri bogataša, činovnika, odličnjaka, ili radnika, ribara i težaka, pa i prosjaka. A za stolom će vazda stati njihov učitelj, njihova učiteljica, zadahnuti i opojeni uzvišenom i nježnom ljubavi spram čitave družbe razreda, te će ustupati mjesto svoje mlađemu nasljedniku. Oni će jedan drugom povjeravati um i dušu mile djece, te najljepše nade roditeljske želje i brige.

Radujte se dakle, draga djeco, ovome lijepome baštinstvu!

Radi ovoga dragocijenjenoga dara, što danas primate, još većma se zaljubite u nauk; još većma neka vam je škola najtoplija želja, najslađa misao, najmilija zabava. Neka su vam u pameti one lijepe opomene, što je u „Srcu" davao otac svome sinu, govoreći o školi: „Dandanas svak uči, Milane moj. I mladići i djevojke i zanatnici i vojnici i nijema i slijepa djeca i donapokon tamničari! . . . . Misli jutrom, kad izađeš iz kuće, da onaj isti čas, u istom tvom mjestu toliko druge djece ide, kao i ti, da uče za dva tri sata u jednoj sobi. Nu što! Misli na mnogobrojne dječake, koji gotovo oko istoga sata u svim mjestima idu u školu. U duhu ih gledaj, gdje idu, idu po zavijušama mirnih sela, po ulicama bučnih gradova, uz obale mora i rijeka, ondje ispod žestoka sunca, ovdje između magle, u lađi u prekopnim mjestima, na konju po velikim ravnicama, u saonicama po snijegu, po dolinama i brežuljcima, preko gajeva i potoka, po gorskim pustošima, sami, po dva, u društvu, u dugim povorkama, svi s knjigama ispod pazuha, obučeni na tisuću načina, gdje govore tisuću jezika, od najskrajnijih škola Rusije, koje se između leda gube, do najskrajnijih škola Arabije u hladu palama, — milijuna i milijuna, svi da nauče na sto različitih načina iste stvari. Predoči sebi tu neizmjernu vrevu djece različitih narodnosti, taj neizmjerni kret, kojemu pripadaš i pomisli: Da bi taj kret prestao, ljudstvo bi se opeta vratilo u divljaštvo. Taj kret je napredak, nada i slava svijeta. Naprijed dakle, mali vojniče neizbrojne vojske! Tvoje su knjige tvoje oružje, tvoj razred tvoja četa, tvoje bojno polje jest cijela zemlja, a pobjeda je ljudska uljudba. Ne budi plašljiv vojnik, moj Milane!"

Svi u svome malome, ali harnomu srcu recite ovoga svečanoga i nezaboravnoga za svih nas dana: Hvala vam svima, koji ste podigli ovaj spomenik ljubavi i požrtvovanja za nas djecu! Hvala učiteljima, koji su najviše nastojali, da se ovo djelo započme i dovrši. Hvala školskoj vlasti, mjesnom šk. vijeću i odborima. Hvala osobita toliko prošlim rodoljubnim općinskim vlastima, koje su zaključak poprimile, koliko sadašnjima, koje su ga srećno izvele! Hvala svemu puku, bogatima i siromasima, koji

su doprinijeli i novčić za naš stan! Hvala, srdačna hvala svima! A mi svi danas, kroz usta naših učitelja i učiteljica, kunemo se, da ćemo, u znak zahvalnosti, to većma ljubiti nauk i da ćemo sve sile svoje upotrebiti, da se školom okoristimo, da usisamo zdravu nauku i mudre savjete milih uzgojitelja i brižnih uzgojiteljica, da budemo dobra djeca, marljivi u nauku, dike roditeljima, ponos nastavnicima, a poslije uzorni mladići, čestite djevojčice, a kasnije rodoljubni Hrvati, odlični građani i krjeposne domaćice i uzorne Hrvatice!

Tako, tako, mila naša djeco, recite ovom radosnom prigodom u srcu svome!...

A mi, učitelji vaši i učiteljice vaše, ne ćemo žaliti ni truda, ni muke oko vašega uma, oko uzgoja vašega srca. Školska su djeca ures našega života, cvijeće naše staze, naša najveća briga i ljubav. Za vas mi živimo, za vas naša srca biju. Vi ste naša najslađa misao, a škola je najsvetija i najmilija kuća naša. Nigdje nijesmo tako zadovoljni, tako veseli, kao što smo između gojenaca malih. Vama želimo najljepšu sreću. Mi ćemo sve vas, svu starogradsku djecu, privinuti na tople grudi svoje. Mi ćemo vas ljubiti kao djecu svoju rođenu, kao zjenice oka svojega. Mi ćemo blagoslivljati svaku kaplju znoja, da vas uzgojimo u nauku i u krjeposti, te da vaši roditelji mogu pred svim svijetom kazati: Lijepa je zgrada starogradskih škola, a još je ljepši rad starogradskoga učiteljstva! — Tim ćemo i mi nastavnici odvratiti milo za drago starogradskomu puku, — dok će pjesnik pripijevati:

Odgajaj nam djecu vrijednu,
Starigrade, uvjek mladi!
Djela tvoja narodne će
Bit nam njive rukosadi!

Ljubite, djeco, školu ne samo dok je pohađate, dok ste pod učiteljevim nadzorom, već neka vam bude u slatkoj uspomeni, u uspomeni harnosti i zahvale i kada uzrastete!

Svaki put, kada prođete mimo ovu lijepu zgradu, bili odrasli mladići, zdreli oci ili starci djedi, svaki put skinite kapu, a vi djevojčice bacite ispred cvjetak, i pozdravite je ovako:

Zdravo, kućo sveta, najveća dobročiniteljice naša!
Zdravo, hrame prosvjete i ljudskoga napretka!
Svaki novac, što ljudstvo za te troši, nek je od Boga blagoslovljeno!

Školskl Red

za pučke škole u Staromgradu.

(Odobren od c. k. kot. šk. Vijeća Odl. 24/1 1906. br. 1760).

1. Svako je dijete, koje je navršilo šestu godinu, dužno pohađati školu, dok primi „Otpusnu svjedodžbu“, a zatim nedjeljno poučavanje do 14. godine.

2. U školi će dijete uzgajati um i srce. Osim čitanja, pisanja, računanja, zemljopisa, povjesti, gospodarstva (ručnih radnja za ženske) i drugih korisnih nauka, učit će strah božji, počitanje prema kralju, štovanje zakona i vlasti, ljubav prama svome jeziku, narodu i domovini, ljubav iskrnjega, gojenje svega što je istina, dobro i lijepo, plemenitost značaja, dužnost i čast, iskrenost, pristojnost, pouzdanje u sebe, umjerenost, svladanje samoga sebe, itd., e da postane čestitim građaninom. S toga svako dijete neka ljubi nauk i školu kao najveće dobro, učitelje i učiteljice kao mile roditelje i dobročinitelje, a drugove kao rođenu braću.

3. Bez dopusta ne smije da izostavi školu, ni za cigli sat, osim u bolesti ili smrti i za kužne bolesti u kući i ružna vremena, — o čemu treba svaki put obavijestiti učitelja. Kada bi, radi osobitih razloga, trebao dopust, roditelji će ga pitati za jedan dan učitelju razreda, a za više dana upravitelju (upraviteljici) škole. Radi poljskih ili kućnih posala ne će se imati dopusta.

4. Na početku šk. god. svaki će učenik (učenica) nabaviti učila, kako mu se naredi. Knjige će nositi u torbici, a u džepu obrusac. Drugo se ne smije nositi sa sobom.

5. Netom čuje zvono, uputit će se ravno put škole. Pred zgradom ne smije se zaustavljati, niti žamoriti. Kada stupi u razred, poklonit će se g. uč., otići će na svoje mjesto i tu će mirno čekati, pripravljajući se na nauk.

6. U školi će se ponašati mirno, pazljivo i pristojno. Ustreba li česa, dići će ruku. Kada govori sa uč., neka se digne. Također će se svi dignuti, kada stupi uč. ili odlično čeljade u razred. Za odmora (5 č. poslije I. s., a 15 poslije II.) dopušteno je tiho govoriti sa bližnjim drugom. Ako je odmor u dvorištu, dopušteno je pristojno igranje. Po školi se ne smije pljucati, niti bacati hartije, voća ili drugo; niti rezati, mrčiti klupe i zidove. Dvojica ne idu u zahod, gdje također treba paziti na čistoću. Ako se ide u tuđi razred, treba zakucati. Iza pouke izlazit će svak mirno, pa ravno kući, gdje će ljubezno pozdraviti ukućane.

7. Svak neka je umiven i čist na tijelu i na odjeći, koja treba da je cijela ili zakrpljena. Bosonog i goloruk ne smje nitko da bude, jer školu treba štovati kao crkvu božju. Vlasi kod učenica neka su iščešljani, kod učenika vazda ostriženi, kao i nokti. Postole po kiši treba otrti pri ulazu, a kišobran i kabanice ostaviti u hodniku.

8. Svatko je dužan da marljivo nauči i da tačno prepravi doma sve ono, što mu je naređeno.

9. Dužnost mu je da se ponaša vazda i svuda dobro, kada ga vidi i ne vidi uč.: u školi marljivo, u kući poslušno, u crkvi pobožno, vanka uljudno. Dopuštene su pristojne igre, ali je zabranjeno: kričanje i mahnitanje, bacanje kamenja, trčanje i pjevanje po ulicama, izgovaranje ružnih riječi, ruganje i zadirkivanje, skitanje po noći, mučenje životinja, ticanje gnijezda i lov ptica, lomljenje stabala — osobito po „Vrbi" — igranje ispred crkava, mrčenje zidova, paranje oglasa, diranje u tuđe, igranje na karte i na novce, pušenje, prosjačenje, prodavanje i darivanje, sakupljanje novaca među sobom, kupanje bez gaćica i po luci, piće žestokih pića, pohađanje gostiona, društava, kavana, kazališta i plesova bez roditelja. Kada susrete učitelja, učiteljicu, poglavice mjesne ili drugo odlično čeljade, uljudno će pozdraviti. Neka se diči, što pripada školi, te neka se čuva zle družbe, a neka se druži sa boljima i marljivijima, ne pazeći jesu li bogate ili siromašne kuće.

10. Svaki će učenik (učenica) dolaziti zajedno na sv. misu, na ispovjed i na druge vježbe ili pratnje, kako mu se naredi. Pri svečanijim prigodama djeca će stupati pod škol. barjakom, a u crkvi će pjevati pobožne pjesme.

11. Šk. godina traje od 16/10 do 14/8. Šk. će zvono zvoniti: u jutro na 8½, dne 1/4 na 8; popodne na 2, dne 1/4 na 3, a dne 1/6 na 4. — Poučavanje traje u I. tečaju jutrom 2 sata, popodnevom 1½ ili 2, u II. i III. teč. jutrom po 2—3 s., a popodnevom 2; u IV.. V. i VI. teč. jutrom po 3 s., a popodnevom po 2. — Praznici su: srijeda i subota popodne, sve nedjelje i blagdani zapovjedni, Mrtvidan, sv. Jelisava, sv. Mikula, Badnjidan, treći svetac božićni i Mladinci, zadnji dan poklada, četvrtak, petak i subota Velike sedmice, sv. Vjekoslav, sv. Reparata, sv. Stjepan i na dan ispovijedi ili pričesti.

12. Roditelji ili skrbnici neka često ispitivaju uč. osoblje za svoju djecu. Oni će potpisivati „Škol. obavijesti". — Dijete, koje se ne bi ponašalo po propisima, biti će kažnjeno, a do potrebe istjerano iz škole.

Petar Kuničić, upravitelj m. škole.
Jozica Fabrio, upraviteljiea ž. škole.

KAZALO.

Strana.

SLIKE. *)

Strana.

*) Fotografije izradio je ovdješnji vrijedni fotograf Petar Ruljančić.

RADNJE ISTOGA PISCA:

Pupoljci.
Srce.
Glava.
Modra spila na Biševu.
Viški boj.
Uzgojne pripovijetke.
Srce II. izdanje.
Stjepan Buzolić.
Hrvati na ledenom moru.
Ljetopis „Viškoga Skupa".
Uspomene, pjesme.
Kumpanija, bojni ples.
Viški boj II. izdanje:
Od Korčule do Cetinja.
Lokrum.
Ljetopis Blatske Plovanije.
Srce III. izdanje.
Vrboska i njezine rijetkosti,
Ljetopis Starogradske Hrv. Čitaonice.
Viški boj III. izdanje.

PRIREDIO:

Buzolić „Bog rod i svijet".
„ „Danteov Pakao".